

7- A'RÂF SÛRESİ	8
EI-A'RAF SÛRESİNİN TEFSİRİ	8
Yüce Meali	8
Tefsîr-i Şerifi	8
Te'vilât-i Necmiyyeden.....	8
Elif Lâm Mîm ve Sâd	9
Manânın Lâzımı.....	9
İşaretler.....	10
Kur'ân-ı Kerimden Şüphe Sıkıntı Verir	10
Tebliğî Sıkıntı Vermemelidir.....	10
Kur'ân-ı Kerimle Öğüt	10
Düşünmek.....	11
Geçmiş Ümmetlerden İbret	11
Yüce Meali:	11
Tefsîr-i Şerifi:	11
Kaylûle Uykusunda Azabın Gelmesi.....	11
Beklenilmeyen Azap Acıdır	12
Azab Geldikten Sonra Dua	12
Akıl ve Vahiy	12
Ümmetlere Suâl.....	12
Peygamberlere Sual	13
Azap Anı.....	13
Kâfirlerin Mesul Oldukları Şey	13
Onların Halleri Anlatılacaktır	13
Peygamberlerin Bile Selâmet Diledikleri Gün	13
Peygamberlerin Gıpta Ettiği Kişiler	13
Kıyamette Kederden Kurtulanlar.....	14
Mevkîf ta Bin Sene Bekler	14
Hikaye (Kralî islâh)	14
Halterine Şaşılacak Kişiler!	15
Yapılması Gereken İşler	16
Zaman Geçip Gidiyor	16
Amellerin Tartılması.....	16
Yüce Meali:	16
Tefsîr-i Şerifi:	16
Te'vilât-i Necmiyyeden	17
Kurtuluş Ehli	17
Mizanı Hafif Gelenler.....	17
Hüsrân Nedir?.....	17
Âyetleri Yalanlayan.....	17
Te'vilât-i Necmiyyeden	18
Tartılan Şahıs mı, Amel mi?.....	18
Mizanın Şekli.....	18
Şehâdet Kelimesi	18
Davud Aleyhisselâm Mizanı Gördü	18
Terazinin Uzunluğu ve Yapısı	19
Hikâye (mizan)	19
Hikâye (ilim)	19
Hikâye (Anne ve Baba hakkı).....	19
Aşıklarla Olmak.....	19
Hesapsız Cennete girenler	20
Belâ Ehli	20
Tevhîd Ehli'nin Hesabı	20
Îlâh.....	20
Terazinin Tarttığı Ameller	20
Manevî Amellere Terâzî.....	21
Hesap ve tartı	21
Kurtulmanın Yolu.....	21
Yeryüzü ve İnsan	21
Maişet Ne Demektir?.....	21

İşârî Manâlar.....	21
Nimet Çok Şükür Az	22
Hikâye (şükür)	22
Uyan	23
En Zor Şey.....	23
Varlığın Değeri.....	23
Gücüne Güvenme	23
Devlet Elden Gider	23
Tevbe Et	24
Âdem Aleyhisselâm'ın Yaratılışı	24
Yüce Meâlî:	24
Tefsîr-i Şerîfî:	24
Meleklerin Âdem'e (a.s.) Secdeleri.....	24
İblîs Secde Etmedi	25
Şeytana Soruldu.....	25
Şeytanın Bozuk Mantığı	25
Bakış Açısı	26
Nuru Görmek.....	26
Toprak Gönül Sahibi Oldu	26
Soy ve Sop ile Bir Yere Varılmaz	26
Te'vilât-i Necmiyyede buyuruldu:	27
Şeytanın Cennetten İndirilmesi.....	27
Kibir Mahlûka Yakışmaz.....	27
Şeytanı Şeytan Eden	28
Tevazu Kişiyi Yüceltir.....	28
Şeytanın Yanlış Mantığı	28
Nefsin Elinde Ağladılar	28
Hikaye (Kibir)	28
Altı Öğüt.....	29
Tevhid.....	29
Şeytanın İstekleri	29
Yüce Meâlî:	29
Tefsîr-i Şerîfî:	29
Şeytana Verilen Mühlet.....	29
Şeytanın Ölüm Vakti	30
Kâfirlerin Duaları	30
Uzun Ömür Sahipleri.....	30
Şeytan Yaşlanıyor mu?.....	30
Aşıkların İsteği	30
Şeytana Mühlet.....	30
Ameller Zayi Olmaz	30
Günahların Yüklemesi	31
Uzun Ömür Kâfirlerin Reisinedir	31
Şeytan ile Konuşma	31
Risâlet ve Kelâm.....	31
Musa Aleyhisselâmla Kelâm	31
Kelâm-ı ilâhî	31
Şeytanın Önden Gelmesi	32
Şeytanın Arkadan Gelmesi	32
Şeytanın Sağ'dan Gelmesi	32
Şeytanın Soldan Gelmesi.....	32
Dört Cihetten Maksat?.....	32
Filin Değişik Harf-i Cer ile Müteaddı Olması	33
Nankörlük Şeytandandır	33
Şeytan Zannederek Söyledi	33
Şerrin ve Hayrın Başlangıcı.....	33
Şeytanın Kötü Zannı	33
Şeytanın Cennetten Çıkması.....	33
Şeytana Tabi Olanlar	34
Cennet ve Cehennem'in Münâkaşaları	34

Şeytana Tabî Olanlar	34
Mümine Fidyeye	34
Fidyeye'nin Manâsı	34
Müminler Kâfirlerle Cehennem Ateşinden Korunurlar	35
Felsefecinin Fidyeye Kılınması	35
Fidyeye Olması Adalettir	35
Âdem Aleyhisselâm Cennette	35
Yüce Meali:	35
Tefsîr-i Şerifi:	36
Kaabil'in Cennet Evlâdı Olması	36
Adem (a.s.)'m Cennet Üzümünü İstemesi	36
Âdem Aleyhisselâm'ın Techîz ve Tekfini	36
Nîl ve Firât Nehirleri	37
Şu Ağaca Yaklaşmayın	37
Ağaç?	37
İlâhî Yasağı Çiğneyen	37
Vesvese	37
Şeytanın İlk Vesvesesi	37
Vesvesenin Gayeleri	38
Avret Mahallini Açmak	38
Avret Yerlerini Görmemişlerdi	38
İlmi Bir Tetkik	38
Şeytanın Vesvesesinin Bazıları	38
Peygamberler Meleklerden Faziletlidir	39
insan, Melek ve Şeytan	39
Şeytanın Yemini	39
Şeytanın Sarkıtması	39
Yalan Yere İlk Yemin?	40
Yemin Edene İnanılır	40
Yemin İle Kandırana?	40
Elbiseleri Yok Oldu	40
Cennet Yaprağından Elbise	40
Avret Mahallinin Örtülmesi	41
Allâhü Teâlâ Nida Etti	41
Şeytan Düşmandır	41
Maîşet ve Geçim Zorluğunun Başlangıcı	41
İlk Öğretilen Meslekler	41
Âdem a.s.'ın Affını İstemesi	42
Yüce Meali:	42
Tefsîr-i Şerifi:	42
Küçük Günahlara Azap	42
Âdem a.s.'ın hatasının Sebepleri	42
İctihâd Sonucu	42
İpek ve Altın	43
Şeytanın Düşmanlık Tabiatı	43
Şeytanın Âdem Aleyhisselâm'a Düşman Olmasının Sebebi	43
Dünya Hayatı	43
Âdem a.s.'dan Ders	43
Vuslat	44
İlâhî Kaza	44
Vuslat'ın Yolu Çetrefillidir	44
Manevî Tarakkî	44
Meşakkat Çekmeden Saadet Olmaz	44
İlim Ağacına yaklaşmak	44
Berzah Âleminde terakki?	45
Tedbîr Ağacı	45
Namazın Öğrettikleri	45
Ağla!	45
Takva Elbisesi	45
Yüce Meali:	45

Tefsîr-i Şerifi:	45
Elbiseler Yağmur Suyundandır.....	46
Semavî Tedbirler	46
Avret Yerlerini Açmak	46
İki Elbise.....	46
Ziyet Maksadıyla Elbise Giymek	46
Zâhidlere Göre Elbisenin Kumaşı	47
Takva Elbisesi Daha Hayırlıdır	47
Takva Elbisesi Nedir?.....	47
Hayâsızlar Çıplaktılar.....	47
Hüner Elbisesini Giymek Gerek.....	47
İnce Elbise Giymek	47
İlk Yün Elbise Giyen Kimdi?	48
İsa a.s.'ın Elbisesi.....	48
Akıllı Kişi.....	48
Samur Kürk Giymek.....	48
Zahirî ve Bâtınî Elbiseler.....	48
Letâif in Elbiseleri	48
Mülk'ün Mâliki O'dur	48
Ruhlar Âlemi	49
Halvette Avret Yerini Açmak.....	49
Göle Tesettürlü Girmek.....	49
Şık ve Temiz Giyinmek Akı Nurlandır	49
Behîmi Ameller Nedir?	50
Şeytanın Fitnesinden Korunun	50
Tırnaktan Elbise.....	50
Haya Duygusu	50
Şeytanlar İnsanları Görürler	51
Düşmanın Böylesi	51
Şeytana Hırsızlama	51
Şeytanları Görmek?.....	51
Şeytan İnsanın Damarlarında Dolaşır.....	52
Sara Hastalığına Şifâ	52
Cinler Taşların İçine Girebilirler mi?	52
İnsanın İçine Şeytan ve Cinlerin Girmesiyle İnsan Yanmaz	52
İnsan Ne Kadar Toprak İse Cinde 0 kadar Ateştir.....	53
Cinlerin İnsanları Göremediği Makam	53
Zorlu Düşman.....	53
Görülmeyen Düşman ile Savaşın.....	53
Şeytanın Hilesi Zayıftır	53
Şeytanın Dostları?	53
Şeytanın Dost Ve Düşmanları	54
Küfür Ehli ve Şeytan	54
Hikaye (Şeytana Karşı İnsanlar?).....	54
Leziz Yemek?.....	55
Fâsıkın Cömertliği	55
İslâm Dışı Örfler.....	55
Yüce Meali:	55
Tefsîr-i Şerifi:	56
İlâhî Hükümleri Öğrenmek.....	56
İşârî Manâlar.....	57
Dünya Sevgisi Bütün Hataların Başıdır.....	57
Dünya Bir Leştir	57
Adalet	57
İfrat ve Tefritten Uzak	57
Allah'a Yönelin.....	58
Mescidi Terk?.....	58
Mahalle Mescidi	58
Cemaatle Namaz?.....	58
Evde Cemaatle Kılmak.....	59

İhlâs ile İbâdet	59
Dönüş Allâhü Teâlâ Hazretlerinedir	59
Yeniden Yaratmak.....	59
Fırkalar	60
Şeytanın Dostları	60
Hidâyet ve Dalâletin Yaratılması.....	60
Hidâyet ve Sapkınlık	60
Taklidi Terk Etmek.....	60
Faydasız Şeyler.....	61
Hikaye (Halkın Sevgisi ve Şirk).....	61
Muhabbetullah.....	61
Ziyet Ve İsrâf.....	61
Yüce Meali:	61
Tefsîr-i Şerifi:	62
Sebeb-i Nüzulü	62
Giyinik Hâlde Tavaf.....	62
Setr-i Avret	62
Namazda Güzel Elbise.....	63
Güzel Giyinmek.....	63
İmâm-ı Âzam'ın Elbisesi	63
Gece Karanlığı ve örtü.....	63
İlim ve Keşif Dili.....	63
İbâdetten Zevk	63
Yeyin ve İçin	63
Sebeb-İ Nüzul	63
İşârî ve Tasavvufî Manâlar	64
Efendimizin (s.a.v.) Gıdaları	64
Hikâye (ehlulâhın yemeği)	64
Taş Bağlaması	65
İsrâf.....	65
İsrâfçıları Sevmez.....	65
Tasavvufa Göre İsrâf	65
Çok Yiyen Adam	65
Tevilat-i Necmîyye'den.....	66
İsrafta Tefrit.....	66
İsrafta İfrat Derecesi	66
Hikâye (sıhhatin özeti).....	67
İsrâf ve Kibir.....	67
Yemek Kaç Öğün?	67
Perhiz.....	67
Helâli Haram Etmek?	68
Farzları Edâ ve Nimetler.....	68
Güzel Şeyleri Kullanmak.....	68
Eşyada Asıl Olan İbâhadir	68
Eşyâ'nın Yaratılma Maksadı	69
Kıyamet Günü Rahmet	69
İşârî ve Tasavvufî Manâlar	69
Her Şeyin Bir Ziyeti Vardır	69
Makamlar	70
Âyetlere İlahî Tafsilat	70
Haram Edilen Bazı Şeyler	70
Te'vilât-i Necmiyyeden	71
Ümmetlerin Eceli.....	72
Yüce Meali:	72
Tefsîr-i Şerifi:	72
Ecelde Te'cil ve Tehir.....	72
Hikaye (Dünya Malı ve tevbe)	72
İşârî ve Tasavvufî Manâlar	73
Peygamberler.....	73
Takva Sahipleri.....	74

Ayetleri Tekzîb Edenler.....	74
Küfür Ve İsyân Ehli.....	74
Yüce Meali:	74
Tefsîr-i Şerifi:	74
Meleklerin Kâfirleri Azarlamaları	75
Kıyamet Halleri	75
Cehennemde Topluluklar	76
Cin Kelimesinin İnsan Kelimesinden Önce Zikredilmesi.....	76
Cehennemde Lanetleşmek.....	76
Lanet Edecekler	76
Aynı Cemaatte Olanlar Birbirlerine Kardeşirler.....	77
Cehennemde Toplanırlar	77
İki Kat Azab?.....	77
Liderlerin Savunmaları	77
Amelinizin Cezasını Çekin.....	78
İman Tazelemek	78
İmanını Tazele	78
İmanı Olan Cennetliktir	78
Cehennem Şefkatin Eseridir	78
Cehennem Ateşinin Hayrı	79
Mevlânâ'nın Bir Vaazı	79
Âhirette Küfür Ehli.....	79
Yüce Meali:	79
Tefsîr-i Şerifi:	79
Ölüm ve Ruhlar	80
Siccîn Nedir.....	80
Ruhlar Cesetlerine Bağlıdırlar	80
Kabirde Mü'minlerin Ruhları.....	80
Deve ve İğne Deliği?	80
Nefyin Te'kîdi.....	80
Cemel Nedir?.....	81
Mücrim Cezalan	81
Ateşten Döşek ve Örtüler	81
Zâlimlerin Cezası.....	81
Musibetin En Büyüğü.....	81
Cehennemden En Son Çıkan	82
İşârî ve Tasavvufî Manâlar	82
Hikâye (dünyayı terk).....	83
Ganimete Kavuşmanın Yolu	83
İman Ehlinin Ahiretteki Halleri	83
Yüce Meali:	83
Tefsîr-i Şerifi:	83
Cennet Ehli Kimlerdir?.....	83
Kinden Soyulmuş	84
Kin ve Buğzun Doğuş Sebebi.....	84
Kin Temizlenir.....	84
Nüzul sebebi	84
Temiz Ve Saf Ol.....	85
Cennet Ehlinin Duaları	85
Karanlıkta Yol Gösteren	85
Cennete Giriş.....	85
Ğill Nedir?	86
Peygamberlerin Getirdikleri	86
Hak Tasdik Edilir	86
Cennetliklere Müjde	86
ilmî Tetkik	86
Cennete Varis Olmak?.....	86
Cennet Amelin Karşılığı mı? Yoksa Allah'ı Fazlı mı?	86
Ameller Cenneti?.....	87
Ve Cenneti Amellerinizle Taksîm Ediniz.....	87

Her Amele Bir Cennet	87
Bilâl-i Habeş (r.a.) in Ameli?	87
Husûsî Cennetler	88
Cennette Üstünlük Veren.....	88
Ehl-i Beyte Hedîye'de Bulunmak	89
Bir Anda Bir Çok Amel.....	89
Tahsis Edilen Cennet	89
Miras Cenneti	89
Sûrî ve Manevî Cennetler	89
Hafız (k.s.) Buyurdular:.....	90
Cennet Ve Cehennem Ehli	90
Yüce Meali:	90
Tefsîr-i Şerifi:	90
Cennet ve Cehennem ehlinin Konuşmaları!	90
Gaflet Uykusundan Uyan	91
Son Feryat Fayda Vermez	91
Allah'ın Laneti	91
Kâfirlerin Yaptıkları	91
Zâlim ve Kâfirler Müşterek	91
İşârî ve Tasavvufî Manâlar	92
İnsanlar Mertebe Mertebedir	92
Talebeler Farklıdırlar	92
Hakikat Hazinesine Ulaşmak	93
Musa A.s.'a Gelenler.....	93
A'raf	93
Yüce Meali:	93
Tefsîr-i Şerifi:	94
Cennetle Cehennem Arasında Perde	94
Cennet ile Cehennem Nerede?.....	94
A'râf in Üzerinde Olanlar	94
Arasat'ta Tanınma Olacaktır	95
A'râf Ehlinin Seslenmeleri	95
Araf Ehli Tevhîd Ehlidirler.....	96
Cennete En Son Girenler	96

7- A'RÂF SÛRESİ

EI-A'RAF SÛRESİNİN TEFSİRİ

A'râf sûresi, Mekke'dir.

Ancak sekiz âyet-i kerimesi müstesna...

(O da) yani 163. âyet-i kerimeden; yani 171. âyet-i kerimeye kadar olanlar hariç...

Bütün âyetleri muhkem'dir.

Denildi ki: (âyeti99) kavî-i şerifine kadar muhkemdir.

Âyetleri, iki yüz beş tir.

Allâhü Teâlâ hazretleri, onu takrîr ve tahrir (yazarak) hatim etmeye muvaffak eylesin!

ÂminyaMuîn.¹

Yüce Meali

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile

Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

Bir kitap ki, sana indirildi. Sakın bundan dolayı yüreğinde bir sıkıntı olmasın da, bununla inzar edesin/sakındırasın... Mü'minlere de şu bir ihtar:

Rabbimizden size indirilene tabi olun. Rabbinizi bırakıp birtakım velilere tabi olmayın. Siz pek az düşünüyorsunuz.²

Tefsîr-i Şerifi

Elif, Lâm, Mîm, Sâd."

(Elif), zât-ı ahdiyyet'e işaretir. "Lâm" ilim sıfatıyla beraber zât'a Mîm," Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerinin manâsı.

Sâd/1 Muhammedî suret ve zahiri cesedine işaretir.... Sâd Mekke'de Bir Dağdır Sözü'nün Tefsiri

Sâd Mekke'de bir dağdır. Rahmanın Arşı onun üzerindeydi; (ta) gece ve gündüzün olmadığı vakit..."

İbni Abbâs hazretleri,

Dağ" ile Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin mübarek cesedine, "Rahmanın Arşı" Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kalbine işaretir, buyurmuştur. Hadis-i şerifte varid olduğu gibi;

Müminin kalbi, Allâhü Teâlâ hazretlerinin arşıdır."³

Gece ve gündüzün olmadığı vakitlerde sözüyle de "Vahdet" işaret etti.

Çünkü kalb, nefis arzının zulmetine (karanlığına) düştüğünde, nefsin sıfatlarının zulmetiyle hicaba bürünüp, perdelenmesiyle gece oldu.

Kalbin üzerine ruh güneşinin nuru doğdu. Kalb, güneş ruhunun nurundan aydınlanması ve ışık almasıyla gündüz oldu...

Marifet ve zatî aylarla, hakîkî vahdete vâsıl olduğunda ise; onun yanında nûr ve zulmet müsâvî (eşit) oldu... (Bu) hepsinden fena bulması (ve yok olması) içindir... (İşte bu vakitte); ne gece oldu ne de gündüz... Rahmanın Arşı, ancak bu vakitte olur...

Âyet-i kerimenin manâsı: Vücûdi küllî, evvelinden ve sonuna kadar; bir kitab'tır ki, onun ilmi sana indirildi.

"Te'vilât-i Kâşâniyye"de de böyledir.⁴

Te'vilât-i Necmiyyeden...

Şeyh Necmeddîn (k.s.) buyurdular. Allâhü Teâlâ hazretleri,

¹ El-A'râf sûresi, Hicretten önce Mekke'de nazil oldu. Bunda bütün müfessirlerin icmâi vardır. Ancak, 163'den 171'e kadar olan âyet-i kerimeler istisna edilmiştir. Bu âyet-i kerimelerin Mededî olduğu (Medine-i münevverede) nazil olduğu söylenmiştir. Âyetlerinin sayısında ihtilâf vardır:

Küfeliilerin ve Ehl-i Hicaz'ın sayımlarında iki yüz altı (206)dır. Basralıların ve Şâm ehlinin ta'dâdında ise iki yüz beş (205)tir. Kelimeleri; Otuz üç bin yirmi beştir. Harfleri; On dört bin üç yüz ondur. Fasılları; harfleridir, isimleri:

1- Süretü'l-A'râf,

2- Süretü'l-mikât,

3- Süretü'l-Misâk,

4- Elif Lâm Mîm ve Sâd

Bu isimlerin içinde en meşhuru "Süretü'l-A'râf"tır. Elmal-ı Tefsiri, c.3. s. 2118, İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/328.

² İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/329.

³ Keşfü'l-Hafâ: 1886,

⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/329-330.

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahiym Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile..." kavli-şerifinde, zâtını ve sıfatını zikretti.

Ve "Elif, Lâm, Mîm, Sâd." Kavli-şerifiyle de nefsinin tarif etti. Yani; Allâhü Teâlâ, ilâhtır (ma'bûd'tur). Lütuf ve keremiyle kulunu, muhabbet ve marifet için tefrit etti. Kuluna sabır ve sıdk-ü samimiyetle (ve doğrulukla) in'âm ve ihsanda bulundu; kulunun kemâliyeti kabul etmesi için; senin üzerine indirmiş olduğu kitap vasıtası ile..." Şeyh Necmeddinin sözleri bitti. (3/133)⁵

Elif Lâm Mîm ve Sâd

Fârisî tefsir'de buyuruldu:

Elif, Lâm, Mîm, Sâd." Kavli-şerifi, Kur'ân-ı kerimin ismidir.

1- Veya bu sûrenin ismidir.

2- Veya bu harflerden her biri Esmâ-i ilâhîden bir isme işaretir.

Yani (Allâhü Teâlâ hazretleri), ilâh (ma'bûd), "Latîf," "Melik," "Sabûr (çok sabırlı)dır...

3- Veya harflerinin her biri Allâhü Teâlâ hazretlerinin bir sıfatından kinayedir. Yani Allâhü Teâlâ hazretleri;

İkram (yani ikram edici),

Lütuf sahibi Mecd sahibi ve mecîd'tir...) "Sıdk (sıfatının sahibidir), demektir.

4-Ya da El-Musawir⁶ tasvir eden, ism-i şerifini imâ etmektedir.

5- Veya bu harflerin bazıları esmâ-i ilâhiyeye delâlet eder. Ve bazıları da efâl-i ilâhi'yeye delâlet ediyor...

O zaman bunun takdiri şöyledir:

Ben Allah'ım! Her şeyi en iyi bilenimi Beyân (tafdîl ve tafsîl) ediyorum..."

Ya da ben her şeyi biliyorum! -Gerçekten hâk ile bâtılın- arasını tefrik ediyorum. (Hakkı bâtıla üstün kılıyorum)" demektir.

Hakâik-î Selmâ"da buyuruldu: Denildi ki: ı Elif, ezel'dir.

Lâm, ebed'tir.

Mîm, ezel ile ebed arası olan şeylerdir.

Sâd," ittisal eden her muttasıla işaretir ve munsafıl olan (ayrılan) her munfasıl'a işaretir...

Hakikatte o ne ittisal (birleşmeye) mecali olan bir sığınma ve yerleşmedir ve ne de infisâl (ayrılma) ve nümâyîş yeridir...

Ne güzel buyurmuşlar: O ne yoldur.

O yol fasıl ve vasıldan içeridir. Ki fer'în içeriye yerleşmesi; asıldır. Manâ yok, İbare yok, Ayan (ve beyân görülmek) yok, Hakikatler yok, İşaretler yok, Beyân yok.... (Bu) idrâk edenlerin akıllarının ve vehimlerinin çok üstündedir...

Hiç şüphesiz niceleri onun için fikir ve vehme kapıldılar, Külliye yönelip söylendi. Ama söze gelmedi. Hiçbir kimseye susmak yönüne yönelmedi...⁷

Manânın Lâzımı

Bu fakir (yani İsmail Hakkı Bursevî k.s. hazretleri) Allâhü Teâlâ hazretleri günahlarını bağışlasın, der ki: Muhakkak ki "Hurûfu mukatta'a"⁸ ilmi akıllardan gayp olan (akılla bilinmeyen) "müteşâbihât-i Kur'âniyye"⁹ dendir. Ancak, bunların anlaşılması vusul ehline verildi.

Bunlar (Hurûfu mukatta'a yani müteşâbihât-i kur'âniyye" hakkında söylenen bütün sözler (onların manâlarının

⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/330-331.

⁶ El-Musawir, Tasvir eden... Şekil ve özellik veren. Her şeye bir biçim ve hususiyet veren. Her varlığı kendi cinsine benzer yarattığı halde asla tıpkı tıpkısına yaratmayıp her biri için, ayrı, ayrı bir şekil veren. Bütün insanların bedenlerini, çehrelerini ve hatta parmak uçlarını bile birbirinden farklı çizen...

⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/331-332.

⁸ Hurûfu Mukatta'a: Kur'ân-ı kerimin bazı sûrelerinin başındaki hece harflerine denir. Kur'ân-ı kerim'de yirmi dokuz sûre bu harflerle başlamaktadır. Bu sûrelerden 3 tanesi bir; 10 tanesi iki; 13 tanesi üç; 2 tanesi dört ve 1 tanesi de beş mukatta'a harfiyle başlamaktadır. Kur'ân-ı kerim'deki bu 29 sûrelerin 27'si Mekke'de nazil olmuştur. Bakara ve Âlu İmrân sûreleri Medenîdir.

Bazı âlimlere göre bu harfler, Kur'ân'ın esrandandır. Allah bunların hakikatini bilmeyi kendine tahsis etmiştir. Bu görüşte olan âlimler haliyle onları tefsir etmekten kaçınmışlardır. Görüşlerini teyid sadedinde seleften birtakım rivayetler de nakletmişlerdir. Şa'bî, Süfyan es-Sevri ve muhaddislerden bir topluluktan yapılan rivayetlere göre onlar şöyle demişlerdir: "Allah'ın her kitabında bir sırrı vardır; bunlar da Kur'ân'daki sırrıdır. Bunlar, sadece Allah'ın bildiği müteşâbihattandır. Onlar hakkında konuşmamız gerekmez (caiz olmaz). Onlara inanır ve nakledildikleri gibi okuruz. Benzeri görüşler Hulefa-i Râşidîn ile İbn Meş'ûd'a da nisbet edilmiştir (Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, c. 1. s. 154, Âlimlerin bazıları bu harflere manâ vermişlerdir. Âlimlerin vermiş oldukları manâ, İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin beyan ettikleri gibi hakiki manâsı değildir. Belki manâsının lazımdır... Bu konuda daha geniş bilgi için el-İtkân ve Usûl-i tefsir kitaplarına ve muteber tefsir kitaplarının ilgili yerlerine bakınız. Mütercim.

⁹ Müteşâbihât-i Kur'âniyye; Birden fazla manaya gelen veya manâsında kapalılık bulunan âyetler hakkında kullanılan bir Usûl-i fıkıh ve Usul-i Tefsir istilâhıdır... Bir âyetin manâsının kapalı oluşu; lafızlarının garip kelimelerden oluşundan, sözün muhtasar oluşundan, lafızların dizilişinde takdim ve tehirin bulunmasından, manâsının aklın sınırlarının dışında oluşundan ve benzeri sebeplerden kaynaklanır Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Beyrut, s. 254. Müşâbihât-i Kur'âniyye hakkında daha geniş bilgi için Usul-i fıkıh ve Usûl-i tefsir kitaplarına bakınız. Mütercim.

aslı değil) manâlarının ve hakikatlerinin lazımlarıdır...¹⁰

İşaretler

Bize düşen şunu söylemektir:

Muhakkak ki bu harflerde, sıfâtî terkibine ve ebedî, vahidî olan fiillerin terkibine işaretler vardır.

Zatî ezeli vahdet mertebesinde fert idi... İlâhî tecelliler ile

- 1- Müfret mürekkebe oldu,
- 2- Mukatta (kesik olanlar) vasıl oldu,
- 3- Kuvvet fiil oldu,
- 4- Cemî, fark (olup ayrıldı),
- 5- Nisbet tayin oldu.
- 6- İzafetler oldu... Şöyle olduğu gibi;

Mürekkep kelâmın aslı, hece harfleridir. Sonra terkip ile elif, be hâsıl olur.

Sonra ebced meydana gelir.

Sonra El-hamdülillâh" Hamd, Allah'adır, cümlesi meydana gelir...

İnsan da böyledir:

Şöyle ki, insanın aslı cisminin ta'yinine nisbetle, nutfedir. Sonra tasvîr ile ondandan cismî terkip hâsıl olur... Her şeyin doğrusunu ancak Allah bilir...¹¹

Kur'ân-ı Kerimden Şüphe Sıkıntı Verir

Kitap," Yani bu kitap,

Sana indirildi." Allâhü Teâlâ hazretleri tarafından. Sakın bundan dolayı yüreğinde bir sıkıntı olmasın da..."

Yani Kur'ân-ı kerimin hakikatinde şek ve şüphe içinde olmayasın, demektir. Şu kavî-i şerifte olduğu gibi;

Şimdi şu sana indirdiğimiz şeylerde (bilfarz) şek edecek olursan.¹²

Şu kadar var ki bu âyet-i kerimede onun (iUa şekk'in) lâzımı olan sıkıntı kelimesiyle tabir olundu. Çünkü, şek ve şüphe yüreğe sıkıntı verir; Tıp ki yakînen iman eden kişilere de kalbin inşirah verdiği gibi...

Hitap, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerindedir; ama murâd edilen ise ümmetidir....

Yani, şüpheye düşmeyin, şekke girmeyin, demektir. ondan" kavî-i şerifi sıkıntı kelimesine taalluk etmektedir. Meselâ: ondan sıkıntı çekti" denilir yani S "Onun sebebiyle onun yüreğine sıkıntı girdi," demektir¹³

Tebliğî Sıkıntı Vermemelidir

"Harc"ın (şek ve şüphe değil de) hakikati (yani sıkıntı manâsı) üzere olması da caiz olur...

Yani, sana indirilene tebliğ ederken, onların seni tekzîb etmeleri korkusu (ve endişesinden) dolayı sana bir sıkıntı gelmesin," demektir. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, kavminin kendisini tekzîb etmeleri yani yalanlamalarından ve ondan yüz çevirmelerinden korkuyordu. Onu edâ etmekten (tebliğ etmekten), Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yüreğine sıkıntı geliyordu. Onun içine genişlik gelmiyordu. Allâhü Teâlâ hazretleri, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini emin (güvencede) kıldı ve onu onlardan dolayı sıkılmaktan ve daralmaktan nehyetti...¹⁴

Kur'ân-ı Kerimle Öğüt

Bununla inzar edesin sakındırasın.

İndirilen kitap ile kelimesi, indirildi, fiiline taalluk etmektedir. Mü'minlere de şu bir ihtar."

Mü'minlere öğüt vermekle öğüt vermen içindir... (mü'minleri ihtar ve uyarman içindir:) Tabi olun."

Ey mükellefler,

Rabbımızdan size indirilene..."

Yani Kur'ân-ı kerime...

Rabbinizi bırakıp tabi olmayın..."

Yani Rabbinizin berisinde (onun dışında) Sizi hakka hidâyet buyuran kitabı size indiren (Allâhü Teâlâ hazretlerini terk ederek) tabi olmayın... onun dününde) kavî-i şerifi Tabi olmayın" fiilinin failinden hâldir.

¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/332-333.

¹¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/333-334.

¹² Yunus: 10/94.

¹³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/334.

¹⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/334-335.

Yani, Allâhü Teâlâ hazretlerini geçerek (terk ederek) tabi olmayın, demektir.

Birtakım velilere..."

Cinlerden ve insanlardan... Allâhü Teâlâ hazretlerine isyanda, onlara itaat ederek onları dostlar edinmeyin....¹⁵

Düşünmek

Siz pek az düşünüyorsunuz,"

İki ta harflerinden birinin hafzıyledir kelimesi, mezîd'tir. iletin te'k içindir. Yani;

"Az bir düşünme" veya "Az bir zaman," düşünüyorsunuz. Çok değil.... Onun için bu az düşünmeden dolayı etkilenmiyorsunuz. Onun gereğiyle amel etmiyorsunuz. Ve sizler, Allâhü Teâlâ hazretlerinin dinini terk ediyor ve gayrisine tabi oluyorsunuz....

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, tehdide başladı. Velilerinin dinlerine tabi olma sebebiyle; geçmiş ümmetlerin üzerine cereyan eden hadiselerden öğüt almayanları tehdid ile buyurdu:¹⁶

Geçmiş Ümmetlerden İbret

Yüce Meali:

Biz nice memleket helak etmişizdir ki, gece yatarlarken, yahut gündüz uyurlarken baskınımız ona gelivermiştir.

Azabımız kendilerine geldiği vakit de: "Bizler hakikaten zâlimler idik" demekten başka dâvaları olmadı.

Sonra elbette peygamber gönderilen ümmetlere soracağız, elbette gönderilen peygamberlere de soracağız...

Soracağız da kendilerine karşı, olan biteni mutlak bir ilim ile behemehal anlatacağız. Öyle ya, biz onlardan gâib değildik.¹⁷

Tefsîr-i Şerifi:

Ve nice;"

Teksir içindir. Mübtedâ'dır. Haberi ise kendisinden sonra gelen cümledir.

Memleket. Temyiz'dir. Biz helak etmişizdir." (3/133)

Buradaki zamir li "nice;" kelimesinin manâsına râcidir.

Yani, şehirlerden bir çoğunu biz helak etmeyi murad ettik; veya Is "nice;" kelimesinin litüif "Biz helak etmişizdir." Kelimesiyle nasb makamında olmakla; "ondan çoğunu" demektir. Şu kavli-i şerifte olduğu gibi;

Haberiniz olsun ki, biz her şeyi bir kaderle yaratmışızdır.¹⁸

Lftlki "Ona gelivermiştir."

Yani o kasaba (belde, şehir ve memleketlerin) ehline geliverdi. "Baskınımız," Bizim azabımız...

Gece yatarlarken,"

Fail manâsına masdardir. Ve hâl mevkiinde vâki oldu. Yani kavmi gibi uyur oldukları bir halde onlara azabımız geldi, demektir.

Gecelemek

Haddâdî tefsir'inde buyuruldu:

Bu âyet-i kerimede geceye adı verildi. Çünkü gecede insanlar uyumaktadır. Gecelemek, gölgelenmenin zıddıdır. işçi bir kişinin ister uyumak veya isterse uyumak olmaksızın gecelemesi, demektir.

Farsçası: geceyi geçirmek," demektir...¹⁹

Kaylûle Uykusunda Azabın Gelmesi

"Yahut gündüz uyurlarken,"

Bu kavli-i şerif, "Gece yatarlarken," kavli-i şerifinin üzerine atıftır.

Yani gün ortasında "Kaylûle"²⁰ uykusunda oldukları halde (onlara azabımız geldi), demektir.

Şuayb Aleyhisselâm'ın kavmi gibi... Allâhü Teâlâ hazretleri, Şuayb Aleyhisselâm'ın kavmini gün ortasında şiddetli bir sıcaklıkta uyurlarken, helak etti.²¹

¹⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/335.

¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/336.

¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/336.

¹⁸ El-Kamer: S4/49.

¹⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/337-338.

²⁰ Kaylûle, Gündüz istirahatı veya gündüzün ortasında öğle ve Cuma namazlarını kıdıktan sonra yapılan istirahat demektir. Türkçe'de; biz buna şekerleme, kestirme diyoruz. Kaylûle kişinin, uykusunu almak, biraz uyuyup uykuya olan ihtiyacını gidermek için bir ağaç gölgesinde veya bir sedire uzanarak uyuması manâlarına gelir. "Kaylûle" bir çok hadis-i şerifte vardır. Sünnettir..

²¹ Şuayb Aleyhisselâm'ın kavminin kalıntıları, şu an, Şanlıurfâ ilimizin hudutları içinde bulunmaktadır. Şanlıurfaya ve hatta Güneydoğuya uğrayanların bu tarihi kalıntıları görüp, o kötü kavmin helak oluşu ve Şuayb Aleyhisselâm'ın çekmiş olduğu çilelerden ders ve ibret

Beklenilmeyen Azap Acıdır

Fârisî tefsir'de buyuruldu:

(İlâhî azabın gelmesine) bu iki vaktin tahsis edilmesi, şu cihetledir ki, bu iki zaman istirahat ve asayiş zamanıdır. Bu iki vakitte azabın tasavvuru ve vaki olması pek düşünülmez. Beklenilmeyen belâ'nın gelmesi çok zor ve çok çetindir. Şundan ki hiç beklenmedik bir nimetin ele ulaşması da kişiye hayli zevk ve lezzet vermektedir.²²

Azab Geldikten Sonra Dua

Onların dâvaları olmadı,"

Yani onların duaları ve yalvarmaları olmadı;

Azabımız kendilerine geldiği vakit,"

Azabımız kendilerine geldiğinde ve azabımızın emareleri (ve işaretleri) görüldüğünde;

Ancak demeleri oldu;" Hepsi,

Bizler hakikaten zâlimler idik"

Ancak onların üzerinde oldukları zulümlerini itiraf etmeleri; ve üzerinde oldukları (yolun) bâtil olduğuna şehâdet etmeleri oldu. Bu da, onların ona olan hasretleri, nedamet yani derin pişmanlıkları ve kurtuluşa tama (ve ümit) ederek itiraf etmeleridir.

Nerede?.. Artık çok geç... Zira azabın inme vaktinden sonra yapılan tevbe fayda vermez. Çünkü azabın gelmesiyle teklifin kaldırılması birbirine yakındırlar.

Yunus Aleyhisselâm'ın kavmi bundan müstesnâ'dır. (yani azabın gelmesinden ve görülmesinden sonra tevbe etmeleri onlara fayda verdi...)²³

Akıl ve Vahiy

Mesnevî-i Manevî-i Şerifte buyuruldu:

O Filozof gibi ol ki,

0 ölüm vaktinde aklını çaresiz gördü.

0 an garaz (ve maksatsız) itiraf edip dedi ki:

Zekâ atımızla boş yere dolaşıp, döndük!"

Erler (gönül adamları)²⁴ bizim gururumuzdan yabancı kaldılar.

Hayâl denizlerinde yüzüp kaldım...

(Bir türlü sâhil-i selâmete çıkamadım...)

Ruh denizinde yüzmek bir hiçtir...

Burada Nuh'un gemisine sığınmaktan başka çâre yok²⁵

0 resuller şahı da öyle buyurmuştu:

Küllî denizin gemisi benim"...

Ya da Hak'dan, hakikatten yana giden kimse yerime geçer ve benim halifem olur...

Bu denizde ben Nuh'un gemisiyim.

Bu gemiden yüz çevirme! Ey yiğit!"²⁶

Ümmetlere Suâl

almalarını tavsiye ederim. Şuayb Şehri, tarihî Harran şehrine 30-40 km. yakınıktadır. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/338.

²² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/338.

²³ Yunus Aleyhisselâm'ın kavmiyle ilgili malûmat Yunus sûresinde;

Fakat o vakit, îmân edip de imanları kendilerine fayda vermiş bir memleket olsaydı?... Ancak Yûnus'un kavmi îmân ettikleri vakit, dünya hayat'ta o rüsvaylık azabını kendilerinden açmış ve bir zamana kadar onları müstefid etmiş/istifadeli etmiş idik..." Yunus: 10/98, âyet-i kerimesinin tefsirinde gelecektir. Oraya bakınız. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/338-339.

²⁴ Ricâl, ricâlullah , Alfâh erleri yani evliya demektir. Bundan kasıt da mürşid-i kâmillerdir. Evyâ'nın içinde ancak mürşid-i kâmillere intisap edilir. Mütercim.

²⁵ Bu sözleri söyleyen ve aklın aczini ve mutlaka aklın vahyin rehberliğinde hareket etmesinin gerekli olduğunu bütün insanlara ilân eden Feylesofun Fahrüddin Râzî olması muhtemeldir. Zira ömrünün sonunda o şöyle bir itirafta bulunmuştur: -"Akılların ileri atılmasının sonu ayak olmaktan ibarettir. Ve âlimlerden yalnız akıl ile hareket edenlerin çalışmaları dalâlettir. Biz ömrümüz müddetince araştırdık, durduk; fakat araştırmalarımızla bir takım "kil-u kâl"i toplamaktan başka istifade etmedik..." dediği rivayet edilir. Şerh-i Mesnevî, c. 13, s.869, Tahir'ül-Mevlevî...

Allâhü Teâlâ hazretleri, bizleri lütuf ve keremiyle yarattı. İmtihan için dünyaya gönderdi. İmtihana ve ilâhî tekliflere ehil olabilmemiz için bizlere aklı verdi. Akla rehberlik etmesi için de bizleri bizim içimizden peygamberler vasıtasıyla vahiy gönderdi. Akıl vahyin rehberliğinde yürüdüğü zaman sâhil-i selâmete çıkar. Yok eğer akıl vahiyden mahrum olursa, "ateizmin kör kuyusunda" boğulup gider... Vahiy, akıl sahiplerinedir. Din akıl sahiplerine hitap eder. Akıl olmadan vahiy anlaşılmaz. Ama akıl da vahiyden yaşayamaz. Mütercim.

²⁶ Mesnevî-i Manevî-i Şerif. Defter: 4, s. 129, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/339-340.

Sonra elbette peygamber gönderilen ümmetlere soracağız,"
Cümlemin başındaki harf uhrevî hallerin dünyevî haller üzerine tertibi içindir.
Yani haşr gününde kendilerine peygamber gönderilen bütün ümmetlere soracağız (Size) gönderilen peygamberlere ne cevap verdiniz?"²⁷

Peygamberlere Soru

Ve elbette gönderilen peygamberlere de soracağız..."
Kendilerine onların cevap verdiklerini elbette soracağız... Veya soru'den murad, kâfirleri azarlamak , onlara çıkışmak (ve onların mağlûbiyet ve yanılmalarını yüzlerine vurmak) içindir...²⁸

Azap Anı

Ama;
Mücrimler günahlarından suâl de olunmaz." Kavî-i şerifiyle nefyedilen suâl, isti'lâm suâlidir.
Birincisi, (yani kâfirlerin azarlanarak suale çekilmeleri) hesap mevkîindedir.
İkincisi, mücrimlerin günahlarından sual olunmaları ise azab mevkîindedir...²⁹

Kâfirlerin Mesul Oldukları Şey

Tefsîr-i kebir'de buyuruldu:
Kâfirler amellerden suale çekilmezler. (Zaten amel defterleri onların yaptıklarının kaydını müstemildir.³⁰
Lakin onlara, kendilerini amellere davet eden davetçilerden (peygamberler, güzel sebepler ve amillerden) sual olunur. Ve onları kötülüklerden çevirmeye çalışan yani onlara engel olan (ve onları oldukları halden ve kötülüklerden men eden) manialardan suale çekilir.³¹

Onların Halleri Anlatılacaktır

Mutlak onlara behemehal anlatacağız.'
Yani Resullere (gönderilen peygamberlere)... Peygamberler; Bizde ilim yok! Sensin allâmü'l-guyûb/gaybları hakkıyla bilen; sen..³²dedikleri vakit anlatacağız. "Bir ilim ile.
Onların zahirlerini ve bâtnlarını bilen olarak, demektir. Öyle ya, biz onlardan gibi değildik.
Onlardan, onların hallerinden hiçbir hallerinden onlardan gaib değildik ki onlardan bir şey, onların amellerinden ve hallerinden; bize gizli kalsın!³³

Peygamberlerin Bile Selâmet Diledikleri Gün

Bil ki: Resûiler (kitap ile gönderilen peygamberler), haşr (dirilme ve kıyamet gününde);
Allâhım selâmet ver! Allâhım selâmet ver (Kurtar kurtar)³⁴ derler.
Ümmetleri hakkında çok şiddetli bir şekilde korkarlar. Ve kendi nefisleri hakkında korkarlar....³⁵

Peygamberlerin Gıpta Ettiği Kişiler

Tertemiz ve "mahfuz"³⁶ olan (kişiler) ki onların bâtnlarında (maneviyat ve itikatlarında asla) dalâlet şüphesinin kirliliği bulaşmadı ve onların zahirleri de şeriat'a muhalefetleri olmayan (o temiz ve mahfuz kişiler, o gün her türlü korkudan) "emin"dirlir.
Hatta peygamberler onların üzerinde oldukları emniyete gıpta ederler.
Çünkü o gün onlar yani peygamberler, o gün ümmetleri için korku içindedirler.³⁷

²⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/340-341.

²⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/341.

²⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/341.

³⁰ Bu ibare tefsîr-i kebir'de vardır. Manâyı tamamladığı için buraya aldım. Zira insanın aklına gelebilir; kâfirler, neden amellerden suale çekilmezler. İşte bu sorunun cevâbi, onların amel defterlerinin onların yaptıkları amelleri ihtiva edip içine almasıdır... Mütercim.

³¹ Tefsîr-i Kebir: c. 14. s. 24; (5/201). İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/341-342.

³² El-Mâide: 5/109,

³³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/342.

³⁴ Sahih-i Buhârî: 773. Sahih-i Müslim: 379, bu çok uzun bir hadis-i şeriftir.

³⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/342.

³⁶ Mahfuz olan, evliyalaradır.

³⁷ Musannif hazretlerinin emniyet içinde olup, peygamberlerin bile kendilerine gıpta ettiği kişilerin durumunu düşünüp, peygamberlerden daha üstün ve faziletli kişiler oldukları vehmine kapılmayın. Peygamberler, kendi ümmetleri için korkarlar iken, onlar sadece kendi nefislerini kurtarmış ve ümmetin kaygısını taşımayan kişilerdir. Bu durum şuna benzer: Cihan'a hükmeden bir padişah'ın bir köyde sade

Kıyamette Kederden Kurtulanlar

Kim ki, o gün Allâhü Teâlâ hazretlerine;

- 1- İhlâs ile O'nun varlığına şehadet eder,
- 2- Allah'ın Resulü Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerini ikrar eder,
- 3- Şirkten sihirden, büyüden uzak,
- 4- Müslümanların kanlarını akıtmaktan uzak.
- 5- Allah ve resulü için nasihat eder,³⁸
- 6- Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat edenleri sever,
- 7- Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine itaat eden ve sünnet-i seniyyeye göre yaşayanları sever,
- 8- Allah ve Resulü (s.a.v.) hazretlerine isyan edenlere buğz ederse; (3/135) bu kişi, Allâhü Teâlâ hazretlerine ulaşırsa; Rahmân'ın Arşının gölgesinin altında gölgelenir ve her türlü gam (keder, üzüntü ve korkulardan) kurtulur...³⁹

Mevkîf ta Bin Sene Bekler

(Ama) kim, bunların (yukarıda sıralanan günahları işleyip) hududunu aşar, bu günahlardan birini,

- 1- Bir kelime ile değiştirirse veya kalbini değiştirirse,
 - 2- Ya da dininde bir şeyden şek ve şüphe içine düşerse;
- 0 kişi, tam bin sene sıcaklıkta, üzüntü, keder, gam ve azab'ta kalır...
Ta ki, Allâhü Teâlâ hazretleri, dilediğiyle onun hakkında hükümsin...⁴⁰

Hikaye (Kralı islâh)

Rivayet olundu:

Kinde meliklerinden biri, uzun boylu eğlence ve lezzetlere daldı. Oynamaya çok düşküdü. Bir gün av veya başka bir şey için atına bindi. Arkadaşlarından ayrıldı.

Bir de baktı ki bir adam... Adam, ölümlerin kemiklerinden bir çok kemik toplamış! Kemikler, onun elinin içinde olup, o kemikleri (evirip) çeviriyordu. Melik o adam'a;
Senin (hayat) kıssan nedir? Ey adam, sana ulaşan ve seni görmüş olduğum bu kötü hâlin nedir? Cildin kurumuş, rengin değişmiş ve sen bu çölde yalnız tek başına kalmışsın (nedir seni bu hale getiren sebep)? " Adam şöyle dedi:

Bundan anladım (ki) ben uzun bir sefer (yol) üzereyim. Yanımda beni rahatsız eden iki görevli var. 0 ikisi karınca yuvası gibi, dibi karanlık, içinde kalınması tiksindirici bir menzile doğru sürekli beni itiyorlar...

İkisi beni toprağın tabakalarının altında, belâlara sahip olmaya ve helake komşu olmaya teslim ediyorlar.

Bu yerin darlığı, sıkıntılığı yalnızlığı ve yer böceklerinin etimden yemeleriyle beraber, eğer ben bu yerde kalmaya terk edilmiş olsaydım; çürüyünceye ve kemiklerim toz oluncaya kadar; (o zaman) elbette belâlarım biter ve sonu gelirdi...

yaşayan, millet, devlet, ordu, zafer, savaş, ilim yaymak, halka hizmet etmek ve benzeri kaygılardan uzak ve tek başına küçük bir ailesiyle mutlu yaşadığını görüp ona imrenmesi gibidir... Yoksa Padişahın yapmış olduğu işler, din ve millet'e hizmeti asla tartışılmaz... Ümmeti düşünenler, elbette sadece kendi nefisini düşünenlerden milyarlarca kat daha üstündür ve daha faziletlidirler. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/342-343.

³⁸ Allah ve Resulü için nasihat etmek; Allah ve Resulüne öğüt vermek demek, değildir. Allah ve resulüne haîis ve muhlis olmaktır. "Allah ve Resulüne nasihat etmek" cümlesinin manâsını, tam ve doğru anlamak için şu hadis-İ şerife bakınız.

Ebü Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu; Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

İyi biliniz ki, muhakkak ki din nasihattir. Bunu üç kere söylediler." (Sahabeler) sordular:

Ya Resûlallah (s.a.v.)! Kim için?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- 1-Allah için,
- 2- Kitabullah için,
- 3- Rasûlüllâh (s.a.v.) için,
- 4- Müslümanların imamları için,
- 5- Müslümanların hepsi için..." Sünen-i Nesaî: 4128, Allah için nasihat:

- 1- Allâhü Teâlâ hazretlerine iman etmek,
- 2- Ona hiçbir şeyi şirk koşmamak,
- 3- Allah'ın emirlerine amel etmek,
- 4- Allâhü Teâlâ hazretlerinin yasakladıklarından kaçmak,
- 5- nsanları, Allah'a ve dinine davet etmek,
- 6- Her türlü İslâmî konularda insanlara delil olup göstermek. Resûlullah (s.a.v.) hazretleri için nasihat:

- 1- Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sünnetiyle amel etmek,
- 2- İnsanları ona davet etmek,

Daha geniş bilgi için bakınız: Ruhu'l-Beyân tefsiri, c, 2, s. 205, Tercümemiz, c. 5, s. 131. Mütercim...

³⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/342-343.

⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/344.

Lakin bundan sonra ben, haşır sayhasına defedildim (itildim). (Sonra da) gelen uzun uzun cürümlerin mevkıflanna (günahlardan suale çekilme ve bekletilmelere) sevk edildim...

Sonra, iki dardan (cennet ve cehennemden) bana hangisinin emredileceğini bilmiyorum...

Varacağı yer ve sonu böyle olan bir kişi, hangi hâli ile lezzetlenebilir? (Hayatın neresinden zevk alabilir?)" dedi...

Melik, o adamın bu sözlerini işitince, kendi nefsinin attan aşağı attı (indi) ve adamın önünde oturdu. Ona; Ey er kişi! Gerçekten senin sözlerin benim üzerimde hayatın saffetini bulandırdı; (bana tesir edip) kalbime sahip ve mâlik oldu. (Ne olursun) bazı sözlerinle bana konuşmaya devam et!" dedi.

Adam, (önündeki insan heykel ve kemiklerini işaret ederek) Mekil'e:

Şu önümdekini görüyor musun?" dedi. Melik:

Evet!" dedi. Adam:

Bunlar, meliklerin kemikleridir ki, dünya, süsü ve malıyla kendilerini aldattı, gururuyla onların kalblerini istilâ etti ve başlarına gelecek olan âhiret hayatına hazırlanmaktan onları alıkoydu... Ta ki ecelleri onlara geliverdi. Emel ve arzular peşine taktı. Nimetlerin güzellikleri ve lezzetleri, onların akıllarını başlarından aldı. Bu kemik, yakında yeniden dirilecek ve ceset olacaktır. Sonra amelleriyle cezalandırılacaktır.

Ya nimet ve karar diyarına (cennete) girecektir.

Ya da azap ve helak diyarına (cehenneme) girecektir..."

(Bütün bunları söyledikten) sonra o adam gözlerden kayıp oldu. (Gaiplere karıştı...) Nereye gittiğini bilemedi.

Melik'in adamları meliki buldular. Melikin rengi değişmişti. Göz yaşlan akıyordu. Gece olduğunda, melik üzerindeki padişahlık elbiselerini çıkarttı. Eski bir elbise giydi. Gece karanlığında çıktı. Bu onun son ahdi idi. Ve şöyle diyordu:

Nimet ve refah içinde olan, asırları (seneleri) bitirdi; Gecelerin ve gündüzlerin gelip gidişleri... Ey gecenin evvelinde sürür ile uyuyan kişi! Seher vakti olaylar ve hadiseler kapıyı çalarlar. Başlangıcı (evveli) hoş olan geceye asla güvenme! Nice gecelerin sonu ateşi tutuşturmuştur!⁴¹

Halterine Şaşılacak Kişiler!

İmam Zeyne'l-Âbidîn (r.h.)⁴² hazretleri buyurdular:

⁴¹ İsmail Hakki Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/344-346.

⁴² İmam Zeyne'l-Âbidîn: Tabiînin büyüklerinden ve Oniki tmâm'ın dördüncüsü. İsmi, Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Künyesi, Ebû Muhammed ve Ebû'l-Hasan'dır. Lakabı, Seccâd ve Zeynelâbidîn'dir. Hazret-i Hüseyin'in oğludur. Annesi, Acem pâdişâhının kızı Şehr-i Bânû Gazâlê'dir. 666 (H.46) senesinde Medîne-i münevverede doğdu.

Hadis, fıkıh ve tasavvuf ilminde âlimdi. Eshâb-ı kiramdan çoğunu görmüştür. Hazret-i Abduliah ibni Abbâs, hazret-i Ebû Hüreyre, hazret-i Âişe, babası hazret-i Hüseyin, amcası hazret-i Hasan, hazret-i Ümmî Seleme ve diğerlerinden hadis-i şerifler işitip rivayet etmiştir. Rivayet ettiği bâzı hadis-i şerifler, Kütüb-i Sitte'de mevcuttur. İmam Zeynelâbidîn hazretlerinden bir çok kişi, hadis-i şerif rivayet etmişlerdir. İmâm Zühri, Zeynelâbidîn hazretleri için;

Ondan daha üstün fıkıh âlimi görmedim" demiştir. Tasavvuf ilmindeki yüksek derecesi ve hâlleri de medhedilmiştir. Her gün ve gecede bin rekât namaz kıldığı ve buna ölüncüye kadar devam ettiği nakledilmiştir.

Hazret-i Zeynelâbidîn, her abdest aldığıında yüzü sararır, vücudu titrerdi. Sebebini sorduklarında;

Kimin huzuruna çıkacağımı biliyor musunuz?" buyurdu.

Birisi aleyhinde konuşmuştu. Bu kendisine söylenince yanına gitti. Onunla biraz sohbet ettikten sonra buyurdu

Hakkımda bâzı şeyler söylediğini duydum. Dediklerin doğruysa, Allahu Teâlâdan mağfîret dilerim, beni affetsin. Dediklerin iftira ise, Allah seni affetsin; selâmi, rahmeti, bereketi de üzerine olsun." Dedi.

İmâm ZeyneSâblidîn'in bir devesi vardı. Yolda kamçı vurmadan gider ve üzerindeki hiç incitmezdi. Zeynelâbidîn vefat edince, devesi kabri üzerine gelip göğsünü yere koyup inledi. Hiç kimse bu deveyi mezar başından kaldıramadı. Oğlu hazret-i Muhammed Bakır orada bekleyen haika buyurdu ki: Kalkması için fazla uğraşmayın. Bu deve burada ölecek!" Üç gün sonra deve orada öldü.

Bir gün oğulları, hizmetçileri ve birkaç kişi ile sahraya çıkmışlardı. Sabah kahvaltısı hazırlandı. Bir ceylan gelip yakınlarında durdu. Zeynelâbidîn ona:

"Ben Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib, annem de, Resûlullah'ın kızı Fatma'dır. Gel bizimle biraz yemek ye!" buyurdu. Ceylan gelip, beraber yediler. Sonra ceylan bir tarafa gitti. Hizmetçilerinden biri, yine çağırın, gelsin dedi. "Dokunmayacağınıza söz verirsiniz, çağırayım." buyurdu. Hepsini dokunmayacakların söz verdiler. "Ben Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib'im, annem de, Resûlullah'ın kızı Fâtima'dır. Soframıza gel, biraz daha yiyelim." buyurdu. Ceylan tekrar geldi. Yemeğe başladı. Sofradakilerden biri, elini ceylanın sırtına koydu. Ceylan ürküp gitti. Zeynelâbidîn yine bir gün arkadaşları ile sahrada oturuyordu. Bir ceylan yanına geldi. Ayaklarını yere vurarak bir takım sesler çıkarttı. Etrafindakiler ceylanın ne dediğini sordular. Zeynelâbidîn buyurdu ki: Dün bir Kureyşli, bu ceylanın yavrusunu tutmuş, Yavruma dünden beri süt veremedim." diyor. Bunun üzerine ceylanın yavrusunu tutan Kureyşliyi çağırdılar. Zeynelâbidîn, Kureyşliye buyurdu ki:

"Bu ceylanın yavrusunu tutmuşsun. Dünden beri süt vermemiş, o yavruyu getir sütünü versin!" Kureyşli adam ceylanın yavrusunu getirdi. Ceylan, yavrusuna süt verdi. Zeynelâbidîn, Kureyşliye, yavruyu annesine başışlamasını söyledi. O da razı oldu. Ceylan, yavrusu ile beraber sesler çıkararak gitti. Oradakiler ceylanın ne söylediğini sordular. Zeynelâbidîn de buyurdu ki: "Allahü teâlâ size hayır ve iyilikler versin, diye duâ ediyor." Zeynelâbidîn hazretleri, oğlu Muhammed Bakır'a buyurdu ki: "Ey oğlum! Şu dört çeşit kimselerle arkadaşlık etme, zirâ;

1-Fâsık kimse seni bir lokma ekme için terk eder.

Z-Cimri ile arkadaşlık etme, cimri senin çok muhtaç olduğun şeylerini elinden almak ister.

3-Yalancı ile arkadaşlık etme. Yalancı da fâsık bir kadına benzer; senin yakınlarını senden uzaklaştırmak ve senden uzak kimseleri sana yaklaştırmak ister.

4-Bir de silâ-i rahmi terk edenlerle arkadaşlık yapma. Zirâ onlar Kur'ân-ı kerimin üç âyeti ile lanetlenmiştir." İmam Zeyne'l-Âbidîn

Taaccüp ettim, şaşım; daha dün bir nutfe iken ve yarın bir cife olacağı halde, kibirlenen ve böbürlenen kişinin haline...

Bütün taaccüp ile taaccüp ettim; Allâhü Teâlâ hazretlerinin yaratıklarını gördüğü halde, Allah'ın varlığında ve birliğinde şüphe eden kişinin hâline büsbütün şaşım kaldım.

Bütün taaccüp ile taaccüp ettim; birinci yaratılışı (dünyada yaratılmayı) gördüğü halde; âhirette yeniden dirilişi inkâr eden kişinin haline büsbütün şaşım kaldım.

Bütün taaccüp ile taaccüp ettim; fânî dünya için amel edip, bakî olan âhireti terk eden kişinin haline büsbütün şaşım kaldım..."⁴³

Yapılması Gereken İşler

Akıllı kişiye vacip olan,

1-Başına herhangi bir kaza gelmeden Önce geçen kimselerden (târihî hadiselerden) ibret almak,

2- Tarik-i hakta" hak yolda çalışmaktır.

3- Gece gündüz onu zikretmek.

4- Ölüm gelmeden önce ölüme hazırlanmaktır... Zira vakit (ve zaman) rüzgar gibi geçip gitmektedir."⁴⁴

Zaman Geçip Gidiyor

Hani neredeler o resulleri {gönderilen peygamberleri} inkâr eden ve nebileri (peygamberleri) yalanlayan kişiler? Neredeler?

Geçtiler... (Tarihe karıştılar).

Onların hepsi Allâhü Teâlâ hazretlerine ve ceza darına (âhirete) gittiler. Yakında zamanın hepsi tükenecektir.

Âlemin üzerinde hiçbir kimse kalmayacaktır; Meleklerden, cinlerden ve insan oğullarından (ve bütün mahlûkattan) hiçbir şey kalmayacaktır.

Amel sahifeleri dürülür.

Sual günü neşredilir.

Her gizli, ince ve dakik işler izhâr edilip ortaya çıkarılır.

O gün şekaavet ehli ve rezil olanlar ortaya çıkacaktır.

Ve ne bahtiyar ve saadet ehlidir; tevfiğe mazhâr olanlar!

Allâhım, biz senden vakitlerin murâkebesini istiyoruz.

Allâhım, taat ve ibâdetin muhafazasını istiyoruz.

Allâhım, sûri mülk ve manevî mülkte, tam ve doğru olarak sıratı yürümeyi istiyoruz.

Allah'ım zayıflara yardım et.

Ey kaviyi Ey emniyet veren ve ey muîn (yardım edici Allâhım)! (3/136)⁴⁵

Amellerin Tartılması

Yüce Meali:

Hem vezn ve tartı o gün tam hak... Artık k mizanları/tartıları ağır basarsa, işte onlar; o felah bulacaklar..."

Kimin de mizanları hafif gelirse, bunlar da işte âyetlerimize zulmetmeleriyle kendilerine yazık edenler.

Şanım hakkı için, sizi yer yüzünde yerleştirdik ve sizin için onda birçok geçimlikler yaptık. Siz pek az şükrediyorsunuz."⁴⁶

Tefsîr-i Şerifi:

Hem vezn ve tartı,"

Yani amellerin tartılması; amellerin ağırla hafifinin, iyisiyle kötüsünün arasını temyiz etmek ve birbirinden ayırtmaktır. Fârisî olarak; Her birinin amellerinin tartılması, demektir. (Nerede vezn ve tartı?) gün,"

Kıyamet gününde; (amellerin tartılması nedir?) Tam hak.

Fârisî olarak; "Doğrudur ve olacaktır," demektir.

Artık kimin mizanları/tartılan ağır basarsa," Yani eğer tartılan haseneleri ağır gelirse, demektir.

"Mizanları/tartıları,"kelimesi "tartılan"kelimesinin cemiidir. Ve ayrıca, tartılan şeylerin ihtilâfı ve veznin yani

hazretleri, Osman bin Hayyâm tarafından zehirletilerek şehid edildi 713 (H.94). Bakî Kabristanında amcası hazret-i Hasan'ın yanına defnedildi. Daha geniş bilgi için Evliyalar Ansiklopedisine bakınız.

⁴³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/346-348.

⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/348.

⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/348-349.

⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/349.

tartının taaddüdü itibariyle "Mizanları/tartılan," kelimesinin kelimesinin cemi olması da caiz olur.⁴⁷

Te'vilât-i Necmiyyeden

Te'vilât-i Necmiyyede buyuruldu:

Aliâhü Teâlâ hazretleri, Artık kimin mizanları/tartıları ağır basarsa," kavî-i şerifinde, cemi sigasıyla "mizanları/tartılan," buyurdu. Çünkü her bir kul için hallerine münâsip olarak adaletle bir çok mizan kurulmaktadır.

Bedeni için bir mizan kurulur. Bunda onun vasıfları tartılır.

Ruhu için bir mizan kurulur. Bunda onun sıfatları tartılır.

Sırrı için bir mizan kurulur. Bunda onun halleri tartılır.

Hafî için bir mizan kurulur. Bunda onun ahlakı tartılır.

Hafî. latîf ve ruhanî olup, Rabbânî ahlakın feyzine kaabiliyeti vardır. Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Mizana güzel ahlaktan daha ağır bir şey konulmadı.⁴⁸

Zira güzel ahlak, mahlûkaatın sıfatlarından değildir. Belki âlemlerin Rabbinin sıfatıdır.

Kullar ise, Aliâhü Teâlâ hazretlerinin ahlâkı ile ahlâklanmakla memurdurlar.⁴⁹

Kurtuluş Ehli

İşte onlar;"

Bu kavî-i şerifin cemi gelmesi, "kim" kavî-i şerifinin manâsı itibariyledir.

Onlar.

Fasıl zamiri,⁵⁰ müsnedin müsnedü ileyh'e tansis⁵¹ ifâde eder.⁵²

O felah bulacaklar..."

Kurtuluş ve cevap ile fevz-ü necat bulacaklar; sadece onlardır.⁵³

Mizanı Hafif Gelenler

Kimin de mizanları hafif gelirse,"

Fârisî olarak:

Onun amelleri tartıldı. Ve o kişinin sevapları günahlarından hafif geldi, yani günahları ağır bastı," demektir.

"Bunlar da işte kendilerine yazık edenlerdir..."

İnsanın üzerinde yaratıldığı "Fıtrat-ı selîmeyi" kaybetmek ve kendisini azaba atacak şeyleri işlemekle kendi nefesine yazık ettiler ve kendilerini hüsrana düşürdüler...⁵⁴

Hüsrân Nedir?

Haddâdî (r.h.) buyurdular:

"Hüsrân," sermâyenin gitmesidir, insanın sermâyesi ise onun nefsidir. İnsanın nefsi, kötü amelleriyle helak olduğu zaman; gerçekten onun nefsi büyük bir zarar etmiş ve hüsrana uğramıştır...⁵⁵

Âyetleri Yalanlayan

Âyetlerimize zulmetmeleri sebebiyle," Yani kitapta tasdik yerine tekzip (yalanlamayı) koydular. kavî-i şerifi (câr ve mecrûr) yazık ettiler" kavî-i şerifine taalluk etmektedir masdariyetiçindir. bizim âyetlerimize," kavî-i şerifi de, tekzip (yalanlamak) manâsını tazammun etmesi üzerine; "Zulmediyorlar," kavî-i şerifine taalluk etmektedir.⁵⁶

⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/349-350.

⁴⁸ Tirmizi: 1926,

⁴⁹ Zira hadis-i şerifte buyuruldu.

Aliâhü Teâlâ hazretlerinin ahlakı ile ahlaklanın," Kitâbü'l-Fıkhî ale'l-Mezâhib-i'l-Erbaa, c.1, s.159, Abdurrahman El-Cezerî, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye. 1410-Beyrut-Lubnân, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/350-351.

⁵⁰ rasiî zamiri, amile muttasıl (bitişik) veya müstatir (gizli) değil de; amilinden ayrı olarak gelen zamirlere denir. ben ve sen" gibi... Nahiv ilminde "Muzmarât" (zamirler)e bakınız.

⁵¹ Müsned ve Müsnedü ileyh kelimeler, "İlm-i Meânî"nin ıstılahlarıdır. Geniş bilgi için Meânî ilminin "İsnad, Müsned ve Müsnedün ileyh" bablarına bakınız.

⁵² Tefsîr-i Ebûs-Suûd Efendi, c. 3,213,

⁵³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/351.

⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/351-352.

⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/352.

⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/352.

Te'vilât-i Necmiyyeden

Te'vilât-i Necmiyye'de buyuruldu:

Vezen, yani tartı, Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında, kıyamet gününde;

1- Hak ehli,

2- Sıdk erbabı

3- Amel-i birr (güzel amel) içindir...

Yoksa, bâtil ehli için vezin ve amellerin tartılması yoktur. Şu kavî-i şerîf bu (hakikate) delâlet eder.

Artık kıyamet günü biz onlara hiçbir vezin/terazi tutturmayız!"⁵⁷

Rivayet olundu:

Kıyamet günü, çok yiyen, çok içen, uzun boylu iri cüsseli (insan azmanı bir) adam getirilir. Tartılır; fakat bir sivrisineğin kanadıyla bile tartılmaz.⁵⁸

Te'vilât-ı Necmiyye'nin sözleri bitti.⁵⁹

Tartılan Şahıs mı, Amel mi?

Bu rivayet, tartılan şeyin, şahsın kendisi olduğuna delâlet eder. Bazı âlimler bu görüşte oldukları gibi...

Lakin cumhura göre ise, amel sahifeleri tartılacaktır.⁶⁰

Mizanın Şekli

Ameller öyle bir mizanda tartılır ki,

"Muhakkak ki o mizanın bir lisanı (dili) ve iki kefesi vardır."

⁶¹Bütün mahlûkat, adaletin izhâr edilmesi ve ma'zeretin kesilmesi için ona bakacaklardır...

Nasıl ki, onlara amellerinden sorulur. Onların yaptıkları amelleri, dilleri ve diğer organları (uzuvları) itiraf eder.

Ve onlara, peygamberler, melekler ve (vücutlarının bazı organları) şahidlik ettikleri gibi...

Ve yapmış oldukları bütün ameller, kendi amel defterlerinin sahifelerinde sabit (yazılmış) olduğunu görürler. Ve kendileri "Hesap mevki"inde kendi amellerini okurlar...⁶²

Şehâdet Kelimesi

Şu rivayet olunanlar, bunu destekleyip te'yid eder:

Rivayet olundu:

Bir adam mizana (tartıya) getirilir. Onun için doksan dokuz sicil (dosya) açılır. (Dosyaların) uzunluğu gözlerin alabildiği kadardır. O kişiye, içinde kelime-i şehâdet bulunan bir kart çıkarılır. Bütün sicilleri (dosyaları) terazinin bir kefesine ve bu kart terazinin bir kefesine konulur. Dosyalar hafif gelir ve kart ağır basar.⁶³

«İmi "Kart" küçük bir kağıt parçasıdır. Bu, elbise (ve kumaşın) bir katının içine konulur ve üzerine o elbisenin fiyatı yazılır.⁶⁴

Davud Aleyhisselâm Mizanı Gördü

Rivayet olundu:

Davud Aleyhisselâm, Rabbinden kıyamet günü kurulup, amellerin tartıldığı "mizanı" (teraziyi) kendisine göstermesini diledi. (Allâhü Teâlâ hazretlerinin göstermesiyle) o da mizanı gördü. Mizanın her bir kefesi doğuyla batı gibiydi. Davud Aleyhisselâm (mizanın büyüklüğü karşısında) bayıldı. Kendisine geldiğinde sordu:

Ey Allâhım! Bu mizanın kefesinin içini haseneyle (sevap ve iyiliklerle) doldurmaya kimin gücü yeter? (Kim buna kaadir olabilir?)" Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

Ey Davud! Ben kulumdan râzî olduğum zaman, bu mizanın içini sadaka olarak verilen küçük bir hurma ile

⁵⁷ El-Kehf: 18/105, Bu kavî-i şerîfin sıyâkve sibakı şöyledir:

De ki: "Size, amelleri en çok ziyana gidenleri haber vereyim mi: Onlar ki dünya hayatta yaptıkları boşa gitmektedir de kendilerini zannederler ki cidden güzel san'at yapıyorlar".¹⁰⁴

Bunlar işte o kimselerdir ki, rablerinin âyetlerine ve likaasına/huzuruna varmaya küfr etmiş erdir de hayr nâmına yaptıkları bütün amelleri heder olmuştur. Artık kıyamet günü biz onlara hiçbir vezin/terazi tutturmayız!¹⁰⁵ İşte böyle... Onların cezaları cehennemdir. Çünkü küftmüşler ve benim âyetlerimi ve peygamberlerimi eğlence yerine tutmuşlardır. ¹⁰⁶ El-Kehf:18/103-106

⁵⁸ Camiu'l-Usul: c. 2, s. 235; Kurtubi tefsiri: 11140,

⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/352-353.

⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/353.

⁶¹ Tefsîrû'l-Bağavî, c. 3, s. 246,

⁶² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/354.

⁶³ Tirmizi: 2563, Çok uzun bir hadis-i şeriftir.

⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/354

doldururum!.⁶⁵

Terazinin Uzunluğu ve Yapısı

Fârisî Tefsirde buyuruldu:

Tibyân'da İbni Abbas (r.a.) hazretlerinden rivayet edildi ki, mizanın direğinin uzunluğu beşyüz (500) bin senelik uzunluktadır. Mizanın kefelelerinin biri nur diğeri de zulmettir. Haseneler, nur olan kefeye konulur; kötülükler de zulmet olan kefeye konulur...⁶⁶

Hikâye (mizan)

(Âlim ve evliyanın) bazılarından hikâye olunur. Buyurdular: -(Vefat eden tanıdıklardan) bazıları rüyâm'da gördüm ve sordum,"

Allâhü Teâlâ hazretleri sana ne etti (sana nasıl muamele etti?)" zat buyurdu:

Benim hasenelerim tartıldı. Günahlarım sevaplarımdan daha ağır geldi. O anda semâ'dan bir kese geldi. Hasenelerin kefesine düştü. Ve böylece hasenelerim (sevap ve iyiliklerim, günahlarıma) ağır geldi. (3/137) Sonra ben, o keseyi açtım. Bir de baktım ki o kesenin içinde benim bir Müslümanın mezarının üzerine atmış olduğum bir avuç toprak var..."⁶⁷

Hikâye (ilim)

Bir adamın amelleri getirilir. Mizanın kefesine konulur. Haseneleri (iyilik ve sevapları) hafif gelir. Bulut'a benzer bir şey getirilir. Onun mizanının kefesine konulur. Sevapları ağır basar. Ona denilir ki:

Bunun ne olduğunu biliyor musun?" O kişi;

Hayır!" der. Denilir ki:

Bu senin insanlara öğretmiş olduğun ilmin faziletidir!"⁶⁸

Hikâye (Anne ve Baba hakkı)

Bir adamın terazisinin her iki kefesi birbirine eşit gelir. (Sevap ve günahları aynı ağırlıkta olur). Allâhü Teâlâ hazretleri ona;

Sen ne cennet ehlinin ve nede cehennem ehlinin!" buyurur.

Melekler bir sahife getirirler. Onu mizanın bir kefesine koyarlar. İçinde "üffl" yazılıdır. Bunun üzerine günahları hasenat ve sevaplarından ağır olur. Çünkü "üffl" kelimesi gerçekten anne ve babaya karşı gelme kelimelerindedir. Bu kelimesi, dünyadaki dağlardan daha ağırdır.⁶⁹ O kişiye cehenneme atılması emredilir.

(Cehenneme götürülürken) adam, Allâhü Teâlâ hazretlerine dönmek ister. Allâhü Teâlâ buyurur:

Onu çevirin!"

Allâhü Teâlâ hazretleri buyurur:

Ey anne ve babasına âsî olan kul! Bana dönmeyi hangi şeyden dolayı istiyorsun?" O kul der ki:

Ey Allâhım! Görüyorsun ben cehenneme götürülüyorum! Elbette götürüleceğim (Bundan kaçınmam mümkün değil). Ben babama âsî olduğum için cehenneme götürülüyorum. Fakat babam da benim gibi cehenneme götürülüyor. Ya Rabbi babamın azabını benim azabımın üzerine kat ve babamı cehennem azabına düşmekten kurtar!"

Allâhü Teâlâ hazretleri, (bizim keyfiyetini idrâk etmediğimiz bir şekilde) güler. Ve buyurur:

Dünyada ona âsî oldun! Âhirette ise ona iyilik yaptın! Babanın elinden tut! Beraberce gidin cennete..."⁷⁰

Aşıklarla Olmak

Hafız (k.s.) buyurdular:

Kanatlanıp uçma kerametine tama edip yönelme

En büyük keramet güzel ahlaktır.

Âşıklarla olmaktır.⁷¹

⁶⁵ Tefsîrü'l-Bağavî, c. 3, s. 246, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/355.

⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/355.

⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/355-356.

⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/356.

⁶⁹ Zira Allâhü Teâlâ buyurdu:

Rabbim şunları kat'î ferman buyurdu:

Ondan başkasına ibâdet etmeyin! Ebeveyne/Anaya -babaya güzelliğin edin. Ya birisi yahut ikisi de yanında ihtiyarlık haline gelirse, sakın deme ve onları azarlama. İkisine de ikramlı söz söyle..." el-İsrâ: 17/23,

⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/356-357.

Hesapsız Cennete girenler

Bil ki:

Yetmiş binlerce kişi, o cennete hesapsız olarak girer ve onlar için mizan kurulmaz.⁷²

Belâ Ehli

Belâ ehli için mizan kurulmaz. Onların üzerine sevaplar dökülüp saçılır. Hatta afiyet ehli, mevkıfta (hesap verme yerinde dünyada iken) cesetlerinin makaslarla makaslanmasını temenni ederler; belâ ehline verilen güzel sevaplara gıpta etmelerinden dolayı... Belâ ehli cennette bir ağacın altında olurlar. O ağacın adı; Vr-i "Şeceretül-Belvâ" Belâ ağacıdır. Allâhü Teâlâ buyurdu:

Ey iman eden kullarım! Rabbinize takva ile korunun. Bu dünyada güzellik yapanlara bir güzellik var. Ve Allah'ın yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlerdir ki, ecirlerine hesapsız erdirilir".⁷³

Tevhîd Ehli'nin Hesabı

Tahkîk Erbabı buyurdular:

Tevhid-i Resmî, mizân'a girer. Çünkü onun zıddı vardır. (Yukarıda zikredilen) siciller sahibi hadis-i şerifiyle buna işaret edildiği gibi...

Ama tevhid-i hakikî mizân'a girmez. Çünkü onun muâdili hiçbir şey yoktur. Zira;

"İman ve küfür (bir kişide) toplanmaz."⁷⁴

tman ve seyyiât (günah) bunun hilâfıdır. Bundan dolayı, Lâ ilahe illallah" Allah'tan başka ilâh yoktur, (kelime-i tevhidi) zikirlerin en faziletlisi oldu.⁷⁵

Onunla (yani kelime-i tevhîd ile) zikretmek, "Allah" Allah" (ismi- zâtı) ve J* "Hû" kelimesiyle zikretmekten daha faziletlidir. Bu (kelime-i tevhîd zikrinin ism-i zât zikrinden daha faziletli olması) "Alîm billâh" olan âlimler katındadır. Çünkü

1- Kelime-i tevhîd nefi ile isbâtın arasını cem etmektedir.

2- Daha ziyâde ilim ve marifeti içine almaktadır.

Lâ ilahe" ilâh yoktur, sözüyle, ilmen değil de hükmen mahlûkatın aynını nefyeden kimse, Hakk'ın olmasını hükmen ve ilmen gerçekten isbat etmiştir.⁷⁶

İlâh

İlâh," bütün isimler kendisinin olandır. O ise bir olan zâtın kendisi'dir. O da Allah ismi olandır. O, yükseltmek ve alçaltmak mizanı elinde olan Allah'tır...⁷⁷

Terazinin Tarttığı Ameller

Hazret-i Şeyhü'l-Ekber (k.s.) buyurdular:

Mizanlara (tartılara) ancak cevârih (azalar ve organlar) ile yapılan ameller girer. Bunlar da yedi tanedir:

1-İşitmek,

2-Görmek,

5- Karın (mide),

6- Ferç (cinsel organlar),

7-Ve ayaklardır...⁷⁸

⁷¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/357.

⁷² Onlar için şöyle buyuruldu:

"Bana verildi, (ümmeğimden) yetmiş bin kişi cennete hesapsız olarak gireceklerdir.11 Müsned-i Ahmed:2Z. Sahih-i buhari ve Sahih-i Müslim bu hadis-i şerif mevcuttur. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/357.

⁷³ Zümer: 39/10. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/357-358.

⁷⁴ Müsned-i Ahmed: 8238

Bir kişinin kalbinde iman ve küfür (bir araya) toplanmazlar. Sidik (doğruluk) ve kizb (yalan) bir araya toplanmaz. Hıyanet ve emânet toplanmaz." Müsned-i Ahmed: 8238

⁷⁵ Hadis-İ şerifte buyurdu:

-"Zikrin en faziletlisi ili "Lâ ilahe illallah" Allah'tan başka ilâh yoktur, (kelime-i tevhidi)dir. Duaların en faziletlisi de " 4J 'X**S\ "Elhamdülillah" Hamd Allah'a mahsustur," cümlesidir.3305,

⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/358-359.

⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/359.

⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/359.

Manevî Amellere Terâzî

Ama manevî ameller ise hissidirler. Lakin onlara "adalet" ikaame edilir. Bu da manevî bir mizandır. His, hissi olan şeyler içindir. Manâ ile maneviyât içindir. Her şey, kendi şekline mukabil olur...⁷⁹

Hesap ve tartı

Âlimler buyurdular:

Hesap bittiği zaman, ondan sonra amellerin tartılması gelir. Çünkü amellerin tartılması, ceza (ve mükâfat) içindir. Bundan dolayı muhasebeden sonra olması gerekir.

Zira muhasebe, amellerin takriri içindir; vezn (amellerin tartılması) ise amellerin miktarlarının izhârı içindir. Ceza {ve mükâfat} ameller hasebince olsun diye ameller tartılır.

Mevlâ Fenâni (r.h.) hazretlerinin "Tefsîrül-Fatîha" isimli kitabında da böyledir.⁸⁰

Kurtulmanın Yolu

Akıllı kişiye düşen vazife;

1- Taat ve ibâdetlere koşması;

2- Ve hasanelere dalmasıdır.

Bilhassa haseneierin en güzeline ki, o da "Kelime-i şehâdet'tir. (Kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdeti çok okumalı ki) mizanı ağır basan kişi olup "kurtulanların" zümresine girebilsin...⁸¹

Yeryüzü ve İnsan

Sânım hakkı için, sizi yer yüzünde yerleştirdik.."

Yani sizin için yeryüzünden mekân ve karargâh kıldık. Veya size, yeryüzünde, sizin dilediğiniz şekilde tasarruf etmeyi takdir ettik.

"Ve sizin için onda birçok geçimlikler yaptık."

Yani biz dünyayı sizin maslahatınız ve menfaatiniz için yoktan var edip, yarattık. Yer yüzünde sizin kendisiyle geçimi sağlayıp yaşayacağınız birçok sebep vardır.⁸²

Maişet Ne Demektir?

Maişetler yani geçimlikler," kelimesi, 1l« "maişet" kelimesinin cemüidir. Maişet; kendisi sebebiyle geçinilen, yiyecekler, içecekler ve ikisinin gayrisinden (hayatî değeri olan) maişetlerdir....

Hitap, Kureyş'edir. Zira Allâhü Teâlâ hazretleri, Kureyş'i Arabların üzerine fazîletli kıldı. (Kureyşlilerin diğer Araplardan üstün kılınmaları):

1- Onlara yaz mevsiminde Şâm tarafına ticarî sefer yapmalarını mümkün kıldı.

2- Ve kış mevsiminde ise Yemen taraflarına emniyet ve güvence içinde ticarî sefer yapma imkânı verdi.

Bu (iki ticarî sefer) onların Allah'ın haremünün sakinleri olmaları ve Allah'ın şerefli beytinin mücavirleri (komşuları) olmaları sebebiyledir... (3/338) (Bu iki ticârette de) insanlar, onların çevresinde toplanıyorlar ve başlarına üşüşüyorlardı. Ve onlar da bu iki ticarî sefer sebebiyle hayatlarına sebep olan, yiyecekleri, içecekleri, giyecekleri ve diğer şeyleri kazanıyorlardı....

Siz pek az şükrediyorsunuz." olduklarını hakkında, ne çok az şükrediyorsunuz.

Size yapmış demektir...⁸³

İşârî Manâlar

Bu âyet-i kerimede şu işaretler vardır: Muhakkak ki temkîn (yerleştirmek) lafzı;

1- Temlik,

2- Musallat kılmak,

3- Her hayır sebeplerini tahsil etmeye kudret,

4- Dünyevî saadet,

5- Uhrevî saadet,

⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/359-360.

⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/360.

⁸¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/360.

⁸² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/360.

⁸³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/361.

- 6- Marifetin istidadının kemali,
- 7- Muhabbet,
- 8- Talep,
- 9- Allâhü Teâlâ hazretlerine seyr-ü suluk etmek, 10-Vusûl,
- 11-Visal,

12-(Benzerî güzellikleri) içine almaktadır...

Bu temkinle hiçbir mahlûk müşerref olamadı; bu şeref ancak insana nasip oldu. İnsan bu şeref ile kerim ve faziletli oldu ve bu şeref ile onun hilâfet işi tamam olur...

Bundan dolayı, Allâhü Teâlâ hazretleri, meleklerle Âdem Aleyhisselâm'a secde etmelerini emretti.

Allâhü Teâlâ hazretleri, Âdem Aleyhisselâm'ın evlâdına minnet ve ikramda bulundu; şu kavî-i şerîf ile;

"Şanın hakkı için, sizi yer yüzünde yerleştirdik,"

Yeryüzünü sizin için harekete geçirdik ve yeryüzünün hilâfetini size hibe ettik...

Sizden başka hiçbir kimseye temkin vermedik; yeryüzünde hayvanlardan; gökte de meleklerden (hiçbir kimseyi yerleştirmedik)... Hususiyetle;

Ve sizin için onda birçok geçimlikler yaptık."

Yani biz, meleklerden, hayvanlardan ve şeytanlardan her bir sınıf için; onunla geçinebilecekleri bir mâişet yarattık; sizin için ise orada bir çok mâişetler yarattık, demektir.

Zira insan (şu dört) varlığın (yani)

1- Melekiyet,

2- Hayvaniyet,

3- Şeytaniyet

4- Ve insaniyetin toplamıdır...

Meleklerin mâişeti, ruhudur.

Hayvanın mâişeti, bedendir.

Şeytanın mâişeti, onun kötülüğü emreden (nefs-i emmâresi)dir.

İnsan için hâsî! olan şeyler, insaniyet mertebeleri bu terkibe göredir. İnsan için hasıl olan o şeyler, melek'ten, hayvandan ve şeytandan her biri için var olmuş değildir. İnsan için var olan o şey de;

1- Kalb,

2- Sır ve

3- Hafidir...

İnsanın kalbinin mâişeti, şuhûd'tur.

Sırrının mâişeti, keşiflerdir.

Hafî'nin mâişeti de, visal ve vusûl'dur...

"Siz pek az şükrediyorsunuz,"

Sizden bu nimetlere şükreden çok azdır.

Yani temekkün nimetine... Ve mâişetler nimetine, bu nimetleri görerek ve bunları konuşarak bunlara şükreden gerçekten çok azdır... Muhakkak ki

Bir nimeti (Allah tarafından verildiğini) görmek; onun şükürdür.⁸⁴Yine;

Nimetleri konuşmak şükürdür.⁸⁵

Te'vilât-i Necmiyyede de böyledir.⁸⁶

Nimet Çok Şükür Az

Ne güzel buyurmuşlar:

Nimet çoktur. Yapılan şükür ise azdır. Teşekkürle öven kişinin söylediği.. İlâhî ancak yüzde birdir...

Kadrini Bilmeyenden Nimet Alınır

Bil ki:

Kadrini bilmeyen ve şükürünü edâ etmeyen kişiden nimetler⁸⁷

Hikâye (şükür)

Rivayet olundu. Peygamberler (a.s.)'ın

bazıları, Allâhü Teâlâ hazretlerine.

Bel'am'ın⁸⁸ durumunu ve onun bunca alâmet ve kerametlerden sonra İlâhî rahmetten kovulmasının hikmet ve

⁸⁴ Feyzû'l-Kadir:8431,

⁸⁵ Müsned-i Ahmed: 17721, Bu hadis-i şerîf şu metinle geçmektedir:

-"Az olana şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen, Allâhü Teâlâ hazretlerine de şükretmez. Allâhü Teâlâ hazretlerinin nimetlerini konuşmak, şükürdür. Terki ise küfrân (i nimet ve nânkörlük)tür. Cemaat rahmet ve firkat (cemaatten ayrılık ise) azabtır... Müsned-i Ahmed: 17721,

⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/361-363.

⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/363-364.

sırrımı sordular. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

-"Bel'âm bin Baûrâ günlerden hiçbir gün bana şükretmedi; ona verdiğim nimetlere karşılık olarak... Eğer o bir kere olsa bile bana şükretmiş olsaydı; elbette o nimetleri ondan soyup almazdım." ⁸⁹

Uyan

Ey adam!

Uyan!

Gerçekten ciddî olarak şükür rûknünü muhafaza et!

Allâhü Teâlâ hazretlerinin sana vermiş olduğu (maddî ve manevî) nimetlere hamd et.

O nimetlerin en yücesi "İslâm" ve "ma'rifet" nimetidir.

Nimetlerin en düşüğü ise meselâ, Allâhü Teâlâ hazretlerini teşbih etmeye muvaffak olmak veya sana (maddî ve manevî) faydası olmayan kelimedenden korunmandır.

Umulur ki, yakında bütün nimetler senin üzerinde tamam olur. Allâhü Teâlâ hazretleri seni zevalin acısıyla imtihan etmesin. ⁹⁰

En Zor Şey

Muhakkak ki işlerin en acısı ve en zoru gerçekten;

1- İkrâm'dan sonra ihanet (küçümsenmek),

2- Yaklaşıktan sonra kovulmak,

3- Vısâl'dan sonra ayrılıktır. ⁹¹

Sadî Şîrâzî (k.s.)'dan Hikmetler Sa'dî (k.s.) ⁹² buyurdular: ⁹³

Varlığın Değeri

Hiçbir kimse iyilik gününde kadrini bilmez (iyiliğin),

Ama ne zaman ki zahmet ve şiddete düşerse, anlar nimetin değerini: ⁹⁴

Gücüne Güvenme

Kudret ve güce itimat etme!

Zira gün olur, o kudret ve nimet elden gider. ⁹⁵

Devlet Elden Gider

Nice nice devlet ehli zevk ü safâya oturdular.

Eğlenceyle meşgul oldular...

Eğlence ve zevkle meşgul olmak sebebiyle devletleri elden gitti. ⁹⁶

Rüsveyhk ve rezilliktir; kişinin başak toplaması; Kendi harmanını ateşe verip yaktıktan sonra. ⁹⁷

⁸⁸ Bel'âm bin Baûrâ'nın hayat hikâyesi için, Osmanlı yayınevi tarafından yayınlan "Yuşa Aleyhisselâm" isimli kitabıma bakınız. Mütercim.

⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/364.

⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/364.

⁹¹ Feyzî'l-Kadir: 255. Hadis-i şerifin şerhi... Bu sözler, İmam Gazâlî (k.s.) hazretlerine

aittir. Bu hikmetli sözün tamamı şöyledir: İmam Gazâlî (r.h.) buyurdular:

Komşu (ve yakınlarına ihsan ve ikram etmeye devam et; umulur ki. Allâhü Teâlâ hazretleri de sana olan nimetlerini tamamlar. Ve seni nimetlerin zevali acısıyla İmtihan etmez. Zira muhakkak ki işlerin en acısı ve en zoru gerçekten;

1- İkrâm'dan sonra ihanet (küçümsenmek),

2- Yaklaşıktan sonra kovulmak,

3- Vısâl'dan sonra ayrılıktır.... Feyzî'l-Kadir: 255.

⁹² Şimdiye kadar Fârisî taramalar yaparken "Bostan"ın "Şirket-i Hayriye-i Sahafiyeye" tarafından 1320 tarihinde İstanbul'da basılan baskısından tarayıp, "Ruhu'l-Beyân" tefsirinde geçen beyitlerin kaynaklarını bulup, siz değerli okuyucularımıza sunuyorduk. Bu kitabın hepsi 158 sahife idi. Fakat bu son zamanlarda, "Bostan-ı Sa'dî"nin yeni bir baskısı elimize geçti. Doktor Hüseyin Gulâm tarafından tashih ve tadvihî yapılmış, indeks ve hâşileriyle tam 621 sahife kadar olan güzel bir baskı... Ruhu'l-Beyân tefsirinin Fârisi taramalarını yapan, sevgili, Ahmed Şemseddin Yüncü, M. Cemil Yavuz ve Mahmud Hilmi taramalarını bu kitaptan yapıyorlar. Onun için burada kaynak verilen Bostan'ın sahifelerinin rakamları büyük olabiliyor. Kendilerine teşekkür ederim. Mütercim.

⁹³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/364-365.

⁹⁴ Bostan-ı Sa'dî Şîrâzî s. 174, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/365.

⁹⁵ Bostan-ı Sa'dî, s. 165, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/365-366.

⁹⁶ Bostan-ı Sa'dî, s. 76. Endülüs İslâm devleti, bunun en bariz misâlidir. O günün idarecisi olan Abdullah-ı sağır, Yahudî bir cariye (kızın) cazibesine kapılıp zevk-ü safâ'ya daldı. Her savaşa çıkacağı zaman, Yahudî dilberi onu savaştan alıyordu. Zamanla düşmanlar geiip bütün topraklarını elinden aldı. O da bütün şehri terk etti. Şehri terkedip kaçarken bir ara geriye döndü, sarayının yanmakta olduğunu gördü. Ve ağladı. Annesi Aişe hanım ona, "Ağla! Ağla! Erkekler gibi yurdunu savunamadın barı kadınlar gibi ağla!..." demişti. Bu gün o tepeye "Arabın ağladığı yer" denilmektedir. İbret almak lazım. Mütercim.

Tevbe Et

Sen âkibetten önce atv kapısını çal! istiğfar et! ki, Zira azabın elinde feryâd ü figân etmek faydasızdır.⁹⁸

Eğer bir hizmetçi işinin hakkını verir, Ve tam gereğince çalışırsa;

Efendisi de onu (bu hizmet ve çalışmasından) ötürü Aziz tutar. (Ona değer verir...) Yok eğer, kendi görüşüyle hareket eder, Ve eğer tembel olur; Efendisine can ve gönülden hizmet etmezse; kafadarlık (sohbet, sırdaşlık) ve silâhdârlıktan, katircılığa düşer.⁹⁹

Allâhım! Bizleri, nankörlükten (ve küfrâni nimetten) muhafaza eyle! Ve bizleri her ân ve her zaman şükretmeye muvaffak kili Âmin. (3/139)¹⁰⁰

Âdem Aleyhisselâm'ın Yaratılışı

Yüce Meâli:

Hakikat sizi evvela halkettik, sonra size suret verdik, sonra da melâikeye dedik ki: "Âdem'e secde edin." Hemen secde ettiler, ancak İblis secde edenlerden olmadı.

Allah buyurdu: "Sana emrettiğim halde secde etmene mâni ne oldu?"

Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.

Allah Buyurdu: "Hemen in oradan! Ne haddine ki orada tekebbür edesin. Haydi çık! Çünkü sen alçaklardansın."¹⁰¹

Tefsîr-i Şerifi:

Hakikat sizi evvela halk ettik, sonra size suret verdik.

Yani babanız Âdem Aleyhisselâmi husûsî suretinde tasvîr etmeksizin toprak olarak yarattık... Sonra onu tasvîr ettik. Yeryüzünü İmar

(Burada) Âdem Aleyhisselâm'ın kendisinin yaratılması ve tasviriyile; (insanların) hepsinin yaratılması ve tasvirleri tabir (ve ifâde) edileli...

(Âdem Aleyhisselâm'ın yaratılmasıyla bütün halkın yaratılmasının ifâde edilmesi) Âdem Aleyhisselâm'ın yaratılmasının ve tasvirinin; hepsinin yaratılmasının menzile ve tasvirinin menzilesinde olduğu içindir.

Zira Âdem Aleyhisselâm'ın yaratılması ve tasvirinden maksat, yeryüzünü, Âdem Aleyhisselâm'ın evlâdiyle ta'mîr ve imâr etmektir.

Böylece Âdem Aleyhisselâm'ın yaratılması, onun bütün evlâtlarının yaratılması menzilesinde olmuş olur.

Cemî zamirine isnâdise mecazîdir...¹⁰²

Meleklerin Âdem'e (a.s.) Secdeleri

Sonra da melâikeye dedik ki:"

Hepsine... Lafız umûmî olup mahsûs olmadığı için (meleklerin hepsi demektir...)

Adem'e secde edin."

Selâm ve saygı secdesiyle secde edin...

Zira şer'î secde, kişinin ibâdet kastiyle alınımı yere koymasıdır. Bu secde ise hakikatte sadece Ailâhü Teâlâ hazretlerine mahsustur.

Hemen secde ettiler.

Melekler emirden sonra, hiç tereddüt etmeksizin hemen secde ettiler, demektir.¹⁰³

⁹⁷ Bostan-ı Sa'dî, s. 192, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/366.

⁹⁸ Bostan-ı Sa'dî, s. 192,

⁹⁹ Bostan-, Sadî. s. 194; bundan dola^ büyüklerimiz "Himmete tahp olan£«met* 9 P olsun» buyurmuş.ard,r. İnsan, hizmeti nisbetinde madd, « mane» der»eterK» çakmadan hiçbir mahsûi ve ürün oimaz. Maddî ve manev. derenle e TM^ bütün gayretimizle candan ve gönülden yüce Mevlâ'ya hrzmet etmeli ve onun yükselmesi için bize düşen vazifelerimizi ifâ etmeliyiz. Mütercim.

¹⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/366-367.

¹⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/367-368.

¹⁰² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/368.

¹⁰³ Bu hitapların bir kişiye veya sınıfa değil, genel olarak insan cinsine, daha doğrusu insan toplumu türüne yönelik olduğu ve bu münasebetle meleklerin Âdem'e secdesi meselesinin de İnsan cinsine bir minnet siyakında hatırlatıldığı açıktır. Demek ki bu secde emri Hz. Âdem'in şahsına mahsus değil, soyu da dahi! olmak üzere cinsine aid bir şeref ve ayrıcalıktır. Âdem soyunda bizzat Hz. Âdem'den daha faziletli olan ulû'l-azm büyük peygamberler gibi şahıslar bulunduğu şüphesiz olduğuna göre de bu mânâ açıktır. Şu halde Âdem'i yalnız ilk insan olmak üzere değil, genellikle insan cinsinin mahiyetini temsil eden genel bir misal, başka bir deyimle cins ismi olarak düşünmek, âyetin söz gelimine daha uygundur. Hz. Âdem kendi kişiliğinde fiilen sahip olduğu faziletler ve insanî melekelerden başka bütün soyunda görülecek olan fazilet ve melekelerle de tasavvur? olarak sahip olmak bakımından, Ebu'l-Beşer (insanın babası) olarak düşünüldüğü zamandır ki, Âdem'in yaratılışının, Âdem soyunu; Âdem'in biçimlendirilmesinin, Âdem soyunun biçimlendirilmesini; Âdem'e secdenin, bütün insan cinsine secdeyi kapsadığını ortaya koyar. Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur." (Fâtır,35/39)

İblis Secde Etmedi

İblis müstesna..." lakin İblis,

Ancak o (İblis) secde edenlerden olmadı."

İblis, Âdem Aleyhisselâm'a secde edenlerden olmadı, demektir. Yoksa o Ailâhü Teâlâ hazretlerine secde edenlerdendi...¹⁰⁴

Şeytana Soruldu

Allah buyurdu:"

İstinaftır. Sanki şöyle denildi:

O zaman (şeytan secde etmeyince) Allâhü Teâlâ hazretleri o ne buyurdu: Denildi ki: Allah buyurdu:"

Ne," Hangi şey,

Senin secde etmene mâni oldu?"

Seni secde etmekten, demektir. mevsûlün sırası yoktur. Şu kavli-i şeritte olduğu gibi;

Çünkü eh-i kitaB bilmeyecek mi ki, Allah'ın fazlından bir şeye güç yetiremezler.¹⁰⁵

Yani kitap ehlinin ilmi tahakkuk etmesi için, demektir...

Sana emrettiğim halde,"

Sana onu emretme vakti, demektir.¹⁰⁶

Şeytanın Bozuk Mantığı

Dedi ki:" İblis dedi ki,

Ben ondan hayırlıyım;"

Beni ona secde etmekten men eden şey, benim ondan daha faziletli olmamdır. Zira muhakkak ki sen;

Beni ateşten onu ise çamurdan yarattın."

Ateş," latîf ve nurânî bir cevherdir.

Toprak (çamur)" kesîf ve zulmânî bir cisimdir. Dolayısıyla o, ondan daha hayırlıdır (yani ateş topraktan daha hayırlıdır)...

Fakat mel'ûn (şeytan bu basit mantık yürütme işinde) gerçekten hata etti. Zira fazilet nasibi (bir şeyin değerli olması) madde ve unsur cihetinden değildir.¹⁰⁷

mânâsını da açıklayan bu âyetin anlamı, birçok derin konulan kapsamaktadır. Fakat biz burada bu kadar işaretle yetineceğiz. Cenab-ı Allah insanlığa öyle bir şeref bağışlamıştır ki. Âdem'in meleklerle değil, meleklerin Âdem'e secde etmesini emretmiştir. Düşünelim ki bu yaratma, bu biçimlendirme ve bu şereflendirme nimetlerinden sonra, insanların Allah'tan başkasına tapmaları ne büyük aşağılık ve ne büyük mankûrlük olacak ve ne büyük bir sorumluluk doğuracaktır. Elmalî Tefsiri: c 3. s. 2130. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/368-369.

¹⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/369.

¹⁰⁵ El-Hadîd: 57/29,

¹⁰⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/369-370.

¹⁰⁷ Bu Makamda; Şeytan: Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın onu ise çamurdan yarattın. Mantığını yürüttü. O davayı gerekli kılmak için bu mukayeseli çifte suğra (küçük önerme) şunu içerir: Ateş ise çamurdan hayırlıdır, hayırlıdan yaratılan da hayırlıdır. Şu halde ateşten yaratılan ben, çamurdan yaratılan Âdem'den hayırlıyım, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/ bunun için secde etmedim. Demek oluyor ki bu zamana, yani Âdem'e secde emrinin gelmesine kadar yüce Allah, İblis'in duygularına dokunacak hiçbir emir ve teklif yapmamış, bir imtihan etmemişti ve onun o zamana kadar isyan etmemesi ve melekler içinde bulunması, olayların kendi istek ve eğilimlerine uygun gerçekleşmesiyle de ilgili bulunuyordu. Böyle bir durumda olan tâatin ise sadece emir ve ilâhî rızaya boyun eğmekte n kaynaklandığı ortaya çıkamazdı. Çünkü Allah'ın emrine, hem de nefsin rızasına uygun gelen hususlarda asıl göz önüne alınıp itaat edilen mabud, Allah mı, yoksa nefis mi, bu belirlenemez ve açıklığa kavuşamaz. Ne zaman ki Âdem yaratılıp, meleklerin ve o ar a da İblis'in ona secde etmeleri emredilince, bu hepsi için bir imtihan olmuş ve bu imtihan, İblis'in duygularına dokunmuş ve iç yüzünü ortaya çıkarmıştır. Ve o zaman Allah'ın bildiği gibi melekler ve Âdem tarafından da anlaşılmuştur ki, İblis'in geçmişte meleklerle arkadaşlık ve benzerliği "Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır." (Tahrîm, 66/6) vâsına gerçekten sahip olduğu için değil, ilâhî emir ile nefsin emri çatışmadığından ve isyana sebep bulunmamasından dolayı imiş. Yoksa İblis gerçekte Allah'a değil, kendi zevkine taparmış. Nitekim Âdem'e secde edin" diye onun zevk ve rızasına aykırı ilk ilâhî emir yönelince, İblis'in İlk işi secdeden kaçınma ile isyan, disecde etmekten seni alıkoyan nedir?" suâline karşı ilk sözü de kibir ilanı ile inkarını açığa vurma ve azgınlık olmuştur. Bu şekilde İblis "ben ondan hayırlıyım" derken, öncelikle sadece kişisel duygularına uymuş fakat bunu bir de ilim şeklinde süsleyerek hakka dayandırmak için biri yalan "ben ondan hayırlıyım", biri de doğru "beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" iki mukaddimeyi birbirine bağlayıp doğru mukaddemenin içinde yanlış bir takım kübra (büyük önerme)lan gizleyerek iki suğra (küçük önerme) ile iki mantikî kıyas şeklinde bir bozuk görüş yürütmüş ve doğru olan yaradılış önermesinden yalan olan ben ondan hayırlıyım", kişisel davasını sonuçlandırmaya kalkışmıştır ki, âlemde şeytanlık ve İblisliğin ilk örneği olan bu sözde, şeytanlığın bütün özü ve aslı yer almış gibidir. Bu iki c ümle tahlil edilip incelenecek olursa, bunda araştırma âdabı ilmi, psikoloji, ahlâk, istikraî (tümevarımla ilgili), istintacî (sonuç çıkarmak ile ilgili) mantık, hikmet-i tekvin (yaratma hikmeti) ve teşrî (kanun koyma) gibi nice ilimlere değinen açık ve gizli birçok suçlar, hile ve oyunlar, yanıltıcı sözler görülecektir ki, bununla şeytan ve şeytanlığın bütün iç yüzünü anlamak mümkün olacaktır. Bu cümleden olarak hayırdan geri durmayı uygun görmek için bilgisizlikle bilgiyi, yalan ile doğruyu, kötülük ile hayrı, kibir ile yüze gülmeyi, aldanmakla aldatmayı katıp karıştırarak, hayırlı olmayı hayra engel yapmak çelişkinisi, ilmi bir gerçek ve mantiki bir sonuç şeklinde tasvir etmek, şeytanın birinci sıfatı olduğu anlaşılıyor ki, kişisel gururu ile fikir ve zekâ şeklinde görünmek isteyen bu ahmaklık ve cehaletin Hak hususunda ne kadar aşağılık bir durum olduğunu bir düşünmeli. Şimdi İblis'in bu dava ve istidlâlindeki başlıca hata ve yanlış noktalarını da

Bakış Açısı

Ne güzel buyurulmuş:

Âdem Aleyhisselâm'a (bakarken) İblis suret gördü. Ve mânâdan gaafil oldu.
O bayağı merdûd (ilâhî rahmetten kovulmuş)...¹⁰⁸

Nuru Görmek

Gözünü aç! İyice sil! (ve doğru bak)!

Bu hâl suret değildir.

Onda Celâl sahibinin nurundan bir şa'şa (ve şavkını) gör.¹⁰⁹

Toprak Gönül Sahibi Oldu

Toprağın sureti karanlık içinde karanlığa sahiptir. İyice bak! Ki safiyet manâsı o safâ'nın içindedir... O mübarek toprak, ki ender vasıf ve gönül sahibidir. Onun söylediği nükte ondan gördüğü Celâlin canıdır. Araştırmak ki kırmızı yaptı. Ömrü zayı etti. Ondandır dolayı toprağın üstü siyah oldu. Bir sırrı kimya ile...¹¹⁰

Soy ve Sop ile Bir Yere Varılmaz

Mesnevî'de buyuruldu:

(Şeytan) dedi ki:

Ateş topraktan daha iyidir. Benim aslım ateş; Âdem ise hakîr ve değersiz topraktan oldu."

Öyleyse... Fer'i asilla mukayese edecek olursak; Âdem'de karanlık, bende ise nurlu bir elbise var..."

Hak Teâlâ hazretleri buyurdu:

Bunda soy sop (ve asıl) davası yoktur. Asalet, zühd, takva ve edeptendir...

Bu fânî dünya malı mirası değil ki, soy sop, davası caiz olsun..."

Bu peygamberlerin mirasıdır.

Peygamberlerin varisi ise günahattan sakınan temiz ruhlardır...

Ebû Cehilin oğlu (İkrime r.a. hazretleri) açık mümin oldu.

Nuh Aleyhisselâm'm oğlu ise dünyadan kovuldu.

(İman etmedi ve kâfir olarak suda boğuldu...)

Topraktan yaratılan, ay gibi nurlu...

kaydedelim:

1-Herşeyden önce İblis soruya karşı durum ve görevini takdir edememiş, cevabı tariz ve çekişme tavrına dökerek bahis ve sözde makam gasbı sevdasına düşmüştür. İtiraf ve bağışlanma dileme yerine itiraza ve yanlış çıkarmaya kalkışmıştır.

2-Nass (kesin ilâhî buyruk) karşısında kıyas ve içtihada kalkışmış, açık emre karşı yaratılışın delaletine başvurmuştur.

3- beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" demesi, aslında doğrudur. Fakat İblis bu iki yaratılış olayını mukayese ile, bundan "ben ondan üstünüm" sonucunu çıkarmak için görüşünde hata etmiştir. Çünkü bin taraftan yaratıcının yaratmasını itiraf ile ona dikkat çekiyor gibi görünürken, diğer taraftan hayır ve üstünlükte bakışını sadece madde ve unsurla sınırlamış, failin ihtisasının nisbetine, şekle, gayeye bakmamıştır. Âdem'in yaratılışında; "iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?" (Sâd, 38/75) ilâhî buyruğuyla hatırlatılan hususi üstünlüğü;

"Onu düzenle (yıp insan şeklini ver)diğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman (hemen ona secdeye kapanın)" (Hicr. 15/29) ilâhî buyruğuyla hatırlatılan ruh ve sureti;

"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." (Bakara, 2/30) ilâhî buyruğuyla hatırlatılan gayeyi göz önüne almayı yalnız madde ve unsura itibar etmek isteyen İblis, Âdem'de topraktan, kendisinde ateşte n başka bir özellik görmemiş ve diriden ölü, ölüden diri yaratan ve eşyanın özellikleri ve üstünlüklerini kereminden bahşeden Yüce Yaratıcı'yı maddeye mahkum gibi varsaymıştır. Hiç düşünmemiştir ki, çamur ile ateşin özündeki fark da sadece Yaratacının tahsisine borçlu olan bir yaratılış farkından başka bir şey değildir. Bundan anlaşılır ki, âlim geçinenlerin bir çoğunda görülebilen sadece maddeye yönelik (maddecilik) İblis'in mesleklerinden bir meslektir. işte yukarıda işaret edildiği üzere bu yanlış görüşüyledir ki İblis

"Beni ateşten yarattın, onu İse çamurdan yarattın." küçük önermesi altında; "Ateş çamurdan üstündür, üstün olandan yaratılan da üstündür." diye iki gizli büyük önermeye işaret ederek, bunları birer açık gerçek ve müselleme (yardımcı teorem) gibi varsaymış ve bundan "Ben ondan daha hayırlıyım." sonucunu çıkarmak

istemiştir. Oysa İkinci önerme toptan doğru olmadığı gibi, birinci önerme de mutlak olarak doğru değildir. Gerçekte genellikle yaratılış bakımından ikisi de mahluk olmak ve yaratıcının hükmüne mahkum bulunmak bakımından eşit olduktan başka, özellik bakımından da toprağa mahsus özellikler, ateşe mahsus özelliklerden daha kapsamlı ve üstündür. Hele ahlâkî bir temsil ile düşünüldüğü zaman, ateşin hafifliğine, hiddet ve şiddetine, telaş ve ızdırabına, kibire eğilimli ve yayılmacı olmasına karşılık toprağın vakar ve sakinliği, sabır ve dayanıklılığı, sebatı, yumuşaklığı, haya ve cömertliği, seçkinlik ve olgunlaşma yeteneği ne kadar yüksektir. İblis gerek bilgi edinme noksanlığından, gerek anlayışındaki bozuluktan, yani bilgiyi haktan değil nefsinden almak davasında bulunduğundan dolayı bunda da yanlış düşmüştür. Ve yine bu yanlış iledir ki, Âdem'i sırf çamur, kendisini sırf bir ateş seviyesinde mukayese etmiş, çamurdan yaratılan Âdem'i n Allah'ın seçkin kılması ile çamurdan bütünü başka şerefli bir duruma yükselteceğini, kendisinin de ateşten bütünü başka bir lanete uğrayacağını anlayamamıştır. Ve yalnız Âdem'e karşı değil ilâhî sual ve emre karşı da gurur ve bencillikle deyimmiş tir. Elmalı Tefsiri: c. 3. s. 131-132. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/370.

¹⁰⁸ Bu beytin kaynağı bulunamadı. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/372-373.

¹⁰⁹ Mesnevî-i Manevî Şerif: Defter, 6. s. 172, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/373.

¹¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/373.

Sen ise ateşten oldun ama kapkara yüzünü gör..." dedi...

Bu kıyaslara ve araştırmalara cevaz verilmesi, namaz kılana bulutlu havada veya geceleyin kibleyi (araştırarak ve kıyaslar yaparak) bulması içindir.

Ka'benin kendisi görüldüğünde; veya güneş görününce bu kıyâs ve araştırmaların hiçbir faydası yoktur.

Kâ'beyi tanımaya bir mâni varsa düşün!'

Doğrusunu Allâhü Teâlâ hazretleri daha iyi bilir.¹¹¹

Te'vilât-i Necmiyyede buyuruldu:

Muhakkak ki Adem Aleyhisselâm'a secde edilmesinin şerefi ve Âdem Aleyhisselâm'ın kendisine secde edenlere faziletli olması; yalnız Âdem Aleyhisselâm'ın trynetinin havassından dolayı değildir.

1- Âdem Aleyhisselâm'ın şerefi, onun vasıtasız olarak yoğurulmasıdır.

Şu kavî-i şerifte olduğu gibi;

"O benim iki elimle yarattığıma secde etmene ne mâni oldu sana?"¹¹² (3/140)

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kavî-i şerifleri;

Allâhü Teâlâ hazretleri (kudret) eliyle Âdem Aleyhisselâm'ın çamurunu kırk sabah yağurdu.¹¹³

2- Ve yine Âdem Aleyhisselâm'ın diğer mahlûkat üzerine şeref ve fazileti, onun, şerefli ruhun üflenmesine mahsus olmasındandır. Hazrete izafe edilen ruhun ona vasıtasız olarak üfürülmesidir... Allâhü Teâlâ buyurduğu gibi: Ve ruhumdan ona üfledim.¹¹⁴

3- Ve ruhun üflenmesi anında kendisinde tecelli etmesine mahsus olmasındandır. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurduğu gibi;

Muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri, Âdem Aleyhisselâm'ı yarattı da onda tecelli etti.¹¹⁵

İşte bu sırdan dolayı, Allâhü Teâlâ hazretlerinin meleklere Âdem Aleyhisselâm'a secde etmelerini emretmesi; Âdem Aleyhisselâm'ın kalbini çamurdan tesviye etmesinden sonra (Âdem Aleyhisselâm'ın sadece kalbina) değil de; belki ona ruh üfledikten sonra, meleklere ona secde etmelerini emretti...

Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi;

Rabbin melâikeye dediği vakit;

Haberiniz olsun, ben bir çamurdan bir beşer yaratmaktayım.

Onu tesviye ettim de ruhumdan ona üfledim mi derhal ona secdeye kapanın!"¹¹⁶

Ve bu, Âdem Aleyhisselâm'ın kendisine ruh üflenmesinden sonra, tecellilere müsait ve hazır olmasındandır. Kendisinde ruhun letafeti ve nurâniyeti hasıl oldu ki (ancak) onların sebebiyle tecellileri haketti.

Çamurun imsâkından (tutmasından) dolayı ki Âdem Aleyhisselâm ilâhî feyizleri kabul eder oldu. Ve tecelli anında onu tutar oldu. Ve böylece Meleklerin secdelerini hak kazandı. Zira Âdem Aleyhisselâm hakikaten Ka'be gibi oldu...¹¹⁷

Şeytanın Cennetten İndirilmesi

Buyurdu:"

Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu: "Hemen in," Ey İblîs!

Oradan!" Cennetten...

İzmâr kable-zikir yani zikretmeden önce zamirin gönderilmesi, cennetin onun iskân mahalli olmasının şöhretinden (ve tamamen bilinmesinden) dolaydır...

Onlar "Adn cennef'indeydiler...

"Huld cennef'inde değillerdi.

Bu iş ma'siyet üzerine olan bir âkibettir...¹¹⁸

Kibir Mahlûka Yakışmaz

Senin için olmaz (Senin ne haddine ki)." Sahih ve doğru olmaz senin için ve asla yakışmazda; "Orada (Cennette)

¹¹¹ Mesnevî-i Manevî-yi şerif, Defter 1, s. 133, Soy ve sopunun üstünlüğünü ve kendilerinin kendi soyundan olmayanlardan daha faziletli, daha hayırlı ve daha iyi olduklarını savunan insanlar, şeytanın yolundan gidiyorlar.

"Ey o bütün insanlar! Biz sizi bir erkekle, bir dişiden yarattık. Hem de sizi şa'b şa'b, kabile kabile yaptık ki tanışsınız! Haberiniz olsun ki Allah yanında ekreminiz/en iyiniz en takvâlımızdır. Her halde Allah, alîmdir, habîr'dir!" el-Hücurât; 49/13, âyet-i kerimesinde açıkça ifade edildiği gibi; önemli olan iman, ihlas, zühd ve takvâ'dır... Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/373-374.

¹¹² Sad: 38/75,

¹¹³ Ed-Dürrü'l-Mensûr tefsiri, c. 2. s. 174

¹¹⁴ El-Hicr: 15/29 ve Sâd: 38/72,

¹¹⁵ Kaynağı bulunamadı.

¹¹⁶ Sad: 38/71-72,

¹¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/374-376.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/376-377.

tekebbür edesin."

Bu kavlı-şerif, cennetin dışında yani başka yerlerde kibirlenmenin caiz olduğuna delâlet etmez.

Haydî çık!" İnmek emrini te'kid içindir.

"Muhakkak ki sen alçaklardansın."

Yani zelillerdensin. Ve Allâhü Teâlâ hazretlerinin evliyalarına kibrinden dolayı çok karşı olanlardansın.¹¹⁹

Şeytanı Şeytan Eden

Bu âyet-i kerimede, Allâhü Teâlâ hazretlerinin şeytanı rahmetinden kovması ve cennetten indirmesi; onun sırf isyanından dolayı olmayıp, kibrinden dolayı olduğuna tembih vardır.¹²⁰

Tevazu Kişiyi Yüceltir

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Kim, Allâhü Teâlâ hazretleri için tevazu ederse; Allâhü Teâlâ onu yüceltir. Ve kim de kibirlenirse; Allâhü Teâlâ hazretleri onu düşürür.¹²¹

Şeytanın Yanlış Mantığı

Mesnevî'de buyuruldu:

Kendinde bir olgunluk vehmeden halkın kınanmışı olur.

Sende bundan daha başka bir kötü hâl yoktur.

Senden bu kibri yok etmek için;

Gönülden ve gözünden çok akması gerekir.

İblisin hastalığı;

Ben daha hayırlıyım" demektir.

Bu hastalık her nefsi edicidir.

Kibir hastalığına tutulan kişi,

Bazen mütevâzi olmaya yüz tutsa da;

Bu durumu, altında pislik olan temiz suya benzer.

Denemek için karıştırınca;

Su bulanır.

Pisliğin rengi belli olup ortaya çıkar.

Görünürde su berrak görünüyorsa da,

İrmağın dibinde pislik vardır.¹²²

Nefsin Elinde Ağladılar

Ashâb (r.a.) ecmeîn hazerâti nefsin ahlakından kan ağlıyorlardı.¹²³

Hikaye (Kibir)

Zikrolundu:

Kâdî'nin (hakimin) biri, bir gün Ebû Yezîd ei-Bestâmî (k.s.) hazretlerine geldi. Ve;

Biz senin bildiklerini biliyoruz! Fakat tesirini göremiyoruz?" dedi. Ebû Yezîd Bestâmî (k.s.) buyurdu:

Bir miktar ceviz al! Bir kaba koy! Boynuna as! (Sonra şehri, çarşı ve pazarı dolaş ve halka) seslen:

Kim bana bir tokat vurursa; ona bir ceviz vereceğim!"

Eğer bunu yaparsan (bildiklerinin) tesirini görürsün..."

Kâdî, istiğfar etti.

Ebû Yezîd Bestâmî (k.s.) buyurdular:

"(Bu istiğfar ile) gerçekten sen günah işledin! Zira ben sana seni nefsinin kibrinden kurtaracak yolu zikrediyorum; sen de kibrinin kemâlinde dolayı (tutmuş) bundan istiğfar ediyorsun!?"¹²⁴

¹¹⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/377.

¹²⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/377.

¹²¹ Kenzu'l-Ummâl: 5730, İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/377.

¹²² Mesnevî-i manevî-i şerif: Defter, 1, s. 126-127, İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/377-378.

¹²³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/378.

¹²⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/378-379.

Altı Öğüt

Ebû Cafer El-Bağdâdî (r.h.) buyurdular: Altı şey altı kişide asla güzel olmaz:

- 1- Âlimlerde tama' güzel olmaz.
- 2- İdarecilerde acele, güzel olmaz.
- 3- Zenginlerde cimrilik, güzel olmaz.
- 4- Fakirlerde (tasavvuf ehlinde) kibir, güzel olmaz.
- 5- Meşâyih (ve ihtiyarlarda) sefahat, güzel olmaz.
- 6- Hasep sahiplerinde (asil insanlarda) alçaklık güzel olmaz. (asla yakışmaz)...¹²⁵

Tevhid

Sana tevhidi tavsiye ederim (sen tevhide sarıl). Çünkü tevhid, her kötü huyun damarını (kökten) kesen bir kılıçtır.¹²⁶

Şeytanın İstekleri

Yüce Meali:

(Şeytan) Dedi ki:

Bana ba'solunacaklan/dirilecekleri güne kadar mühlet

Allah Buyurdu ki:

Haydi mühlet verilenlendensin. (Şeytan) Dedi ki:

Öyle ise beni azdırmama karşılık yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için her halde senin doğru yoluna oturacağım. Sonra onlara önlerinden ve arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Sen de çoğunu şükredici bulmayacaksın.

Allah buyurdu:

Çık oradan mezmûm, matrûd/kötülenmiş ve koğulmuş olarak... Yemin ederim ki, onlardan her kim sana uyarsa, katıyyen ve kaatibeten/tereddütsüz sizin hepinizden cehennemi doldururum.¹²⁷

Tefsîr-i Şerifi:

Şeytanın Uzun Yaşama İsteği

Dedi ki:"

Şeytan kovulduktan sonra dedi ki: Bana mühlet ver. Yani Beni öldürme!

Ba'solunacaklan/dirilecekleri güne kadar..."

Yani vefatlarından sonra Âdem Aleyhisselâm ve evlâdın ceza (ve mükâfat) için yeniden dirilinceye kadar, demektir. Bu ikinci sûra üfleme vaktidir.

Mel'ûn şeytan bu isteğiyle;

1- İnsanları aldatmak İçin çok geniş bir zaman bulmak;

2- Ölümden kurtulmak için fırsat bulmayı diliyordu.

Çünkü ölümden sonra bunu yapması muhal yani imkânsızdı...¹²⁸

Şeytana Verilen Mühlet

Buyurdu ki:"

Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu: dul "Haydi mühlet verilenlendensin."

Yani sen, ecelleri, birinci sûra üflenme vaktine kadar te'hîr edilen (geciktirilen)lerin cümlesindensin... (3/141)

Yoksa senin dilediğin, dirilme vaktine kadar değil.

Şeytana verilen müddet ve mühlet şu kavî-i şerifte beyan edildiği gibi:

Şeytan dedi:

Yâ Rab! 0 halde ba'solunacaklan/ dirilecekleri güne kadar beni geri bırak! Allah buyurdu:

Haydi" buyurdu; "Geri bırakılanlardan sın malûm vakit gününe kadar!¹²⁹

¹²⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/379.

¹²⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/379.

¹²⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/380.

¹²⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/380-381.

¹²⁹ Sâd: 38/79/81, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/381-382.

Şeytanın Ölüm Vakti

Malûm vakit günü, birinci sûra üfleme günüdür ki, o gün bütün halk vefat eder ve şeytan da onlarla beraber ölür. Birinci sûr'un üflenmesiyle ikinci sûrun üflenmesi arasındaki (zaman tam) kırk senedir. Böylece şeytanın duasının bazıları kabul edildi; yoksa hepsi değil...¹³⁰

Kâfirlerin Duaları

Fetva, istidrâcî (aldatma) olarak kâfirlerin dualarının müstecâb olduğu üzeredir.¹³¹

Uzun Ömür Sahipleri

Haydi mühlet verilenlerdensin." Kavî-i şerifinin zahiri, 'kendilerine' mühlet verilenlerin İblisten başkalarının da olduğuna delâlet eder...¹³²

Şeytan Yaşlanıyor mu?

İbni Abbâs (r.a) dan rivayet olundu. Buyurdular "Muhakkak ki zaman, şeytanın üzerinde geçer ve böylece şeytan yaşlanır (ihtiyar olur); sonra da, otuz yaşma döner."¹³³

Aşıkların İsteği

Ne güzel buyurmuşlar:
Gaafiller, ölümden (ölüm vaktinin geciktirilmesi için) mühlet istediler.
Aşıklar ise dediler ki:
Hayır! (Mühlet istemiyoruz!) Acele olsun!¹³⁴

Şeytana Mühlet

Allâhü Teâlâ hazretleri, şeytana mühlet verdi. Sadece;
1- Onunla kullan mübtelâ kılsın,
2- Onunla kullan imtihan etsin,
3- Onun sebebiyle kulların muhlisi ile hevâsına tabî olanı temyiz edip, ayırsın,
4- Şeytana muhalefet etmekle sevaba yönelsinler...¹³⁵

Ameller Zayi Olmaz

Ve denildi ki:
Allâhü Teâlâ hazretleri, şeytanın gökte ve yeryüzünde yapmış olduğu ibâdetlerine mükâfat olarak ona mühlet verdi...
Ve böylece bilinsin ki, Allâhü Teâlâ hazretleri, amel edenlerin amellerini asla zayi etmez.¹³⁶

¹³⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/382.

¹³¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/382.

¹³² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/382.

¹³³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/382.

¹³⁴ Cenab-ı Allah, Süleyman Aleyhisselâm'ı "Âb-ı Hayat'ı içip, tâ kıyamete kadar yaşamak ile içmemek arasında serbest bıraktı. Süleyman Aleyhisselâm, kendisine bu güzel haberi getiren melekten biraz müsaade istedi. Süleyman Aleyhisselâm bu meseleyi danışmak için bütün canlıları topladı. Onlara danıştı. Canlılar: "Âb-ı Hayattan İçmeniz sizin için hayırlı olur." Dediler. O sordu: "Neden?" Hayat suyundan içerek, tâ kıyamete kadar yaşar ve sürekli Cenab-ı Allah'a ibâdet edersiniz. Bu ele geçmez bir nimettir," dediler. Süleyman Aleyhisselâm Hüdüd kuşunun toplantıda bulunmadığını fark etti. Emir verdi: Hüdüd kuşlarından bir heyet gelsin."

Birazdan Hüdüd kuşları geldiler. Süleyman Aleyhisselâm onların fikirlerini sordu. Hüdüd kuşu:

Âb-ı Hayatı içmeyip, zamanı geldiği zaman ölmeniz sizin için daha hayırlıdır." Süleyman Aleyhisselâm sordu: Neden?"

"Eğer hayat suyunu içip, tâ kıyamete kadar yaşayacak olursanız, bütün sevdiğinizin, çocuklarınızın, torunlarınızın hep öldüklerini göreceksiniz, üzülecek ve hatta onların ölüm acısını içinde hissedeceksiniz. Evlât acısı yürekleri yakar. Ayrılık acısı çok zordur. Allah'ın sizin için âhirette hazırladığı nimete kısa bir zamanda kavuşmak daha iyidir," dediler. Süleyman Aleyhisselâm, bu fikri beğendi. Âb-ı Hayattan içmekten vazgeçti. "Hızır Aleyhisselâm, s. 174, Ömer Faruk Hilmi, Fatih yayinevi-Istanbul, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/-382-383..

¹³⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/383.

¹³⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/383.

Günahların Yükleme

Ve denildi ki:

Allâhü Teâlâ hazretleri, ona mühlet verdi ve onu (dünya) zamanlarının sonuna kadar hayatta (dâim) kıldı. Bu onun bilmediği bir cihetten onun için istidrâçtır ki, ondan başka kâfir ve şerhilerin (kötülerin) yüklenemeyecekleri kadar günahları yüklenmesi içindir...¹³⁷

Uzun Ömür Kâfirlerin Reisinedir

Allâhü Teâlâ hazretleri, şeytana malum güne kadar mühlet verdi ki, basiret sahipleri ondan ibret alsınlar... (Bütün asırlar boyunca akıl sahipleri onun hâlini düşünüp ibret alsınlar ve bilsinler ki) muhakkak, bu dünyada uzun ömre sahip olmak, kâfirlerin, reisi ve tacirlerin (günahkârların) liderleri içindir...¹³⁸

Şeytan ile Konuşma

Âlimler ihtilâf ettiler;

Allâhü Teâlâ hazretleri acaba şeytan ile vasıtasız olarak mı konuştu; yoksa vasıta ile mi?"

Sahih olan (görüşe göre), muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri, onunla bir melek vasıtasıyla konuştu. Zira Bârî Teâlâ hazretlerinin kelâmı, konuştuğu kişi için bir rahmet, rızâ, ikram ve yüceliktir.....

Görmüyor musun ki Musa Aleyhisselâm bununla (Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisiyle konuşması ve kelîmullah olmakla) diğer peygamberlerden daha faziletli oldu; İbrahim Halil Aleyhisselâm ve Efendimiz Muhammed Musatafa (s.a.v.) hazretlerinin haricinde...¹³⁹

Risâlet ve Kelâm

Sual: Eğer denilirse ki, Allâhü Teâlâ hazretlerinin risâleti de teşrif (şeref vermek) değil mi? Böylece Allâhü Teâlâ hazretlerinin kelâmı da şeytandan başkası için şeref olur ve şeytan için ise şeref olmaz!

Cevap: (Bu sorunun cevâbında) denildi ki, mücerred irsal şeref ile değildir. Bu (bazen) hücceti ikâme etmek için de olur. Allâhü Teâlâ hazretlerinin, Musa Aleyhisselâm'ı Firavun ve Hâmân'a göndermesi delilidir... Bu onlara ikram ve ta'zim için değildi. Zira Allâhü Teâlâ hazretleri onların (Firavun ve Hâmân'ın) ikisinin de düşmanları olduğunu biliyordu.¹⁴⁰

Musa Aleyhisselâmla Kelâm

Ama Allâhü Teâlâ hazretlerinin Musa Aleyhisselâm'a kelâm etmesi ise Musa Aleyhisselâm için teşrif ve ta'zimdir.¹⁴¹

Kelâm-ı ilâhî

Allâhü Teâlâ hazretlerinin;

Hele onlara haykırıp da, "Nerede o zannettiğiniz şeriklerim" diyeceği gün.¹⁴²

Yani, Bazı meleklerin lisânı üzere onlara nida eder, demektir.

Şeytan Pusudadır İblîs dedi ki;

Öyle ise beni azdırmana karşılık yemin ederim

Be fa) harfî, mahzûf kasem fiiline taalluk etmektedir.

İğvâ," doğru yoldan sapıtmaktır.

Buradaki hemze ("Sayrûret"¹⁴³ yani kılmak içindir. O Yani,

"Senin beni azdırman ve hidâyetten saptırman ve kendilerinden dolayı beni rahmetten mahrum etmen sebebiyle senin izzetine kasem ederim ki,

Her halde onlar için oturacağım.

Yani Âdem Aleyhisselâm ve zürriyeti için, demektir. Onları gözetleyeceğim, tıpkı yol kesen eşkıyanın yolcuları soymak için yola tuzak kurup; pusu da oturması gibi...

¹³⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/383-384.

¹³⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/384.

¹³⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/384.

¹⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/384.

¹⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/385.

¹⁴² El-Kasas: 28/62,

¹⁴³ babının hemzesi birçok manâlara gelir. O manalardan biri de "Sayrûret"tir. Bakınız, Maksûd, İfâl babının Hemzesinin geldiği manâlar babına...

Senin yoluna...

Senin yolunun üzerinde demektir. Doğru,"

(Sırât-ı müstakim,) cennete ulaştırın yol, (olan) İslâm dinidir. "Kuûd" (oturmak), Âdem oğullarını sapıtmak ve azıtmaktan kinayedir.

Zira muhakkak ki, kim işlerden bir işi tekâmî için çalışması sebebiyle helak olursa; o kişi, maksadını tamamlamadan çalışmakta olduğu şeyden kalbi tamamen boşalınca kadar oturur (soluklanır) ve sonra bütün varlığıyla o işe yönelir...¹⁴⁴

Şeytanın Önden Gelmesi

Sonra elbette onlara sokulacağım,"

Bundan sonra onlara muhakkak ki geleceğim, Onların önlerinden,'

Yani âhîret yönünden sokularak onları o konuda şek ve şüpheye düşüreceğim..

Yine onlara haset yönünden geleceğim. Onlara kıskançlığı süslü ve güzel göstereceğim. Özellikle kendi zamanlarındaki büyüklerinden âlimleri, şeyhleri, büyük zatları kıskanmalarını sağlayacağım.

1-Onların hallerinden,

2- Amellerinden,

3- Ve sözlerinden hakkında sapıtsınlar diye....¹⁴⁵

Şeytanın Arkadan Gelmesi

Ve onların arkalarından,"

Dünya tarafından onlara gelir ve onları dünyaya rağbet ettirim...

Yine onlara asabiyet (ırkçılık, kavmiyetçilik) yönünden onlara gelirim. Ve böylece,

1- Sahabeler,

2- Tabiîn,

3- Ve geçen meşâhiy-i kiram' hakkında sapıttılar. İleri geri konuşur ve onlara buğz ederler...¹⁴⁶

Şeytanın Sağ'dan Gelmesi

Ve onların sağlarından..."

Hasenat tarafından onlara gelirim.

Onları ucub (kendini beğenmek) ve riya (gösterişe) düşürürüm. Onlara bast (ve genişletmek ve manevî olarak üstünlük) yönünden geleceğim. Ve böylece müritlere (bir şey olduklarını zannı vereceğim ve müritleri) şeyhlerin sohbetlerinde sû-i edep (edepsizlik) etmeye teşvik edeceğim.

Müritler haşmet ve ta'zimi terk ederler.

Onları kabul rütbesinden düşürmek için, sözde genişlik ve mizaha (hafifliğe) iteeceğim...¹⁴⁷

Şeytanın Soldan Gelmesi

Ve onların sollarından (sokulacağım)"

Yani

1- Kötülükleri (ve günahları) yönünden onlara geleceğim,

2- Ve onlara günahları süslü göstereceğim.

3- Yine onlara muhalefet yönünden geleceğim.

4- Onlara şeyhlerin emirlerini terk etmelerini emredeceğim.

5- Onlara şeyhlerin nehyettiklerini yapmalarını sağlayacağım.

6- Onları onun sebebiyle reddin yerine koymak için çalışırım.

7- Ve onları velayet gayretinin kamçılarıyla helak edeceğim.

8- Böylece (mürşid-i kâmiller) onları kabul ettikten sonra reddedeceklerdir. (3/142)¹⁴⁸

Dört Cihetten Maksat?

Bu âyet-i kerime'de zikredilen dört yönden (yani ön, arka, sağ, soldan) yani düşmanların hücumlarının mu'tâd olduğu bu dört yönden maksat; şeytanın insanlara süslü göstermesi ve onları dalâlete düşürmesi; (sanki)

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/385.

¹⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/385-386.

¹⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/386.

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/386-387.

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/387.

düşmanın dört yönden gelip saldırmasıdır... Bundan dolayı "üst" ve "alt" zikredilmedi. ¹⁴⁹

Filin Değişik Harf-i Cer ile Müteaddı Olması

gelmek) fiil ilk ikisine; (yani onlara önlerinden (arkalarından,) kelimelerinde, ibtida harfi (olan) ile müteâddi oldu. Çünkü bu ikisinde yani ön ve arkadan şeytan onlara hücum etmektedir.

Son ikisine de (yani sağlarından sollarından) kelimelerine de mücavezet harfi (olan) müetâaddı oldu.

Zira sağdan ve soldan gelen ise manevra ile bir kenardan onlardan uzaklaşan ve onlara arz-i endam ile yanlarından geçen gibidir....

(Bu şuna benzer:) Sen onun yanından ayrılarak ve ona bitişik olmaksızın (ondan uzak bir şekilde) oturman zamanında: "onun sağından oturdum," demen gibidir... Sanki sen ondan ayrıldın ve onu geçmişsiniz... ¹⁵⁰

Nankörlük Şeytandır

Sen de çoğunu şükredici bulmayacaksın." İtaatkâr bulamayacaksın. "Fârisî tefsir"de buyruldu: Yani kâfirler, nimetlere şükredici olmazlar. ¹⁵¹

Şeytan Zannederek Söyledi

Şeytan ancak (bütün bunları) zannederek söyledi. Yoksa kesin bilerek söylemedi. Şu kavli-i şeriften dolayı: Yine celâlîme kâsem ederim ki, İblîs onlar aleyhindeki zannım hakîkaten doğru buldu da içlerinde müminlerden ibaret bir firkadan başkası ona tâbi oldular. ¹⁵²

Şerrin ve Hayrın Başlangıcı

Zira şeytan insanlarda, şerrin başlangıcını müteaddid (çok sayıda) gördü. Onlar da;

1-Şehvet,

2-Gadap...

Hayrın başlangıcını ise bir tane gördü. O da; "akıdır... ¹⁵³

Şeytanın Kötü Zannı

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

İblîs bizim hakkımızda ta'n örüp zanda bulunmadı mı?

Şeytan dedi ki:

Bunlardan isyandan ve uygun olmayan işten başka bir şey gelmez.

Feryâd-ü figân bizim nefsimizin yaramazlıklarından...
Korkarım ki İblîsin bizim hakkımızdaki zannı gerçek olur...

Çünkü o mel'ûna bizim kahrımız ve helakimiz makbul ve hoş geldi.

Allâhü Teâlâ hazretleri onu bizim için, dergahından sürdü.

Merdûd edip, rahmetinden uzaklaştırdı.

Ne zaman ki başımızı kaldırıp kimsenin yüzüne bakmaya kadiriz namus ve ardan....

İblîs ile sulh ve barış üzere olmak Allâhü Teâlâ ile cenktir. Şeytan ile cenk Allâhü Teâlâ hazretlerine itaattir. ¹⁵⁴

Şeytanın Cennetten Çıkması

Buyurdu."

Allâhü Teâlâ hazretleri İblîs'e (emretti ve) buyurdu, Çık oradan," Cennetten çık; (ne olduğun halde)

"Mezmûm," yerilmiş bir halde,

Onu yerdiği zaman (söylenen) ¹⁵⁵Onuyerdi" kelimesindedir. çilli kelimesi, mehmûze ayn ¹⁵⁶dandır.

Mi kelimesi ise, "muzâaf" tandır.

İkisinin de manâsı birdir. O da tebliğ edilen ayıplamadır. "Ve koğulmuş olarak..."

¹⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/387-388.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/388.

¹⁵¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/388.

¹⁵² Es-Sebe': 34/20. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/388-389.

¹⁵³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/389.

¹⁵⁴ Bostanı Sa'dî: s. 190. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/389.

¹⁵⁵ Mehmûz: Fail-fiili (ilk harfi), ayne'fiili (ortadaki harfi) veya lâme'l-fiilinde (son harfi) Hemze olan fiillere denir. Mehmûze'l-Ayn ise ayne'l-fiilinde yani ortadaki harfi "Hemze" olan fiil demektir, ju "sordu" fiili gibi... Sarf ilminde "Mehmûz" babına bakınız.

¹⁵⁶ Muzâaf: Ayn'e'l-fiili (ortadaki harf) ile Lame'fiili (son harfi) bir cinste olan fiillere denir. gibi.

Cennetten ve her türlü hayırdan tard olunmuş bir halde... Bu, şeytanın kendisini çok beğenmesinden ve onun nefesine nazar etmesindedir...

Bunda şeytandan sonra bütün mahlûkata bir ibret vardır.¹⁵⁷

Şeytana Tabi Olanlar

Yemin ederim ki, onlardan her kim sana uyarsa,"

Lam (d) kasemin makamı ve yeri içindir. (kim) kelimesi ise şartıyedir.

Fârisî olarak manâsı: Allah'a kasem olsun ki, Âdem Aleyhisselâm'ın evlâdından kim sana (şeytana) uyarsa, demektir.

Katiyyen ve tereddütsüz sizin hepinizden cehennemi doldururum."

Kasemin cevâbıdır. Şartın cevabının yerine geçerlidir.

Sizden" kavlı-i şerifinin manası;

1- (Ey şeytan) senden,

2- Senin zürriyetinden ve

3- Âdemin zürriyetinden kâfir olanlardan, demektir.¹⁵⁸

Cennet ve Cehennem Mûnâkaşaları

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Cennet ve cehennem çekiştiler. Cehenem;

Bana, mütekebbir (kibirli) ve cebbarlar (zorbalar) girecektir," dedi. Cennet de:

Bana zayıflar ve miskinler, girerler," dedi.

Allâhü Teâlâ hazretleri cehennem ateşine;

Sen, benim azabımsın! Seninle dilediğime azap ederim!" buyurdu. Ve cennete de buyurdu:

Sen benim rahmetimsin! Seninle dilediğime rahmet ederim!... Sizden her birinizin dolma (hakkı) vardır.¹⁵⁹

Şeytana Tabî Olanlar

Şeytana tabi olanlar ise, şeytanın şu zikredilen dört cihetten kendilerine geldiği kimselerdir.

Onlar şeytanın kendilerine emrettiği şeyleri hemen kabul ederler. Akıllı kişi, şeytana tabi olmaktan kaçınmalı ve korunmalıdır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin ibâdet ve taati için cidden çalışmalı... Tâ ki cehennem ateşine girenlerle beraber girmesin!¹⁶⁰

Mümine Fidyeye

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Kıyamet günü olduğu zaman, her mü'mine diğer dinlerde

olan kâfirlerden bir adam verilir ve ona;

Bu, senin ateşten kurtulman için bir fidyendir!" denilir.¹⁶¹Bu hadis-i şerifte Allâhü Teâlâ hazretlerinin kullarına lütfunun

kemâline ve kulların da Allâhü Teâlâ hazretlerine karşı kerametli olduklarına delil vardır. Zira Allâhü Teâlâ hazretleri, düşmanlarını evliya kullarına fidye etti...¹⁶²

Fidyeye'nin Manâsı

İhtimal ki fidyenin manâsı (şu) olabilir: Allâhü Teâlâ hazretleri, cehennem ateşine, onu insanlardan ve cinlerden dolduracağını vaat etti.¹⁶³

O da Allâhü Teâlâ hazretlerinin, müşrikler (kâfirler) ve mü'minlerin âsî olanlarıyla vaadini gerçekleştirecektir. Allâhü Teâlâ hazretleri, cehennem ateşine takdim edeceği kâfirlerle onları râzî eder. İşte bu (müşrik ve

¹⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/390.

¹⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/390-391.

¹⁵⁹ Sahih-i Buhârî: 4482. Sahih-i Müslim: 5083. Hadis-i şerifin metni biraz farklılık göstermektedir. Fakat manâ birdir. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/391.

¹⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/391-392.

¹⁶¹ İbni Mace: 4282, Müsned-i Ahmed: 18817, bazı lafız değişikliğiyle...

¹⁶² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/392.

¹⁶³ Şu âyet-i kerimelerle Allâhü Teâlâ hazretleri cehennemi dolduracağını vaat etti:

"Ancak rabbinin rahmetiyle yarlıgacağı kimseler müstesna... Ve onun içindir ki, onları hal ketti ve rabbinin şu kelimesi tamam oldu: "Ahdim olsun. Cehennemi cinlerden ve insanlardan tamamen dolduracağım." Hud: 119, ve; Eğer dilemiş olsaydık, her nefse hidâyetini verirdik ve lâkin benden şu kâvil hak oldu: "Elbette ve elbette cehennemi dolduracağım bütün cinlerle, insanlardan!" Secde: 13,

kâfirlerle cehennemın dolması) mü'minlerden fidye olması gibidir...¹⁶⁴

Müminler Kâfirlerle Cehennem Ateşinden Korunurlar

Onların (İslâm âlimlerinin) bazıları da buyurdular: Bunun (kâfirlerin mü'minlere fidye olmasının) manâsı; sırat köprüsünün üzerinden geçerken; hakikaten mü'minlerin kâfirler sebebiyle cehennem ateşinin alevlerinin dokunmasından korunmalarıdır. Bu korunma, İslâm ehli için fidye olmuş olur.¹⁶⁵

Felsefecinin Fidye Kılınması

Onların (İslâm âlimlerinin) bazıları da buyurdular:

Ebû Bekir bin Hüseyin el-Makarrî (r.h.) hazretlerini, ölüp defnedildiği gece rüyamda gördüm. Ve ona sordum: Allâhü Teâlâ hazretleri sana ne yaptı (ve nasıl muamele etti)?" Buyurdu:

Allâhü Teâlâ hazretleri, felsefe sahibi Ebû'l-Hasan el-Âmiri'yi benim yerime fidye yaptı. Ve bana; Bu senin ateşten fidyendir!" buyurdu.

Gerçekten, Ebül Hasan, Ebû Bekir el-Makarrî (r.h.)'ın vefat ettiği gece Ölmüştü. (3/143) Müslümanların Günahları Hadis-i şerifte buyuruldu:

Kıyamet gününde Müslümanlardan bazı insanlar, dağlar gibi günahlar ile gelirler. Allâhü Teâlâ hazretleri, Müslümanlara o günahlarını bağışlar. Ve Müslümanların o dağ gibi günahlarını, Yahudilerin ve Hıristiyanların üzerine koyar.¹⁶⁶

Fidye Olması Adalettir

Allâhü Teâlâ hazretlerinin İslâm ve iman ehline olan fazl-ü keremiyle beraber, onlara küfür ve tuğyan ehlini fidye yapması uzak (imkân dışı) görülmesin.

Bu, Allâhü Teâlâ hazretlerinden isyan ehline bir adalettir.

Taat ve ibâdet ehline de bir fazl-ü keremdir..

Mü'tezile buna muhalefet ettiler. Onlar bunu kabul etmediler. Ve şu kavlı-i şerifi delil getirdiler.

Vizir ceza çekecek bir nefis başkasının vizirini/cezâsını çekmez.¹⁶⁷

Mu'tezilenin üzerinde olup ileri sürdükleri görüşleri kitab ve sünnete muhaliftir. Zira Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

Bununla beraber kendi ağırlıklarını ve ağırlıklarla beraber daha birçok ağırlıkları yüklenecekler. Bu şüphesiz!..

Ve her halde/mutlaka kıyamet günü o ettikleri iftiralardan suâl olunacaklar. Bu da şüphesiz!¹⁶⁸

Çık oradan mezmûm, matrüd/kötülenmiş ve koğulmuş olarak... Yemin ederim ki, onlardan her kim sana uyarsa, katiyyen ve kaatibeten/tereddütsüz sizin hepinizden cehennemi doldururum.

MU'tezile'nin bu âyet-i kerimeyi delil getirmeleri sahih ve doğru değildir. Zira muhakkak ki her bir kâfir kendi yüzünden ve günahından dolayı azab görecektir.

Halin hakikatini Allâhü Teâlâ hazretleri bilir. Sonunda bütün işler ona döner...¹⁶⁹

Âdem Aleyhisselâm Cennette

Yüce Meali:

Ve: "Yâ Âdem! Mesken et o cenneti/otur cennette, sen zevcenle de ikiniz... Dilediğiniz yerden yeyin ve şu ağaca yaklaşıp da zâlimlerden olmayın.

Derken, Şeytan bunlara kendilerinden, örtülmüş olan çirkin yerlerini açmak için ikisine de vesvese verdi ve:

Sizi rabbınız başka bir şey için değil; sırf melek olacağınız yahut ebediyyen kalanlardan olacağınız için bu ağaçtan nehyetti/yasakladı" dedi.

Ve "Her halde ben sizin hayrınızı isteyenlerdenim" diye ikisine de yemin etti.

Bu suretle kandırarak ikisini de sarkırdı. Onun üzerine vaktâ ki, o ağacı tattılar... İkisine de çirkin yerleri açılıverdi ve başladılar cennet yapraklarından üzerlerine üst üste yamıyorlardı. Rablart da kendilerine nida etti:

Ben sizi bu ağaçtan nehyetmedim mi ve size: "Haberiniz olsun bu şeytan açık bir düşmandır size." demedim mi?

¹⁷⁰

¹⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/392-393.

¹⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/393.

¹⁶⁶ Sahihî Müslim: 4971, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/393.

¹⁶⁷ el-En'âm:164,

¹⁶⁸ el-Ankebût: 29/13,

¹⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/393-394.

¹⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/395.

Tefsîr-i Şerifi:

Ve: Yâ Âdem!,"

Âdem Aleyhisselâm'ın cennetten çıkarılmasından sonra -Biz, ey Âdem dedik;

Mesken et, otur sen," İkaame etmen lâzımdır.

(Bu emir) ibâhe ve ikram yolu üzeredir. Ve zevcen ile..." Havva ile beraber... zevç," kelimesi Arab kelâmında, fert olan aded (tek olan sayı) olup, eşiyle (diğer sayıyla) eşleşendir. Amma oüh iki ise eşleyen sayıdır. İkisine birden iki zevç (iki çift) denilir. (Nerede iskân et?)

Cennette,"

Adem (a.s.) Hangi Cennette kaldı

1-Ya Huld cennetidir. Huld cenneti, "dârü'l-cezâ" (mükâfat yurdu olan) cennettir. İlim ehlinin çoğu bu görüş üzerinedir. Bu onların kitabında bulunduğu için...

2- Veya semâda bir cennettir. Oradan indirildi.

3- Ya da yer yüzünde bir cennet...

Bu cennet, yeryüzünün diğer yerlerine nazaran yüksek bir yerde olup;

a) Ağaçlı, Meyveli, Gölge, Nimetler sahibi,

b) Mutluluk, Surûr, Ve güzellikler sahibi bir cennetti.... Allâhü Teâlâ hazretleri bu cenneti, ikisi için hazırladı.

Bu cenneti "Dârü'l-îbtîlâ" mübtelâ ve imtihan yurdu kıldı.

Zahir ve Bâtın ehlinen bazı muhakkikin (tahkik ehli) bu görüş üzeredirler...

(Âdem Aleyhisselâm'm içinden çıkarıldığı cennet, cennet-i huld'tan başka bir yerdir.)

1- Çünkü bu cennette mükellefiyet vardır. O mükellefiyet de "Şu ağaçtan yememek" emridir. (Cennetü'l-Huld yani) mükâfat cennetinde ise mükellefiyetler yoktur...

2- Çünkü Âdem Aleyhisselâm, bu cennette uyudu.

3- Bu cennetten çıkarıldı.

4- İblîs bu cennette Âdem Aleyhisselâmın yanına girdi (ona musallat oldu). Halbuki:

1- Cennette (yani huld cennetinde) uyumak yoktur.

2- Girdikten sonra cennetten çıkmak yoktur.

3- Ve şeytan kovulduktan ve çıkarıldıktan sonra oraya {huld cennetine) girmesi caiz değildir...¹⁷¹

Kaabil'in Cennet Evlâdı Olması

Yine Kaabil'in¹⁷²

"Ben cennet evlâdındanım!" sözü de hiç şüphesiz (bunu desteklemektedir...) ¹⁷³

Adem (a.s.)'m Cennet Üzümünü İstemesi

Yine rivayet olundu:

Âdem Aleyhisselâm, muhtazar olduğu (ölüm döşegine düştüğü) zaman, iştahı, cennet üzümlerinden bir salkım çekti. Oğulları, bir salkım cennet üzümünü istemek için gittiler. Melekler, onu karşıladı. Onlara;

Ey Âdem oğulları! Nereye gidiyorsunuz? Ne istiyorsunuz?" diye sordular. Onlar da:

Babamızın iştahı, cennet üzümlerinden bir salkım çekti, dediler. Melekler:

Dönün! Gerçekten siz bundan men olundunuz!" dediler.

Onları ondan nehyettüer. (Cennet, üzümünden almalarına müsaade etmediler...) ¹⁷⁴

Âdem Aleyhisselâm'ın Techîz ve Tekfîni

Azrail Aleyhisselâm, Hazret-i Âdem'in ruhunu kabz etti.

Melekler, onu yıkadılar. Güzel kokular sürdüler. Kefenlediler.

Cebrail Aleyhisselâm, Hazret-i Âdem'in cenaze namazını kıldırdı. Âdem Aleyhisselâm'ın oğulları da meleklerin ardında cenaze namazını kıldılar.

Ve götürüp Âdem Aleyhisselâmı defnettiler. Ve melekler;

"Ölümleriniz hakkında şeriatınız (yapacaklarınız ve sünnetiniz) budur!" dediler.

Âlimler buyurdular:

Eğer, Âdem Aleyhisselâm'ın içinde olup çıkarıldığı ve bir salkım üzümünü iştahını çektiği cennete ulaşmak mümkün olmamış olsaydı; Âdem Aleyhisselâm'ın oğulları babalarına cennet üzümünü getirmek ve istemek için

¹⁷¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/396-397.

¹⁷² Âdem Aleyhisselâm'ın oğlu olan Kaabil hakkında daha önce el-Mâide süresinde malûmat geçti. Oraya bakınız.

¹⁷³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/397.

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/397.

gitmezlerdi...

İşte bu hâdise, Âdem Aleyhisselâm'ın çıkarıldığı cennetin yeryüzünde olduğuna delâlet eder; semâ'da değil....¹⁷⁵

Nîl ve Firât Nehirleri

Yine sabit oldu ki "Nîl nehri" cennetten çıkıyor. Halbuki şek ve şüphesiz Nîl nehri yeryüzü nehirlerindedir (Mısır'da akmaktadır. (Fırat nehri de Urfa'da akmaktadır...)¹⁷⁶

Bütün bunlardan anlaşıldı ki hiç şüphesiz Âdem Aleyhisselâm'ın çıkarıldığı cennet, yeryüzünün cennetlerinden ve bostanlanndandır.

Yine her şeyin en doğrusunu Allâhü Teâlâ Hazretleri bilir.¹⁷⁷

Şu Ağaca Yaklaşmayın

"Dilediğiniz yerden yeyin..." Yani dilediğiniz mekânda ve cennet nimetlerinden ve meyvelerinden dilediğiniz şeyleri ikinizin üzerine genişlik olarak bol bol yeyin...

"Ve şu ağaca yaklaşmayın..."¹⁷⁸

Ağaç?

(Âlimler, Âdem Aleyhisselâm'ın çıkarıldığı cennette ihtilâf ettikler gibi) yine bu ağaçta da ihtilâf ettiler...

Allâhü Teâlâ hazretleri, ağacı isimlendirmek ve tayin etmeyi bize gizli tuttu... Eğer bu ağacın zikrinden (ve hangi ağaç olduğunun ismiyle belirtilmesinde) bizim için bir maslahat ve fayda olmuş olsaydı elbette Allâhü Teâlâ hazretleri, onu bizim için tayin ve eder (hangi ağaç olduğunu ismiyle birlikte beyan ederdi...) ¹⁷⁹ Diğerlerinde olduğu gibi.

"Âkânü'l-Mercân"¹⁸⁰ (kitabında da) böyledir. ¹⁸¹

İlâhî Yasağı Çiğneyen

"(Sonra ikiniz) zâlimlerden olursunuz." Yani (eğer siz bu ağaca yaklaşır ve ondan yerseniz) kendi nefsinize zulmedenlerden olmuş olursunuz...¹⁸²

Vesvese

"Derken, Şeytan ikisine de vesvese verdi,"

"Sıhah"ta buyuruldu:

"Derken, Şeytan ikisine de vesvese verdi ikisini murad ederek, demektir. Lakin Arablar, bu harflerin hepsine fiili ulaştırırlar... Sıhah'ın sözleri bitti.

Vesvese," Şer'an münker (ve kötü) olan şeyi süslü göstermek için şeytanın, insan kalbine ilka edip bıraktığı ve sürekli tekrarladığı gizli sözdür (düşüncedir)¹⁸³

Şeytanın İlk Vesvesesi

Şeytanın ikisine (Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva'ya) vesvese ve hile vermesinin başlangıcı şöyle oldu. Şeytan onlara geldi. Üzerlerine ağladı. Hem de hiçkırı hiçkırı ağladı. İkişi şeytanın hüngür hüngür ağlama sesini işitince mahzun olup üzüldüler. Şeytana;

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/397-398.

¹⁷⁶ Dört nehir cennet nehirlerindedir. Hadis-i şerifte buyuruldu: Ebû Hüreyre (r.a.) Hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Seyhan, Ceyhan, Fırat, Nîl, Hepsî cennet nehirlerindedirler..." Sanımı Müslim: 5073, Müsned-i Ahmed: 7229, Mirâc hadisinde buyuruldu: Enes bin Mâlik (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: (Miraçta) ben "Sidre'ye yükseltildim. Bir de baktım ki, dört nehir akıyordu. İki nehir zahir idi... İki de Bâtınî idiler... Zahir olan İse, 1- Nîl ve Firat idi...

Ama Bâtınî olanlar ise cennette iki nehir idi..." Sahihi Buhâri: 2968; 5179,

¹⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/398-399.

¹⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/399.

¹⁷⁹ Babamız Adem Aleyhisselâm'a faydası olmayan bir ağacın bize nerede faydası olsun. Allâhü Teâlâ hazretlerinin ismini zikretmediği ağacın mâhiyeti ve ismi arkasına düşmemek gerek. Mütercim.

¹⁸⁰ Bu kitap hakkında daha önce malûmat verildi.

¹⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/399.

¹⁸² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/399.

¹⁸³ VESVESE lügatte, hışırtı, fısırtı, fısıltı gibi gizli ses demektir. Bu münasebetle gönülde birbiri arkasından gelip tekrar eden gizli söze vesvese ve bir nefse böyle söz bırakmaya da vesvese vermek denilir. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/399-400.

Seni ağlatan nedir?" dediler. Şeytan;
Sizin için ağlıyorum! İkiniz öleceksiniz! İkiniz içinde olduğunuz bu nimet ve kerametlerden ayrılacaksınız!"
Şeytanın bu vesvesesi ikisinin kalbine düştü.
Sonra Şeytân onlara geldi. Ve;
Sizi nehyeden şey nedir?" dedi.
(Hikâyenin) devamı geleceği gibi..¹⁸⁴

Vesvesenin Gayeleri

Onlardan açmak için..

Onlardan izhâr edip ortaya koymak için... Cümlelerin başındaki lam (J) "âkibet" (sonuç) içindir.

Çünkü Laîn (mel'ûn şeytan), ikisine (Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva'ya), onları günaha düşürmek için vesvese verdi. Yoksa avret mahallerini açmak için değil... Lakin şeytanın vesveselerinin akıbeti, ikisinin avret yerlerinin ortaya çıkması oldu. Böylece onların avret mahallerinin açılması, vesvesenin asıl gayesi olmuş oldu... Cümlelerin başındaki iam (J)m "garaz" maksat için olması da muhtemeldir.

Şeytan ikisine vermiş olduğu vesveselerle onların avret mahallerini açtırmak; avret mahallerinin açılmasıyla onları meleklerin yanında mahcup edip üzmeğe murad etti. (3/144)

Şeytan, meleklerin kitaplarını okumakla onların avret yerlerinin olduğunu biliyordu. Âdem Aleyhisselâm ise henüz bilmiyordu.¹⁸⁵

Avret Mahallini Açmak

(Bu vesveselerle) şeytanın maksadının (Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva'nın) avret mahalli yerlerini açmak olması; halvet anında ve eşin yanında hacetten fazla avret mahallini açmak çirkin ve tabiat bakımından müstehcen olduğuna delildir...

Hazret-İ Ali (r.a.)'ın bakışları asla kendi avret mahalline bile vaki olmadı... Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin cemâlini gören gözlerle avret mahallini görmekten sakınarak (kendi avret mahallini bile görmedi...)H!

Kişinin kendi avret mahalline bakmanın mertebesi böyle olunca, başkasının avret mahalline bakmak hakkında senin zannın nedir? (Acaba nasıl olmalıdır?)

Avret mahallini açmak ne çirkin bir şeydir!

Hazret-i Aişe (r.a.) buyurdular: (Efendimiz s.a.v. hazretleri) benden (bir şey) görmedi ve ben de ondan (Efendimiz s.a.v. hazretlerinden bir şey) görmedim."

¹⁸⁶Yani avret yerlerini demektir.¹⁸⁷

Avret Yerlerini Görmemişlerdi

"Kendilerinden, örtülmüş olan. örtüldü," meçhulüdür. "İkisinin çirkin yerlerinden..." Avret yerleridir. Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva, kendi nefislerinde (vücutlarında) avret yerlerini görmemişlerdi... Biri diğerinde de görmemişti. Çünkü onlara avret yerlerini örten elbiseler giydirilmişti.¹⁸⁸

İlmi Bir Tetkik

iki avret yeri olduğu halde cemi kelimesiyle tabir edilmesi, iki tesniye lafzının içtimâi yani ard arda gelmesinin kerahetinden dolayıdır. Ceminin asıl vazı üzere olma ihtimali de vardır. Zira her birinin "dübür" (arka) ve "fere" (ön tarafı) olmak itibariyle avret yerleri dört tane olmuş olur. Dört ise cemi (çoğul)dır.

Bu âyet-i kerimede, avret yerine adı verildi. Çünkü insan avret yerinin açılmasından hoşlanmamakta ve kötü görmektedir.¹⁸⁹

Şeytanın Vesvesesinin Bazıları

Ve dedi,"

Bu kavî-i şerif, "Vesvese verdi" fiilinin üzer/ne atıftır. Şeytanın vesvesesinin keyfiyetini açıklamaktadır.

Sizi rabbiniz bu ağaçtan nehyetmedi/yasaklamadı!"

Yani bu ağacın yenilmesini,

¹⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/400.

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/400-401.

¹⁸⁶ İbni Mace: 662.

¹⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/401-402.

¹⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/402.

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/402.

Ancak, " Kerih gördüğü için; iki melek olacağınız için..."
Yani bünyenizin letafetinde, yemek içmek ve benzeri şeylerde iki melek gibi olacaksınız diye, demektir. ¹⁹⁰

Peygamberler Meleklerden Faziletlidir

Meleklerin bazı yönlerde (diğer mahlukattan) daha faziletli olması; onların mutlaka peygamberlerden üstün ve faziletli olmasını gerekli kılmaz. Zira beşer nev'inin (insanların) kendilerini meleklerden daha üstün kılan ve meleklerde bulunmayan başka taraflarının olması caizdir. ¹⁹¹
Burada ki melek olmak; beşeriyet hakikatlerinin melekî hakikate inkılap etmesi değildir. Zira mümkün değildir... Müftü Sadî Efendi buyurdular:
Bunda bahs (araştırma) vardır. Eş'arîler katında buna bir mani yoktur; cisimlerinin cinsleri değişik olduğu için... ¹⁹²

insan, Melek ve Şeytan

Bil ki: Allahü Teâlâ hazretleri, melekler, cinler ve insanların arasını; ayırt eden zıt suret ve şekillerde yarattı... Zahiri ve bâtını olarak insan bünyesinin üzerinde yaratılan insandır. Eğer insan, melek bünyesine inkılap etse; elbette bununla insan olmaktan çıkar.
Lakin melek, şeytan (ve cinler), değişik zahiri şekillere girmekle kendi hakikatlerinden asla çıkmazlar... Yahut ebediyyen kalanlardan olacağımız için..."
0 ölmeyenler ve cennette ebediyyen kalanlardan olacaksınız. ¹⁹³

Şeytanın Yemini

Ve ikisine de yemin etti."
İkisi için yemin etti.
Kasem sadece İblis'te vaki oldu. Ancak (burada) kasem etme fiili, vezinde ¹⁹⁴ tabir edilmesi, şeytanın kasemleşen kişinin içtihi ve gayretiyle yemin ettiğini ifade etmek içindir... yeminleşmek, birinin yemininin karşısında, yemin etmek demektir.
Her halde ben sizin hayrınızı isteyenlerdenim" Söylediğim sözlerde...
Nush" başkasının hakkında hayır istemek içinde bütün gayretini sarfetmek, demektir. ¹⁹⁵

Şeytanın Sarkıtması

(Bu suretle) ikisini de sarkırdı."
İkisini o ağaçtan yemek için indirdi... Ve ikisini yüce mertebe ki taat (makamından) düşük menzil ki, gadaba uğrama mevkiine düşürdü. sarkırtmak" bir şeyi yüksekte aşağıya göndermektir; kovanın kuyuya sarkıtılıp gönderilmesi gibi...
Kandırarak..."
Yani şeytanın yalan yere yemin billâh (Allah adına yemin) etmesi sebebiyle ikisini kandırmasıyla... ¹⁹⁶

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/402-403.

¹⁹¹ Ehl-i sünnet ve'l-cemaat akaidine göre,

Beşerin peygamberleri, meleklerin peygamberlerinden daha faziletlidir. Meleklerin peygamberleri, beşerin avamından daha faziletlidir. Beşerin avamı ise meleklerin avamından daha faziletlidir... Akaidi Ömer Neseî, Şerhü'l-Akâid. Ramazan Efendi, s. 311-312,

¹⁹² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/403.

¹⁹³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/403-404.

¹⁹⁴ Sarf ilmüne göre. babının binası müşareket içindir. Fakat bazen de vahid için olur. Yani müşareket manâsı için olmaz. "yeminleşti" yani bir konuda iki kişi, karşılıklı yemin etti, manasınadır. Fakat burada Adem Aleyhisselam ye Hazret-i Havva yemin etmediklerinden ve yemin eden kişi. sadece mei un şeytan olduğu için burada fiili vahid için olmuş olur. Daha geniş malumat için "Sarf ilmi"nde ü&uüi babının binasına bakınız. Mütercim.

¹⁹⁵ Suâl: Burada meşhur bir suâl vardır: Şeytan cennetten kovulup çıkarılmış olduğu halde cennetteki Âdem ve Havva'ya nasıl vesvese verebilmiştir?

Cevap: Bu suâlê karşı, bir yılan aracılığıyla girdi diye bir kıssa nakli şöret bulmuş ise de, bunu da müfessirân-ı izam (r.h.) hazerâti uygun görmemişler ve başlıca üç şekilde cevap vermişlerdir:

1-Hasan Basrî hazretleri demiştir ki: Yüce Allah'ın vermiş olduğu bir kuvvet ile, yerden göğe veya cennete vesvese ulaştırabilmiştir. Bu mânâyâ göre "hayye (yılan) tabirinin, insan için yılan gibi zehirli bir hayatî kuvvetten kinaye olması söylenebilir.

2- Ebü Müslim İsfehânî: Bu cennetin, yeryüzü cennetlerinden biri olduğu görüşünde olduğu için, Âdem ve İblis ikisi de cennette idi demiş. Ancak bunun suâlê uygun olmadığı açıktır.

3- Diğer bir takım tefsirciler de demişlerdir ki: "Âdem ve Havva, bazen cennetin kapısına yakın gelirler, İblis de dışardan gözetir, yaklaşırdı; vesvese bu şekilde meydana geldi." Âyetlerin delaletine bakarak, İblisin kovulması ve çıkarılmasının, dört yönden vesvese vermesi imkânını yok eder bir şekilde olmadığı anlaşılıyor. Bunun için vesveseye imkân bulup o maksatla öyle yaptı, demek en doğru cevap olmuş olur. Daha geniş bilgi için Elmalî tefsiri: c. 3, s. 2141'e bakınız. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/404.

¹⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/405.

Yalan Yere İlk Yemin?

Yalan yere ilk yemin eden; mel'ün Şeytan'dır.

Âdem Aleyhisselâm hiçbir kimsenin Allâhü Teâlâ hazretlerinin adına yalan yere yemin etmeyeceğini zannediyordu. Bundan dolayı Âdem Aleyhisselâm, yemini sebebiyle şeytana kandı. ¹⁹⁷

Yemin Edene İnanılır

Zira mü'minin sâni, Allâhü Teâlâ hazretlerinin mübarek isminin azametinin, kalbinde temekkün edip yerleşmesi için; Allâhü Teâlâ hazretlerinin adına yemin eden kişiye inanmaktır. ¹⁹⁸

Yemin İle Kandırana?

Bazı âlimler buyurdular:

Kim (yemin) billâh (Allah'ın adıyla kalem ederek) bizi kandırmaya çalışırsa, (ona) kanarız..."

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Mümin, aldatılan kerim; fâcir ise aldatıcı alçaktır. ¹⁹⁹

Elbiseleri Yok Oldu

"Onun üzerine vaktâ ki, o ağacı tattılar... İkisine de çirkin yerleri açılıverdi..."

Onlar o yenilen şeyin tadını ağızlarında buldukları zaman, hemen ceza ve ma'siyetin uğursuzluğu âkibeti onları aldı.

1- Onlardan elbiseleri soyulup düştü,

2- Onların avret yerleri açıldı. Utandılar...

Haberlerde vârid oldu:

İkisinden başka onların avret yerlerini gören olmadı.

Âdem a.s'ın Elbisesi

(Âlimler, Âdem Aleyhisselâm'in cennetteki elbisesinde ihtilâf ettiler:) Denildi ki:

1 - İkisinin cennetteki elbiseleri tırnak idi...

a) Çok latîf,

b) Çok yumuşak,

c) Beyaz,

d) Bedenin aslıyla bakan kişinin arasında bir koruyucu bir tırnak idi... (3/145)

O hatâ kendilerine isabet edince, hemen bu elbise onların bedenlerinden soyuldu. Sadece parmak uçlarında (tırnak) kaldı. (Bunun hikmeti de:)

a) Geçmiş nimetleri hatırlatsın,

b) Pişmanlığı sürekli taze tutsun diyedir...

2- Denildi ki: Elbiseleri nur idi. Nur'dan olan bu elbise, bakan ile onların bedenleri arasında bir perde oluyordu.

3- Denildi ki: Onların elbiseleri cennet hüllelerinden (elbiselerinden) bir hülle (elbise) idi... ²⁰⁰

Cennet Yaprağından Elbise

Ve üst üste yamıyorlardı,"

Yani hemen başladılar, bir yaprağı başka bir yaprağın üzerine koyarak, yaprakları birbirlerine yapıştırıp ve yamaladılar.

Kendi üzerlerine,"

Kendi bedenlerinin üzerine...

Ya da avret yerlerinin üzerine (Bu kavî-i şerifi) İkinizin de kalbleriniz eğildi. ²⁰¹ kabilindedir.

İki kişiden cemi ile tabir edilmesi, muradın karışmaması içindir. Tesniye zamirinin kendisine râci olması da caizdir...

Cennet yapraklarından,"

Denildi ki: Bu yaprak, incir yaprağıydı... İncir Ağacı

Âdem Aleyhisselâm'ı İncir ağacından başka hiçbir ağaç örtmedi. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/405.

¹⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/405.

¹⁹⁹ Tirmizi: 1887, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/405-406.

²⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/406-407.

²⁰¹ et-Tahrîm: 66/4,

Sen Âdem Aleyhisselâm'i tesettür edip örttüğün gibi; Ben de senden manâyı (meyveyi), davadan (çiçekten) önce çıkaracağım..."

Halbuki diğer ağaçların davaları, manâlarından önce çıkar.

İşte bu hikmetten dolayı, (incirden başka) diğer bütün ağaçların meyveleri önce çiçek kapçığından çıkar. Sonra meyvesi ikinci olarak o çiçek kapçığından ortaya çıkar. incir ağacında ise, ondan ilk önce beliren ve ortaya çıkan onun meyvesidir. İncirin meyvesi çiçek kapçığı olmaksızın ortaya çıkar.²⁰²

Avret Mahallinin Örtülmesi

Bu âyet-i kerime; avret mahallinin açılmasının, tâ Âdem Aleyhisselâm'dan beri çirkin olduğuna delildir...

Görmüyor musun? İksisi, avret yerlerini örtmek için nasıl hemen atıldılar; avret mahallinin açılmasının çirkinliği, akıllarına yerleşince ...²⁰³

Allâhü Teâlâ Nida Etti

Ve Rabları da kendilerine nida etti:"

İksinin işlerinin Mâliki olan Allâhü Teâlâ hazretleri, itap ve tevbîh (kınama ve azarlama) yoluyla onlara nida etti. (Nidanın şekli ihtilafıdır:)

1-Bu kelâmın bir melek vasıtasıyla vahiy yoluyla olması muhtemeldir.

2-Veya bunu kalblerine ilham ederek (söyledi...) Denildi ki:

Bu azarlama ve kınama onlara, isabet eden bütün mihnetlerden daha şiddetli ve daha ağır geldi."

"Ben sizi nehyetmedim mi?"

Bu kavlı-i şerif, nidâ'nın tefsiridir. Irâbta mahalli yoktur. bu ağaçtan. Ve size, demedim mi?"

Bu kavlı-i şerifdeki matuf, Sizi nehyetmedim mi" kavlı-i şerifinin üzerine matuftur.

Yani "Ben ikinize demedim mi?" demektir...²⁰⁴

Şeytan Düşmandır

Haberiniz olsun bu şeytan açık bir düşmandır size."

Şu kavlı-i şerife işaret vardır:

Bunun üzerine biz de:

Yâ Âdem!" dedik, "Haberin olsun bu, sana ve zevcene düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın ki, sonra bedbaht olursun.(Sıkıntıya düşersin)"²⁰⁵

ikiniz için" kavlı-i şerifi, "düşman" kelimesine taalluk etmektedir. Çünkü kendisinde fiil manâsı vardır...²⁰⁶

Maîşet ve Geçim Zorluğunun Başlangıcı

Rivayet olundu:

Allâhü Teâlâ hazretleri, Âdem Aleyhisselâma buyurdu:

Cennet ağacı olarak sana verdiklerim içinde bu ağaçtan başka ağaç yok muydu?" Âdem Aleyhisselâm:

Evet! (Vardı)! Fakat senin izzetine kasem olsun ki, lakin ben senin mahlûkatından birinin senin isminle yalan yere yemin edeceğini asla zannetmedim!" dedi. Allâhü Teâlâ buyurdu:

İzzetime kasem olsun ki, elbette seni yeryüzüne indireceğim! Sonra sen artık geçimine ancak meşakkat ve zorlukla nail olacaksın!"²⁰⁷

İlk Öğretilen Meslekler

Allâhü Teâlâ derhal Âdem Aleyhisselâm'ı yeryüzüne indirdi.

1- Ona demir sanatını (ve demiri işleme işini) öğretti.

2- Ona toprak sürmesini ve ekmesini emretti. Bunun üzerine Âdem Aleyhisselâm da;

3- Toprağı sürdü,

²⁰² Kur'an-ı kerimde İncir'e ve esrarına yemin edilmiştir, incirin bir çok hususiyetleri vardır. Özetle; İncir meyvelerinde şeker, organik asitler, sabit yağ ve vitaminler (A,B,C) vardır. Meyveleri gerek yaş olarak gerek kuru olarak yenmektedir. Kuru meyveler balgam söktürücü olarak, yumuşatıcı olarak kullanılır. Halk arasında sütle kaynatılan incir ses kısıklığına karşı kullanılır. İncir, kalbe ferahlık verir. Kuluncu ve sindirim organı sancılarını giderir. Ayrıca, yaş dalları kırıldığında akan sütümsü beyaz sıvı. nasır ve şişillere sürülürse tedavi eder. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/407-408.

²⁰³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/408.

²⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/408-409.

²⁰⁵ Tâhâ:20/117, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/409.

²⁰⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/409-410.

²⁰⁷ Taberi Tefsiri: c. 8, s. 142, İbni Kesir Tefsiri, c. 2,s. 207,

- 4- Ekin ekti,
- 5- Tarlayı suladı,
- 6- Hasat zamanı biçti,
- 7- Harman etti,
- 8- Harmanı ezdi.
- 9- Harmanı savurdu,
- 10-Değirmende öğüttü
- 11-Hamur yoğurdu,
- 12-Ekmek yaptı
- 13-Ve pişirdi.²⁰⁸

Âdem a.s.'in Affını İstemesi

Yüce Meali:

Dediler ki: "Rabbenâ/ey rabbimiz! nefislerimize zulmettik. Eğer sen bize mağfiret etmez, merhamet buyurmazsan, şüphe yok ki hüsrana düşenlerden oluruz.

Allah Buyurdu ki:

İniniz; bazınız bazınıza düşman olarak... Size bir zamana kadar yer yüzünde bir karargâh tutmak ve bir nasip almak mukadder/kader..

Buyurdu ki: "Onda yaşayacaksınız ve onda öleceksiniz ve ondan çıkarılacaksınız..."²⁰⁹

Tefsîr-i Şerifi:

"Dediler ki:

Hatasını itiraf ederek ve sür'atle tevbeye koşarak; (ikisi yani Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva dediler:)

Rabbenâ/ey rabbimiz!"

Nefislerimize zulmettik."

Ma'siyet (zelle) işlemekle nefsimize zarar verdik ve biz onu cennetten çıkmaya maruz bıraktık...

Ve eğer sen bize mağfiret etmez,"

Bizim günahımızı örtmez,

Ve bize merhamet buyurmazsan,"

Tevbelerimizin kabulüyle...

Si "Şüphe yok ki hüsrana düşenlerden oluruz."

Yani helak olanlardan oluruz. O âhiretteki nasiplerini bir saatlik (bir anlık) şehvetleriyle satanlar {ve değiştirenler) olmuş oluruz.²¹⁰

Küçük Günahlara Azap

Bu âyet-i kerime, eğer mağfiret kılınmaz ve bağışlanmazsa küçük günahlardan dolayı azabın olacağına delildir. Ve küçük günahlarda mağfiret şüphelidir.²¹¹

Âdem a.s.'in hatasının Sebepleri

Âdem Aleyhisselâm'ın günahı (zellesi) küçüktü. Zira Âdem Aleyhisselâm, Allâhü Teâlâ hazretlerinin hükmüne muhalefet etmek için o ağaçtan yemedi. Belki ondan sadece mel'ûn şeytanın konuşmaları üzerine yedi. Zira şeytanın konuşmalarıyla kendisinden o ağaca tabî bir meyil oluştu... Sonra da tâ unutuncaya kadar Allâhü Teâlâ hazretlerinin hükmüne riâyet etti. Unutunca o ağaçtan yemeye mâni olan sebep zail olunca onun, tabiatı da kendisini o ağaçtan yemeye hamledip, şevketti... (Ve yedi...)²¹²

İctihâd Sonucu

(Denildiki:) Âdem Aleyhisselâm, ictihad sebebiyle onu yemeye yöneldiğinde; ictihadında hatâ etti. Zira Âdem Aleyhisselâm, nehyin "Ve şu ağaca yaklaşmayın...") tenzih olduğunu zannediyordu.

Veya "Ve şu ağaca yaklaşmayın..." kavli-i şe-rifindeki işaretin o ağacın bizzat kendisine olduğunu zannetti.

²⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/410.

²⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/411.

²¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/411-412.

²¹¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/412.

²¹² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/412.

Âdem Aleyhisselâm da bizzat ağacın kendisini değil de ayninin gayri olan bir nev'inden (cinsinden yani bizzat kendisinden değil de onun bir cinsinden başka bir ağaçtan) yedi... Halbuki bu işaretten murad, onun nev'i idi (yani tek bir ağaç değil, o ağacın bütün cinsleriydi...) ²¹³

İpek ve Altın

Rivayet olunduğu gibi:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri bir gün eline ipek ve altın aldı ve şöyle buyurdular:

Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram; kadınlarına helâldir. ²¹⁴

Şeytanın Düşmanlık Tabiatı

Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu "İniniz;"

Hitap, Adem Aleyhisselâm, Hazret-i Havva ve onların zürriyetlerinedir.

Veya ikisine (yani Âdem Aleyhisselâm, Hazret-i Havva) ve tblis içindir...

Bazınız bazınıza düşman olarak..."

Bu kavi-i şerifi "İniniz;" fiilinin failinden cümle-i hâliyyedir.

Yani düşmanlar oldukları halde inin, demektir. İblis'in insan oğluna olan düşmanlık tabiatı, Akreb'in sokup zehirlemek ve Kurdun saldırıp kapmak tabiatı gibidir... ²¹⁵

Şeytanın Âdem Aleyhisselâm'a Düşman Olmasının Sebebi

Şeytan, Âdem Aleyhisselâm'a düşman oldu. (Bu düşmanlık), şeytanın melekler arasındaki riyasetinin (reislik, karizma ve başkanlık gibi yükseklik komplekslerinin) Âdem Aleyhisselâm'ın hilâfeti sebebiyle elinden gittiği içindir.

Allâhü Teâlâ hazretleri, bize şeytan'a düşmanlığı emretti; çünkü evlâdlar, babalarının düşmanlarına düşmanlık beslerler... ²¹⁶

Dünya Hayatı

Ve size yer yüzünde bir karargâh tutmak vardır." Karargâh ve yerleşme yeri vardır.

Ve bir nasip almak..."(3/146) Meta ve faydalanmak vardır.

Bir zamana kadar..."

O ecellerinizin gelip ömrünüzün sona erme zamanına kadar. Âdem Aleyhisselâm üzülp tasalandı ve bir daha cennete dönemeyeceğini zannetti. (Bunun üzerine Cenab-ı Hak:)

Buyurdu ki:"

Onda yaşayacaksınız,"

Yeryüzünde yaşayacak ve geçiminizi sağlayacaksınız. "Ve onda öleceksiniz,"

Orada kabirlere konulacaksınız.

Ve ondan çıkarılacaksınız..."

Ceza (ve mükâfat) için...

Bu hitabın mazmunundan (içeriği ve manâsından) Âdem Aleyhisselâm, bir daha cennete döneceğini anladı ve böylece Allâhü Teâlâ hazretlerinin vaadiyle teselli oldu. ²¹⁷

Âdem a.s.'dan Ders

İmam Kuşeyrî (k.s.) buyurdular:

Ve (İmam Kuşeyrî'nin) söyledikleri (sözler) ne güzeldirler! -"Âdem Aleyhisselâm, meleklerle gıpta eder oldu. (Halbuki Âdem Aleyhisselâm)

1- Bütün melekler tarafından "Mescûd" (secde olunmuş)...

2- Başında "Vuslat tacı",

3- Cesedinin üzerinde "Keramet elbisesi",

4- Belinde "Kurbet kemeri",

5- Boynunda "Zülfâ gerdanlığı", vardı. Ve;

²¹³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/412-413.

²¹⁴ En-Neseî: 5170, şu ibareyle geçmektedir:

- "Muhakkak ki Allâhü Teâlâ azze ve celle hazretleri, ümmetimin dişilerine (kadınlarına) ipek ve altını helâl kıldı; ve onu ümmetimin erkeklerine de haram kıldı." En-Neseî: 5170 İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/413.

²¹⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/413.

²¹⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/413

²¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/413-414.

6- Mahlûkattan hiçbirinin onun üzerinde bir rütbesi yoktu.

7- Yücelikte onun misli bir şahıs yoktu.

8-Her an (ilâhî) nida onun üzerindeydi; (Ona), <oT b "Ey Âdem!" ,oî l 0 "Ey Âdem!" diye hitab-ı ilâhî geliyordu. Âdem Aleyhisselâm o nehyedilen ağaca dokunur, dokunmaz;

1- Elbisesi, kendisinden soyuldu;

2- Ünsiyeti alındı,

3- Mekânı değişti ve

4- Zamanı karıştı.

Allâhü Teâlâ hazretlerinin bütün kerametlerle donattığı ve kendisine ikramda bulunduğu kişinin tek bir ma'siyetinin uğursuzluğu cezası bu olunca; acaba bizim çok günahlarımızın uğursuzluğu nasıldır?

İmam Kuşeyrî'nin sözleri bitti. ²¹⁸

Vuslat

Hafız (k.s.) buyurdular:

Ne türlü ve nasıl "vuslat Davâsı'nda bulunayım (bulunabilirim)

Gönlüm (ilâhî) kazaya vekil,

Tenim de ayrılığa teslim ve mağlûp olmuş iken. ²¹⁹

İlâhî Kaza

Allâhü Teâlâ hazretlerinin kazası, herkes üzerinde cereyan eder. İster nebî (peygamber) olsun isterse veli olsun... (Fark etmez...) ²²⁰

Vuslat'ın Yolu Çetrefillidir

(Hafız k.s.) ²²¹buyurdular:

Takva halvetinden yalnız ben dışarı düştüm! Ancak babam (Âdem Aleyhisselâm) dahi bakî cenneti elinden bıraktı. ²²²

Manevî Tarakkî

Bil ki: Muhakkak ki Adem Aleyhisselâm, hakikatte "muhabbet ağacı'ndan yedi. Mihnet ağına düştü. Hicret ve ayrılığa sabretmekle emir olundu. Kaybettikten sonra bulmakla' vaad olundu.

Bütün olanlar, "sûrî tenzilattan sonra "manevî terakki" için oldu... ²²³

Meşakkat Çekmeden Saadet Olmaz

Hafız Şirâzî (k.s.) ²²⁴buyurdular:

Sürür, huzur, sevinç ve saadet makamı; Meşakkat ve çile çekmeden hâsıl olmaz. Zira, "Evet!" hükmü, "değil miyim?" ahdi "belâ" hükmüne ve ahbine bağlanmıştır. ²²⁵

İlim Ağacına yaklaşmak

Mücerred ilim ağacına;

1- Mükâşefe,

2- Müşahede

3- Muayene

(Makamları) olmadan hiçbir kimsenin kendisine yaklaşması nehyedilmiştir...

Çünkü sahibi, hakikat meyvelerinin lezzetlerinden mahcûb ve mahrumdur.

Kişi, ta işinin başından (tarikât, ilim ve irfana başladığı andan itibaren) kendisine ecel gelmeden önce kemâlin

²¹⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/414-415.

²¹⁹ Divân-ı Hafız-ı Şirâzî s. 149, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/415.

²²⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/415.

²²¹ Ruhu'l-Beyan tefsirinin metninde Hafız buyurdu" denilmiyor; ama yapılan araştırmalarda bu beytin Hafız-ı Şirâzî hazretlerine ait olduğu görüldü. Mütercim.

²²² Divân-ı Hafız-ı Şirâzî s. 28, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/415-416.

²²³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/416.

²²⁴ Ruhu'l-Beyan tefsirinin metninde Hafız buyurdu" denilmiyor; ama yapılan araştırmalarda bu beytin Hafız-ı Şirâzî hazretlerine ait olduğu görüldü. Mütercim.

²²⁵ Divân-ı Hafız-ı Şirâzî s. 21. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/416.

zirvesine ulaşmak, onun himmeti ve gayreti olmalıdır...²²⁶

Berzah Âleminde terakki?

Kişi tarik (ilim ve irfan yolunda olup, kemâlin zirvesine ulaşmadan önce) eğer kendisine ölüm gelirse; Allâhü Teâlâ hazretleri o kişiyi matlûb (ve himmet ettiği) dereceye ulaştırır; velev ki "Berzah" (alemin)de olsa bile...²²⁷

Tedbîr Ağacı

Yine, hiçbir kimseye "tedbir ağacı"na yaklaşmak gerekmez. Zira takdir zengin ve fakir her kese kâfidir.²²⁸

Namazın Öğrettikleri

Namazı görmüyor musun?

Namaza kalkmak ezeli takdire işarettir. O da işini Allah'a havale etmektir.

Rükû, ebedî tedbire işarettir. O da teslim olmaktır.

Secde, fenâ-i külliye yani her ikisinden fena bulmaya işarettir.

Bu sıfatların benzerleriyle elbette ahlaklanmak gerekir. Gayenin gayesinde (sonucun sonucunda) ise elbette "fena" gerekir.

Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

Onda yaşayacaksınız..." Yani;

1- Muhabbette,

2- Sıdk u talepte,

3- Sabır ile kurtuluş kapısını çalmanın içinde,

4- Kulluk üzerine sebat etmenin içinde ve,

5- Hakkı talep etmenin içinde, yaşayacaksınız, demektir...

Ve onda öleceksiniz,"

Tarikata yönelmek ve tarikat adımıyla şeriat caddesinde ölürsünüz.

Ve ondan çıkarılacaksınız..."

Ve ondan hakikat alemine çıkarılacaksınız... Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şu hadis-i şerifi buna delâlet eder: Yaşadığınız gibi ölürsünüz; ve öldüğünüz gibi dirilirsiniz.²²⁹

Ağla!

Hafız (k.s.) hazretleri buyurdular:

"Ey Hâce! (Efendi,) Çalış. Aşktan nasipsiz olma!

Zira hünersizlik ayıbı ile, kimse hizmetçi satın almaz.²³⁰ Bizim için zulûmât odur ki, yol göstericilik etmektir. Bir gece yarısı duasına çalış, Seher vakti göz yaşına çalış.²³¹

Takva Elbisesi

Yüce Meali:

Ey Âdemoğulları! Bakın size çirkin yerlerinizi örtecek libas/giyecek indirdik, hil'at indirdik. Fakat takva elbisesi, o hepsinden hayırlı... Bu işte, Allah'ın âyetlerinden... gerektir ki düşünür ibret alırlar.

Ey Âdemoğulları! Babanızla ananızı çirkin yerlerini kendilerine göstermek için ikisinin de elbiselerini soyarak Şeytan cennetten çıkardığı gibi, -sakinin- sizi de belâya uğratmasın. Çünkü o ve kabilesi, sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz cihetten görürler. Biz o şeytanları, o kimselerin velileri/dostları kılmışızdır ki îmâna gelmezler.²³²

Tefsîr-i Şerifi:

²²⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/416-417.

²²⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/417.

²²⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/417.

²²⁹ Kurtubî Tefsîri, c. 15, s. 261, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/417-418.

²³⁰ Bu son beyit Hâfız-ı Şîrâzî'nin divânında şu lafızlara geçmektedir:

Sabah şarabı ve sabah vaktinde leziz uyku, Ta nice gece yarısı özrünü (istiğfar) çalış ve seher vakti göz yaş dökmeğe çalış... Divân-ı Hafız-ı Şîrâzî, s. 220

²³¹ Divân-ı Hafız-ı Şîrâzî. s. 220, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/418.

²³² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/419.

"Ey Âdemoğulları!" Hitap bütün insanlardır.

Sebeb-i Nüzul

Rivayet olundu:

Muhakkak ki Arablar, Beytüllâhı çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Ve (kendilerini savunmak için):

Biz, günah işlediğimiz elbiseler içinde tavaf etmeyiz!" diyorlardı. İşte bunun üzerine bu üç âyet-i kerime nazil oldu;

Ey Âdemoğulları! Bakın size çirkin yerlerinizi örtecek libas/giyecek indirdik, hll'at indirdik. Fakat takva elbisesi, o hepsinden hayırlı... Bu işte, Allah'ın âyetlerinden... gerektir ki düşünür ibret alırlar.

Ey Âdemoğulları! Babanızla ananızı çirkin yerlerini kendilerine göstermek için ikisinin de elbiselerini soyarak Şeytan cennetten çıkardığı gibi, -sakının- sizi de belâya uğratmasın. Çünkü o ve kabilesi, sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz cihetten görürler. Biz o şeytanları, o kimselerin velileri/dostları kılmışadır ki îmâna gelmezler. Ve bir edebsizlik yaptıkları zaman da: "Atalarımızı böyle bulduk ve bize bunu Allah emretti" derler.

Deki:

-"Allah, edebsizliği emretmez, bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?." ²³³ (KavH şerifleri) sonuna kadar nazil oldu. ²³⁴

Elbiseler Yağmur Suyundandır

"Bakın sîze libas/giyecek indirdik,"

Yani sizin için yarattık; onu gökten indirmek sebebiyle; o indirilen yağmur suyudur. O gök (yağmur) suyu sebebiyle yeryüzünde pamuk ve keten yeşerdi.

Ve elbise ve giyecek olan hayvan yünleri ve (hatta) hayvanların ayakta kalabilmeleri yine gökten inen sudandır... ²³⁵

Semavî Tedbirler

Bil ki: semâ, faildir; yeryüzü ise kabul edicidir.

Arzî hâdiseler, semâyâ mensupturlar. Yeryüzünde olan her şey, semavî tedbirlerle olmaktadır... (3/147) ²³⁶

Avret Yerlerini Açmak

"Çirkin yerlerinizi örtecek..."

Avret yerlerinizi ²³⁷örtecek, demektir.

Örtecek elbisenin bulunmasına rağmen kişinin avret yerini açması, çirkinlerin en çirkinidir.

Avret yerlerini örtecek elbiseleri (ve imkânları) var iken; avret yerlerini açanlar, şeytan tarafından iğvâ edilmiş ve aldatılmış kişilerdir.

Şeytan Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva'ya iğvâ verip, onların çirkin yerlerinin açılmasına sebep olduğu gibi...

Şeytanın şerrinden Allâhü Teâlâ hazretlerine sığınırız... ²³⁸

İki Elbise

Ve (indirdik)"

Bu kavlı-i şerif, kendisinden mevsûfu hazf olunup, sıfatı makamına ikâme edien cümle kabiiindendir. Sanki şöyle denildi:

Tüy elbise" yani tüy, ziynet sahibi ve kendisiyle süslendiğiniz elbise demektir.

Ziynetten tüy kelimesiyle tabir olundu, (süs, tüy kelimesiyle ifâde edildi ve böylece) kuş tüyüne benzetilerek tabir edildi. Çünkü tüy, kuşların ziyneti ve süsüdür; elbise Âdem oğlunun süsü olduğu gibi... Sanki şöyle denildi:

Sizin üzerinize iki elbise indirdik:

1-Çirkin (avret) yerlerinizi örten elbise,

2- Ziynet elbisesi, sizi süsleyen elbise... ²³⁹

Ziynet Maksudıyla Elbise Giymek

²³³ el-A'râf: 7/26-28,

²³⁴ Kâdî beydâvî tefsiri, c. 2, s. 235, Darü'l-Beyânü'l-Arabî İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/419-420.

²³⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/420.

²³⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/420-421.

²³⁷ Avret yerleri, şeriat bakımından örtülmesi gereken yerler, demektir.421.

²³⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/421.

²³⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/421

Muhakkak ki ziynet, güzel ve sahih bir maksattır. Nitekim Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:
Hem bineniz diye, hem de zînet olarak atları, katırları, merkepleri de yarattı ve bilemeyeceğiniz daha neler yaratacak.²⁴⁰

Zâhidlere Göre Elbisenin Kumaşı

Hüseyin el-Kâfişî (k.s.) (Fârisî olarak) buyurdular: İmam Zâhid tefsirinde buyurdu ki, elbise o dur ki, Pamuktan.tüyden, ketenden, yünden olmalıdır.²⁴¹

Takva Elbisesi Daha Hayırlıdır

Fakat takva elbisesi,"

Yani Allâhü Teâlâ hazretlerinin korkusu...

Bu kavli-i şerif mübtedâ 'dır. Haberi ise şu kav şeriftir: O hepsinden hayırlı..."

Bu kavli-i şerifte takva, giyilen (elbise gibi) şeylere benzetildi. Zira takva, sahibini örter, onu kendisine zarar verecek şeylerden muhafaza eder; elbise de sahibini muhafaza ettiği gibi.²⁴²

Takva Elbisesi Nedir?

Katâde (r.h.) ve Süddî (r.h.) buyurdular:

O (yani takva elbisesi,") sâlih amellerdir. Çünkü sâlih ameller, kişiyi cehennem azabından korur. Sanki, "Takva elbiseden daha hayırlıdır" denildi. Zira Fâcir kişi, her ne kadar güzel elbiseler içinde olsa bile avret yerleri ortadadır...²⁴³

Hayâsızlar Çıplaktırlar

Şâir ne güzel buyurdu:

Sanki ben;

Hayası ve emâneti (güvenliği) olmayan kişiyi;

Kavmin (topluluğun) ortasında çıplak görüyorum!"²⁴⁴

Hüner Elbisesini Giymek Gerek

Hafız (k.s.) buyurdu:

Hakikî Kalenderler, yarım arpaya almazlar,

O hüner ve marifetten yoksun kişinin ipek kaftanını.²⁴⁵

İnce Elbise Giymek

Fârisî Tefsir'de buyuruldu: Fakat takva elbisesi,"

Takva örtüsü ve elbisesi yani o elbise ki , tevâzûdan dolayı giyilendir. O da yünden imal edilmiş olan elbisedir.

Ve kaba elbisedir. O hepsinden hayırlı..."

Yumuşak elbiselerden daha iyidir. Hadis-i şerifte buyuruldu:

Kimin elbisesi ince olursa; onun dini de ince olur.²⁴⁶

²⁴⁰ En-Nahl: 16/8, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/421-422.

²⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/422.

²⁴² Elbise nimetinden faydalanma ve istifade asıl bununladır. Zira takva duygusu, korkusu ve imanı, haya ve irfanı olanlar zorunlu olarak çıplak bile kalsalar en az Âdem ve Havva'nın yaptıkları gibi ayıp ve örtülmesi gereken yerlerini örter ve muhafaza ederler. Fakat takva duygusu olmayan günahkârlar ne kadar giyinseler yine kıçları, açılmaktan kurtulamazlar. Çünkü bunlar, elbise nimetinin ayıp ve örtülmesi gerekeni örtmek; sıcak, soğuk ve rahatsız edici çirkinliklerden, hastalık sebeplerinden korunmak, düşmandan sakınmak ve nihayet güzel bakışı cezbedecek ve kötü bakışı defedecek, hiç kimsenin ne şehvetinin heyecanına ve ne nefretinin gelişmesine sebep olmayacak faydalı bir sima, edep ve vakar rahatlığı ile güzelleşme gibi gerçek fayda ve güzel maksatlarını düşünemezler. Şehvet, kibir ve gururla süslü püslü elbiseler içinde kibirini ilan etmek isterken, bir taraftan en kötü yerini açar, hatır ve hayale gelmez zarar ve edepsizliğe düşerler. Bunun için süslü elbise, giysi, şeref ve ihtişam dahi hadd-i zatında ilâhî bir nimet olmakla beraber, bir çoklarının gözlerini kamaştıran görünür çekiciliğine rağmen hayır ve mutlak fayda değil, bir gurur metaldir. Asıl hayır, takva elbisesidir ki, örtülmesi gerekli yerlerin örtülmesi (setr-i avret), namusu korumanın ilk şartını teşkil eder. Elmalı Tefsiri, c. 3, s, 2146, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/422.

²⁴³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/423.

²⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/423.

²⁴⁵ Divân-ı Hafız-ı Şirâzi, s. 27, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/423.

²⁴⁶ Feyzü'l-Kadir: 4771, Bu söz Feyzü'l-Kadir'de hadis-i şerif olarak değilde "Bazı Hükemâ buyurdu." diye verilmektedir. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/423.

İlk Yün Elbise Giyen Kimdi?

Denildi ki:

(Tarihte) ilk defa yün elbise giyen Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva'dır. Cennetten çıkarıldıkları zaman, yün'den imal edilmiş elbise giydiler...²⁴⁷

İsa a.s.'ın Elbisesi

İsa Aleyhisselâm kıldan İmal edilmiş elbise giyerdi. Ağaçtan yedi. Ve dilediği yerde gecelerdi....
Yün ve kıl elbise giymek, tevazu alâmeti değildir... Sadece bunda miskinlere (fakirlere) benzemek vardır.²⁴⁸

Akıllı Kişi

Halbuki akıllı kişi: Sâlihlerin tercih ettiklerini tercih edendir."²⁴⁹

Samur Kürk Giymek

Sâib (r.h.) buyurdu:

Sırtı sıcak eden o derleme kürkü görmedi.

Aşk ile görmedi.

Zira, Samurun nazı için; Sincânın minnetini çekme..."²⁵⁰

Zahirî ve Bâtınî Elbiseler

Bil ki, insanın cüzlerinden her bir cüz'ün kendisini kötülüklerden ve çirkinliklerden koruyan bir elbisesi vardır.
Bu cüz; insanın zahirinde ve batinında olur.

Şeriat elbisesi, zahirde, şeriat hükümleriyle, insanın çirkin fillerini örter (kötü işleri yapmaktan korur...)

Tarikat edepi ve elbisesi ise Nefsânî ve hayvânî kötü sıfatlardan örter ve korur.²⁵¹

Letâif in Elbiseleri

Takva ise, Kalb, Ruh, Sır, Hafî (ve ahfâ)'nın elbisesidir...

"Kalbin elbisesi", takvadan Mevlâ Teâlâ hazretlerini talep etme yolunda sıdk-u samimiyet sahibi olmaktır. Bu kendisini dünyanın tabiatında ve içinde olanlardan muhafaza eder...

"Ruh'un elbisesi", takvâ'dan hakkın muhabbetidir. Mevlâ'dan gayri ile taallukun kötülüğünden ve çirkinliğinden muhafaza eder.

"Sırrın Elbisesi", Likaa'nın (mülâki olmanın ve karşılaşmanın) çeşitlerinin şuhûdudur. Kişi, sırrın elbisesiyle mâ sivallâhı (Allâhü Teâlâ hazretlerinin gayrisini) görmek çirkinliğinden korur.

"Hafinin Elbisesi", Hakkın hüviyetiyle beka bulmaktır. Sahibini halkın hüviyetinin çirkinliğinden muhafaza edip örter...

Yani tayin edilen bütün şeyleri izmihlal edip; dağıtmalı ve bütün hicap ve perdeleri yırtmalıdır. Vücût sırrından geçmelidir. O zaman; "Kimin mülk bugün?"²⁵² Kakhârın vahdet odasından başka cilve kalmaz...²⁵³

Mülk'ün Mâliki O'dur

Ne güzel buyurmuşlar:

Mülk'ün Mâliki O'dur. Onun kendisi Mâliktir. Ondandır başka her şey helak olacaktır. Allah'tan gayri her şey bâtıldır.

Muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretlerinin fazl-ü kerimi sürekli yağın ve her şeyi kuşatan bir yağmurdur.

Helak geldiğinde ondan başkası varlık ve yokluktur. Varlık ve yokluk hepsi ondan olmaktadır... (3/148)

Delillerden İbret Alın

Bu işte," Yani elbiselerin indirilmesi,

Allah'ın âyetlerinden..."

²⁴⁷ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/424.

²⁴⁸ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/424.

²⁴⁹ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/424.

²⁵⁰ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/424.

²⁵¹ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/424.

²⁵² El-Mü'min: 40/16,

²⁵³ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/425.

Allâhü Teâlâ hazretlerinin fazl ü kerem ve rahmetine delâlet eden âyetlerdendir.

Gerektir ki düşünür ibret alırlar."

Böylece Allâhü Teâlâ hazretlerinin nimetini bilirler. Zira elbiseleri indirmek sebebiyle Allâhü Teâlâ hazretleri, onları yapraklan üstüste koyup örtünmekten müstağni kıldı. (Artık böyle bir şeye ihtiyaçları kalmadı...).

Veya düşünürler, elbiseleri indirmesinden öğüt alırlar ve avret yerlerini açmanın çirkinliklerinden korkarlar.²⁵⁴

Ruhlar Âlemi

- "Esrârü'l-Muhammediyye" isimli kitapta buyruldu: Ruhları yükleyen âlemde ne bir ev yapacak bir yer ve ne de bir zaviye kurulacak; hiçbir yer yoktur. Ruhları yükleyen âlem; ancak Allâhü Teâlâ hazretlerinin bildiği bir şeyle (ve hâl) ile ma'mûrdur.

Ve rabbinin ordularını ancak kendisi bilir.²⁵⁵

Halvette Avret Yerini Açmak

Hüccetü'l-İslâm (İmam Gazâlî k.s. hazretleri) "Mi'râcû's-Sâlfikiyn" isimli kitabında buyurdular: Buna delil şudur:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, halvet halinde tesettürü (örtünmeyi) emretti ve erkeğin kadınına çıplak olarak cima etmemelerini emretti..²⁵⁶

Göle Tesettürlü Girmek

Hazret-i Hasan, Hazret-i Hüseyin ve Abdullah bin Cafer hazretleri, (herhangi bir göl suyuna çimmek için girdiklerinde) o suda yaşayanlara karşı tesettürlü bir şekilde üzerlerinde don olduğu halde suya girerlerdi...

Hikaye (tesettür)

Ahmed bin Hambel (r.h.) hazretlerinden hikâye olunur. Buyurdular:

(Gençliğimde) ben, soyunup suya giren bir cemaat ile beraberdim. Ben Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şu haberiyle amel ettim.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -"Kim Allah'a iman ediyor ve âhîret gününe inanıyorsa; peştamalsız olarak hamama²⁵⁷ girmesin.²⁵⁸

Bu hadis-i şerif ile amel ettim. Soyunmadım. O gece bir rüya gördüm. Sanki biri bana şöyle sesleniyordu:

"Müjdelen (sevin) ey Ahmed! Efendimiz {s.a.v.) hazretlerinin sünnetiyle amel etmenin bereketi ve sebebiyle Allâhü Teâlâ hazretleri, seni başışladı." Ona;

Sen kimsin?" dedim. O;

Ben Cebrail'im! Allâhü Teâlâ hazretleri seni (mezhepte) imam kıldı. Sana tabi olunacaktır!" buyurdular....²⁵⁹

Şık ve Temiz Giyinmek Aklı Nurlandırır

²⁵⁴ Rivayet ediliyor ki, cahiliyye Araplarından bir takımları, bu cümleden olarak Humus'tan olmayan A'rab yani bedeviler Kabe'yi çıplak oldukları halde tavaf ederler ve içinde Allah'a isyan ettiğimiz giysilerimizle tavaf etmeyiz, derlerdi. Çoğunlukla erkekler gündüz, kadınlar gece tavaf ederler, kadınların gündüz tavaf ettikleri de olurdu. Kadın bütün göğüslerini ve göğüslerindeki açar ve hatta büsbütün çıplak olur. ancak cinsel organına şarap üstüne sinek konmuş gibi hafif, seyrek bir paçavra kor, "tavaf ederken beni kim ayıplar", der ve şu:

"Bugün bunun bir kısmı veya hepsi açılır, açılanını da helâl etmem." beytini söylerdi. İşte bu âyetler bu sebeple nazil olmuştur. Elmalî Tefsiri: c.3, s. 2147, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/425-426.

²⁵⁵ El-Müddessir: 74/31, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/426.

²⁵⁶ Tuhfetü'l-Ahvezi: c. 8, s.44, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/426-427.

²⁵⁷ Bilindiği üzere "Hamam". Yıkamak maksadıyla yapılan yer ve bina, çok sıcak bir yer. islâm dini maddî ve ruhî temizliğin üzerinde titizlikle durmuştur. Bunun için namazda ve diğer bazı ibadetleri yapmakta bir tür maddî ve manevî temizlenme olan abdesti emretmiştir. Ayrıca dinimiz cünüplük, hayız ve nifâsın kesilmesi gibi hallerde de büyük temizlik olan guslû, yani bütün bedeni yıkamayı farz kılmıştır. Bu hadis-i şerifte hamama girmek kesinlikle haramdır gibi bir manâ çıkarılmamalıdır. Hamam hakkında ilmihal kitaplarında şöyle denilmektedir: "Erkeklerin ve kadınların temizlenmek için kendilerine mahsus hamamlara gitmelerinde bir beis yoktur. Umumi bir ihtiyaçtan dolayı bu tecciz edilmiştir. Elverir ki avret mahallerini örtünler. Erkeklerin ve kadınları kendi aralarında peştamal tutmayarak açık bir şekilde yıkanmaları haramdır. Hatta bir kimse yalnız başına bir yerde yıkanacağı zamanda bile peştamal tutmalıdır. Edebe muvafık olan da budur. Tenha bir yerde peştemali sıkıkmak veya temizlik yapmak için az bir zaman peştemaisiz durmak caiz olabilir" (Ö. Nasûhi Bilmen Büyük İslam İlmihali, s. 458)

²⁵⁸ Müsned-i Ahmed: 14124, Bu hadis-i şerifin tam metni şöyledir:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Kim Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsa; peştamalsız (avret mahallerini örtmeden) hamama girmesin.

Kim Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsa; hanımını (eşini,) hamama sokmasın.

Kim Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsa; üzerinde şarap (ve içki) içilen bir sofranın üzerinde oturmasın.

Kim Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsa; mahremi yanlarında bulunmayan bir kadın ile halvet etmesin (tek başına bir yerde kalmasınlar) zira muhakkak ki onların üçüncüleri şeytan olur. Müsned-i Ahmed: 14124,

²⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/427-428.

Şîratü'l-İslâm (kitabın)da buyuruldu:

Elbise giyerken (kişi),

1- Avret mahallini örtmek,

2- Bedendeki ayıpları örtmek,

3- O elbiseyle süslenmek,

4- Ve İslâm ehline sevimli görünmek,

5- İslâm'ı iyi temsil etmek (Müslüman olmayanlara İslâm'ı sevdirmek) için giyinirse;

6- Bu giyinmede nefsin bir haz, zevk ve nasîbi olmaz. Muhakkak ki bu niyetle (en yakışır bir şekilde) giyinmek, saf ve berrak kılar ve aklı her türlü keder ve kirlilikten temizler ve nurlandır.

Zira Müslüman kişi (şık ve temiz giyinmekle) nefsin nevalarından hiçbir şey, ona şaibe veremez. Ve Müslüman kişi, bu niyetle (şık, temiz ve güzel) giyinmekle ecir ve sevap alır.²⁶⁰

Behîmi Ameller Nedir?

Denildi ki:

Behîmî (hayvânî) amel, niyetsiz olan amellerdir.

Akıllı kişiye düşen vazife, (bütün) himmetini toplamak ve gizlilik hâlinde bile Allâhü Teâlâ hazretlerinden gayrisini asla zikr etmemektir.²⁶¹

Şeytanın Fitnesinden Korunun

Ey Âdemoğulları! -sakının- Şeytan, sizi de belâya uğratmasın"

Yani şeytan sizi, fitne ve mihnete düşürmesin; vesvese ve iğvâsiyle sizin cennete girmenize mâni olmak sebebiyle sizi belâ'ya uğratmasın, demektir.

Babanızla ananızı cennetten çıkardığı gibi,"

Mahzûfbir masdarm sıfatıdır.

Yani şeytan, babanız Âdem Aleyhisselâm ile anneniz Hazret-i Havva'ya iğvâ verip onları fitneye düşürerek; cennetten çıkarttığı gibi, sizi de fitneye düşürmesin, demektir.

Şeytan, hileleriyle Âdem Aleyhisselâm'ın ayağını kaydırmaya kaadir olduğuna göre; elbette o Âdem Aleyhisselâm'ın evlâdının ayaklarını kaydırmaya evleviyetle (haydi haydi ve böylece onları) zelle ve günaha düşürmeye gücü yeter...

Bundan dolayı, şeytanın vesvesesini kabul etmekten kaçınmak size (yani Âdem oğlunun üzerine) vacip oldu.

Lafızda nehi şeytan içindir.

Manâsı: Allâhü Teâlâ hazretleri onları şeytana tabi olmak ve şeytan ile fitneye uğramaktan nehyetti, demektir.

Bu manâ, "Şeytanın fitnesini kabul etmeyin" demekten daha belîğ ve daha tesirlidir... hât'dir.

İkisinin de elbiselerini soyarak..."

Bu kav şerîf, ebeveyn (anne ve babanız) lafzından²⁶²

Tırnaktan Elbise

İbni Abbâs (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. (Buyurdular):

İkisinin (Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva'nın) elbiseleri, tırnaktandı.²⁶³

Veya elbiseleri tırnağa benziyordu.

Elbiseleri, tırnağın yaratılışı gibi üzerlerinde yaratılmıştı.

Elbisenin soyulması, şeytana İsnâd edildi. Halbuki bununla beraber, onların elbiselerini bizzat eliyle üzerlerinden soyup alan kişi, değildir. Bu, şeytanın onların elbiselerinin soyulmasına sebep olmasından dolayıdır...

Çirkin yerlerini kendilerine göstermek için."

Şeytan, ikisinin avret yerlerini kendilerine izhâr edip göstermek için onları fitneye düşürdü.

Âdem Aleyhisselâm ile Hazret-i Havva, (şeytanın bu fitnesinden) önce kendi avret yerlerini görmemişlerdi. Ve biri diğerrinin de avret yerini görmüş değildi...²⁶⁴

Haya Duygusu

Rivayet olundu:

²⁶⁰ İmam-. Azam Ebû Hanîfe Hazretleri, kendi devrinin en şık, en temiz ve en güzel giyinen kişilerinin başında gelirdi. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/428-429.

²⁶¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/429.

²⁶² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/429-430.

²⁶³ Kitabü'l-Azame, c. 5, s. 1578, İsfahânî.

²⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/430.

Âdem Aleyhisselâm, uzun boylu bir kişiydi. Sanki upuzun bir hurma ağacıydı. Başının saçları sıkı. Hataya düştüğünde, ayıp yerleri ortaya çıktı. Daha önce onları görmemişti. Âdem Aleyhisselâm (utancından) cennetten kaçmaya başladı. Cennet ağaçlarından bir ağaç ona arzetti ve onu yapraklarıyla örttü. Âdem Aleyhisselâm, ağaca:

Beni gönder!" dedi. Ağaç:

Ben gönderici değilim (seni göndermeye gücüm yetmez) dedi. Bunun üzerine Rabbi kendisine nida etti:

Ey Ademî Benden mi kaçyorsun?" Âdem Aleyhisselâm:

Hayır! (Ya Rabbi), lakin ben utanıyorum!" dedi.²⁶⁵

Şeytanlar İnsanları Görürler

Çünkü o,"Yani şeytan... Veya zamir i şândır.

O ve kabilesi sizi görürler."

Şeytanın ordusu ve zürriyeti...

Sizin kendilerini göremeyeceğiniz cihetten..."

(narf-i cerh) görmenin gayesine ibtidâ içindir, "cihet" kelimesi görmenin sona ermesi için zarf-ı mekândır.²⁶⁶

Düşmanın Böylesi

Fârisî olarak manâsı şöyledir:

Sizin onları görmediğiniz yerde onlar sizi görüyorlar yani onların cisimleri gayet ince ve latiftir. Sizin nazarlarınıza gelmez. Sizin bakmanızla görülmezler.

Fakat onlar ise, sizin kesif ve kalın olan cisimlerinizi vasıtasız olarak rahatlıkla görmektedirler. Onun için böyle bir düşmandan korunmak elbette lazımdır...²⁶⁷

Şeytana Hırsızlama

Mesnevî'de buyuruldu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Kur'ân-ı kerimden okudular ki:

Şeytanlar insanın halinden sır ve koku alırlar.

İnsanların bilmediği öyle bir yoldan alırlar ki,

Bu, hislerle ve benzerleriyle anlaşılmaz...

Şeytanların her zaman içimize girdikleri

Hırsızlama yolları vardır.

Şeytanlar bizlere zarar verip durmaktadırlar.

Pencere aralıkları onlara perdesiz açık..." (3/149)²⁶⁸

Şeytanları Görmek?

Şeytanlar, bizi görürler. Onların bizi (hep) görmeleri cihetiyle biz bazen (yani fi'l-cümle)²⁶⁹ onları görmeyiz...

Yani bazı hallerinde biz onları görmeyiz. O da şeytanların aslî suretleri üzerine oldukları zamandır. Şeytanlar bizim için temessül edip (bize görünecek bir hale büründüklerinde) bizim onları görmemizin mümteni' olması gerekmez. (Yani o hallerde biz, şeytan ve cinleri gözlerimizle görürüz...) Bazı insanların cinleri açıkça alenî olarak gözleriyle gördükleri tevatür yoluyla geldiği (ve rivayet edildiği) gibi...

"Akâmü-Mercânfi Ahkâmî'l-Cânn" isimli kitabda buyuruldu:

1-Eğer Allâhü Teâlâ hazretleri, onların cisimlerini keşf yapar ve bizim gözlerimizin şualarını da kuvvetlendirirse elbette o takdirde biz şeytan ve cinleri görebiliriz...

²⁶⁵ Müstedrek: 2, s.288, Kitabü'z-Zühhd: c. 1. s.45, İbni Mübarek, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/430-431.

²⁶⁶ Tefsirciler demişlerdir ki, bundan insanın şeytanı hiç görmeyeceği sanılmamalıdır. Görülmeyecek yönden görebilmek hiç bir şekilde görülememeyi gerektirmez. Gerçekte bir insan bile diğer insanı göremeyeceği yönden görebilir, şeytan da, insanı böyle görmediği tarafından aldatır ve hatta bazan görünür de şeytan olduğunu sezdirmez, şeytan olduğunu gizlemiyerek görüldüğü de olur. "Şeytan sizi belaya uğratmasın." yasaklaması da gösterir ki, bir insan için şeytanın fitnesinden geri durmak ve çekinmek mümkündür. Demek ki şeytan, gözle görünmediği halde bile onun şeytanlık ve aldatma noktalan bilinebilir. Ve bilinemediği halde bile takva giysisi, iman ve korku hissi onun fitnesine en kuvvetli bir engel teşkil eder. İnsan dışıyla ve içiyle maddî ve manevî bakımdan silahlanmış olur. Takva elbisesi ile içinden dışından giyinmiş bulunursa, şeytan ona görmediği tarafından, gördüğü halde bile etki edip aldatamaz. Elmalı tefsiri, c.3. s. 2148, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/431.

²⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/432.

²⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/432.

²⁶⁹ Musannif hazretlerinin burada kullandığı tabir azıcık, bazen" demektir. Bilindiği gibi, "cümle" kelimesinin başına ^ (harf-i cerri gelirse) bazen ve azıcık manâsına gelir ve "cümle" kelimesinin başına v (harf-i cerri gelirse) tamamen, cümleten. hepsi, çoğu kere, gibi manâlara gelir. Mütercim.

2- Veya eğer Allâhü Teâlâ hazretleri, şeytan ve cinlerin cisimlerini kesif yapar ve bizim gözlerimizin şualarını da onların oldukları hallerin üzerinde olursa, hiç kuvvetlendirilmeksizin yine de onları görebiliriz... Görmüyor musun ki, rüzgar, ince ve latif olduğu müddetçe biz onu göremiyoruz. Yine görmüyor musun ki, rüzgara toz (ve duman gibi şeyler) rüzgara karıştığında onları görebiliyoruz...²⁷⁰

Şeytan İnsanın Damarlarında Dolaşır

Onların (şeytanların) bedenlerimize girmesine mâni olunmaz; rüzgar bedenlerimize girdiği gibi (şeytanlar da bedenlerimize girerler...) Ve tereddüde düşüren o nefis ki bedenlerimizde olan o ruh, geçit, seyreltme ve yol bulunduğu bedenlerimizde dolaşır...²⁷¹

Sara Hastalığına Şifâ

Sara hastalığına tutulan kişinin iyileştirilmesi ve cinleri ondan kovmak için bazen dövmeye ihtiyaç olunabilir... Atılan bu dayaklar, (o kişiye musallat olan) cinnin üzerinde vaki olur. Sara hastalığına tutulan kişi, dayakların acısını hissetmez Eğer o dayaklar, o insanın üzerinde vaki olmuş olsaydı; elbette insanı öldürürdü.²⁷²

Cinler Taşların İçine Girebilirler mi?

Şeytan ve cinlerin taşlara girmesi de caizdir. Seyreltme olduğu zaman, taşın içine hava girmesi caiz olduğu gibi... (Eğer bir yere hava giriyorsa, oraya şeytan ve cinlerin girmesi de mümkündür...)²⁷³

İnsanın İçine Şeytan ve Cinlerin Girmesiyle İnsan Yanmaz

Sual: Eğer Âdem oğlunun cesedine cin girecek olursa; o zaman onun için cisimler girmiş olur o takdir de elbette insan yanar?

Cevap: Derim ki: Latif olan cismin, kesif olan cismin geçitlerine ve içine girmesi caizdir. Bu diğer cisimlerin içinde bulunan hava gibidir... Bu değişik cevherlerin (ve atomların) bir mekanda ve yerde toplanmalarına götürmez. Zira bu, mücâveret (atomların ve cevherlerin) yaklaşmaları yolu ile bir içtimâ (bir araya gelme) değildir; (yine toplanma) hulul yolu ve şekli üzerine değildir. Cin ve şeytanlar, bizim içimize, ince bir cismin

²⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/433.

²⁷¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/433.

²⁷² Cinleri bir kişiden uzaklaştırmak ve sar'â hastalığına tutulan kişilerin şifâ'ya kavuşmaları dualar ile de mümkündür. Bu konuda sağlam İslâmî kaynaklarda şöyle buyurmaktadır: Bilindiği üzere, cinler ateşin alev kısmından yaratılan, her şekle girebilen; evlenme, yeme-içme, çoğalmaları bulunan ve gözle görülmeyen varlıklardır... Cinlerin insanlara zarar verdikleri, yardım ettikleri, insanların isteklerini yerine getirdikleri vakidir... Bir kişi sara'ya tutulur veya bir kişiye cin çarpar da kişi şuurunu kaybeder veya bayılırsa, o kişinin hemen o anda kendisine gelmesi için "Kaside-i Bürde"nin şu bu mübarek beyitleri;

İki gözlerinin arasına yazılır veya bu beyitler mavi bir beze yazılır. Bez yakılır. Bu beyitlerin yazılı olduğu bezin dumanları sara ve cin tarafından bayılmış olan kişinin burnuna gittiği anda o kişi hemen kendisine gelip uyanır. Cinler onu terk ederler. Ve bir daha ebediyen onun cesedine dönmeyizler... Risâletü Havassı'l-Ebyâti'l-Bürriyyeti Mudurriyeti, s. 12,

Sonra bu beyitleri, Kur'ân-ı kerimden bununla ilgili bazı âyet-i kerimelerle yazıp, ilgili kişi üzerine alsın, büyük acâiblikler, fayda ve menfaat görür. Tevfik Allah'tandır.

Cinlerden korunabilmek için yukarıdaki beyitle ilgili işlemler yaptıktan sonra ilgili âyet-i kerime ve duaları Müslüman kardeşlerime bir hediye olarak aşağıya alıyorum.

Cin ve şeytan musallat olmasından korunmanın yolu;

Aşağıdaki âyet ve dualar okunmalı veya yazılıp üzerinde taşınmalıdır...

1. Fatiha süresi
2. Bakara süresinin ilk dört ayetleri
3. Bakara süresinin 163. âyet-i kerimesi
4. Ayetü'l-kürsi ve devamındaki bir ayet,
5. Bakara süresinin son iki ayetleri,
6. İsrâ süresi 45 ve 46. ayetleri
7. El-Mü'minûn Süresinin son dört âyet-i kerimesi
8. Mü'min süresi ilk üç ayetleri,
9. Cin Süresinin ilk dört âyet-i kerimesi,
10. İhlâs süresi,
11. Felak süresi.
12. Nâs süresi,
13. Kaside-i bürdenin bu mübarek beyitleri
14. Tehlil.
15. Ezân-i Muhammedi,

Daha geniş bilgi için "CİN, BÜYÜ ve NAZARDAN KORUNMANIN MANEVÎ YOLLARI, isimli kitabıma bakınız. Ömer Faruk Hilmi. Fatih yayınevi, İstanbul-Z005.. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/433-434.

²⁷³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/435.

zarfların içine girmesi gibi girerler...²⁷⁴

İnsan Ne Kadar Toprak İse Cinde 0 kadar Ateştir

Cinlerin kendisi yakıcı ateş değildir. Belki onlar asıl ateşten yaratıldılar. Âdem oğlu topraktan yaratıldığı gibi. Nispet galip olan cüz itibariyledir...²⁷⁵

Cinlerin İnsanları Göremediği Makam

"Bahrû'l-Hakâik"²⁷⁶ isimli kitapta buyuruldu: Bu kavli-i şerifte şu işaretler vardır:

Şeytanlar ve cinler, ancak sizleri, beşeriyet hasebiyle görürler. Hayvanı sıfatların menşei olan beşeriyet yönünden sizi görürler, demektir. Siz bu (hayvânî sıfatlar sebebiyle) onları görmekten mahcûbsunuz. (perdelisiniz); yoksa isimlerin ve marifetin ilimlerinin menşei olan ruhâniyet bakımından değil...

Bu makamda ise muhakkak ki onlar (şeytanlar ve cinler) sizi göremezler ve sizler, ruhanî nazar (ve bakışlarınızla rahatlıkla) onları görürsünüz, Bahru'l-Hakâik'in sözleri bitti.²⁷⁷

Zorlu Düşman

Sonra Allâhü Teâlâ hazretlerinin,

Çünkü o sizi görüyor." Kavli-i şerifi, nehyin illetini (ve sebebi) için; onun zorlu bir düşman olduğunu beyan ederek ve önün zararlarından sakınmanın beyân etmektedir...

Zira kendisi seni gören ve senin ise kendisini göremediğin düşman, gerçekten ondan emin olmak çok zordur; Allâhü Teâlâ hazretlerinin koruması olmadıkça kişinin ondan halâs bulup (fitnesinden kurtulması) mümkün değildir. Akıllı kişiye gereken, büyük bir sakınma ile şeytanın şerrinden ve zararından korunmaktır.²⁷⁸

Görülmeyen Düşman ile Savaşın

Sual: Eğer denilirse, Biz onlarla (şeytanlarla) nasıl savaşalım ve onlardan nasıl korunabiliriz? Halbuki biz onları göremiyoruz?

Cevap: Biz, onların şahıslarıyla (dövüşmek suretiyle) savaşmakla emir olunmadık... Ve ancak bizler, şeytanların;

1- Vesveselerini defetmek,

2- Onların kalblerimize ilka edip koydukları şeyleri, Allâhü

Teâlâ hazretlerine sığınmak suretiyle kabul etmemekle emir olunduk....²⁷⁹

Şeytanın Hilesi Zayıftır

Rivayet olundu:

Zünnûn-i Mısıri (k.s.) buyurdular:

Eğer şeytanın kendisi seni görüyorsa; senin onu görmediğin cihetten; (iyi bil ki) muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri de onu görüyor; onun Allâhü Teâlâ hazretlerini görmediği cihetten.... Bundan dolayı sen şeytana karşı Allâhü Teâlâ hazretlerinden yardım iste! Muhakkak ki şeytanın hilesi çok zayıftır...²⁸⁰

Şeytanın Dostları?

Biz o şeytanları.

o kimselerin velileri/dostları kılmışızdır ki îmâna gelmezler."

Onların aralarına terkedilmişlik ve azgınlık icâd etmenin münâsebeti ve suretiyle bazıları bazılarının en yakın oldular ve onlara iğvâ verip azıttılar.

Evlîya, "veli" kelimesinin cemiidir. 0 da dost ve yakın arkadaş" manâsına olup; düşmanın zıddıdır.

²⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/435.

²⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/435.

²⁷⁶ Bahrû'l-Hakâik, kitabının tam ismi:

ve'l-Meânî fî Tefsiri's-Seb'ül-Mesâni'dir. Tasavvufî bir tefsirdir. Bu tefsir, . Necmüddin ebü Bekir Abdullah Ezdî "Dâye"nin kitabıdır. Necmeddin Dâye hazretleri, Necmeddin-i Kübrâ hazretlerinin işareti ile Anadolu tarafına seyahat ederek Konya'ya geldi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddîn-i Konevî ile görüştü. 1256 (H.654) senesinde Bağdat'ta vefat etti. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin kabrinin yakınındaki bir yere defnedildi.

²⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/435-436.

²⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/436.

²⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/436.

²⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/436-437.

Bu kelime "Arkadaş ve dost edindi" demektir.²⁸¹

Şeytanın Dost Ve Düşmanları

Vehb bin Münebbih (r.h.) hazretlerinden zikredildi. Buyurdular ki: Allâhü Teâlâ hazretleri. Şeytana, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine gitmesini ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kendisine sorduğu her suâle doğru cevâp vermesini emretti.

Şeytan da elinde değnek olan ihtiyar bir kimse suretinde Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ona sordu:

Kimsin sen?" O:

Ben İblisim!" dedi. Sordular:

Niçin geldin?" Şeytan:

Allâhü Teâlâ hazretleri, 'sana gelmemi senin sorduğun her suâle cevâp vermem ve sana haber vermemi,' bana emretti," dedi.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri sordular:

Benim ümmetinden senin kaç düşmanın var?" Şeytan:

On beşi" dedi. Ve onları saymaya devam etti.

1. Birincileri sensin.

2. Âdil imâm (idareci),

3. Mütevâzi olan zengin,

4. Doğru tüccar,

5. Hüşû' duyan (Allah'tan korkan ve mütevâzi) alim,

6. Nasihat eden mü'min, (3/150)

7. Kalbinde merhamet olan mü'min,

8. Tevbesinin üzerinde durup sebat eden kişi,

9. Haramdan sakınan (verâ sahibi),

10. Taharet (temizlik ve abdeste) devam eden mü'min,

11. Çok sadaka veren mü'min,

12. İnsanlarla olduğu zaman ahlakı güzel olan mü'min,

13. İnsanlara faydalı olan mü'min,

14. Kur'ân-ı Kerîmin hâmilî (ezberleyen ve

onun sorumluluğunu yüklenen) ve ona (hizmet etmeye ve okumaya) devam eden kişi,

15. İnsanlar, uyurken geceleri kıyamla (uyanık ve namaz kılmakla) geçiren kişilerdir," dedi. Efendimiz (s.a.v.)

hazretleri, yine şeytana sordular: -"Benim ümmetinden senin dost (ve arkadaşların kişidir?" Şeytan:

"On kişidir!" dedi. Ve saymaya devam etti:

1. Zulüm-kâr sultan (idareci),

2. Kibirli zengin,

3. Hain tüccar,

4. İçki içen,

5. Koğuculukyapan,

6. Gösteriş sahibi (riyakâr),

7. Faiz yiyen,

8. Yetimin malını yiyen,

9. Zekata mâni olan (zekâtı vermeyen, zekâtı verilmesi gereken yerlere vermeyen ve kendisine zekât almak düşmediği halde zekât alan ve böylece Müslümanların zekâtına mâni olan),

10. Tûl-u emel (uzun emel) sahibi olan kişilerdir." İşte bu kişiler, benim ashabım, (dostlarım) kardeşlerimdirler.²⁸²

Küfür Ehli ve Şeytan

Bundan zahir olup anlaşıldı ki, şeytanlar, küfür ehlinin dostları oldukları gibi, şeytanlar aynı zamanda, ma'siyetleri sebebiyle küfür ehlinin hükmünde olan kişilerin de evliya ve dostlarıdır.

Allâhü Teâlâ hazretlerinden inayet ve tevfiik dileriz...²⁸³

Hikaye (Şeytana Karşı İnsanlar?)

Hikâye olunur:

²⁸¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/437.

²⁸² Kaynağımı bulamadım. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/437-439.

²⁸³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/439-440.

Habîs Şeytan Yahya bin Zekeriyya Aleyhisselâm'a göründü. Ona; Sana nasihat etmek istiyorum!" dedi. Yahya Aleyhisselâm; Sen yalan söylüyorsun! Sen bana nasihat etmezsin! Lakin bana Âdem oğullarından haber ver?" dedi. Şeytan; Âdem oğulları, bizim yanımızda üç sınıftır. Amma onlardan birinci sınıf: Bize sınıfların en şiddetlisidirler. Onu fitneye (ve günaha) düşürmeye yöneliriz. Onu fitneye düşürürüz ve ona yerleşiriz. Sonra o kişi, kendisine gelip, Allah korkusundan titrer ve hemen tevbe ve istiğfar eder. Bizim onda idrak ettiğimiz her şeyi bizim aleyhimize bozar (bütün çalışmalarımız boşa gider...) Sonra biz ona bir daha döneriz; o da tevbe ve istiğfara döner. Ve biz ondan hacetimize ulaşamayız. Fakat ondan ümit de kesmeyiz... İşte biz (şeytanlar) böyle kişilerin elinden yorgun ve bitkin düşeriz... Amma ikinci sınıf: Bunlar bizim elimizde, çocuklarımızın elindeki top gibidir. Biz onları dilediğimiz tarafa çeviririz (yani istediğimiz gibi onlarla oynarız...) Amma son sınıf ise, bunlar senin gibi ma'sûm olanlardır. Biz onlardan hiçbir şeye kaadir olamayız..." dedi.²⁸⁴

Leziz Yemek?

Bundan sonra Yahya Aleyhisselâm ona sordu: Sen benden bir şeye kaadir olabildin mi hiç?" Şeytan: Hayır! Ancak bir kere sana gücüm yetti! (Yahya Aleyhisselâm, hayretle sordu: Nedir o?" şeytan devam etti.) Bir defasında sana bir yemek takdim olunmuştu. (Senin önüne bir yemek getirilmişti.) Sen ondan yedin. Ben o yemeği sana leziz göstermeye devam ettim. Senin iştahın çekti ve sen istediğinden daha çok yedin... Böylece o gece, daha önceki gecelerde olduğu gibi aynı saatte (gece namazına ve teheccüde) kalkamadın..." Yahya Aleyhisselâm: Hiç şüphesiz bundan sonra artık kesinlikle doyuncaya kadar yemeyeceğim!" dedi. Şeytan da ona; Senden sonra hiçbir âdeme (insana) asla nasihat etmeyeceğim!" dedi.²⁸⁵

Fâsıkın Cömertliği

Şeytan yine kendi aslı suretinde Hazret-i Yahya bin Zekeriyya Aleyhimâ's-selâm ile karşılaştı. Yahya Aleyhisselâm şeytana; Bana haber ver! İnsanların içinde sana en sevimli kimdir? Ve insanlardan en çok buğzettiğin kişiler kimlerdir?" Şeytan: Ben en çok cimri mü'mini severim! Ve insanlardan bana en kötü ve en çok buğzettiğim kişi ise, cömert fâsıktır..." Yahya Aleyhisselâm ona sordu: Bu nasıl olur?" Şeytan: Çünkü cimri adamın cimriliği bana yeterlidir! Fâsık olan cömert ise, Allâhü Teâlâ hazretlerinin onun cömertliğine muttali olması onun yapmış olduğu cömertlik sebebiyle ona hidâyet nasip etmesi ve onu kendisine yöneltmesi ve ona velayet mertebesini vermesinden çok korkarım!²⁸⁶ dedi. (Şeytan bütün bu açıklamalarından sonra da) Eğer sen Yahya olmamış olsaydın; gerçekten sana bunu haber vermezdim!" dedi. Âkâmü'l-Mercân fî Ahkâm'l-Cân isimli kitapta bu böyledir.²⁸⁷

İslâm Dışı Örfler

Yüce Mealî:

Ve bir edebsizlik yaptıkları zaman da: "Atalarımızı böyle bulduk ve bize bunu Allah emretti" derler. De ki: Allah, edebsizliği emretmez, bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz? De ki: "Rabbim, adalet ve insafı emretti; hem her mescitte yüzlerinizi doğru tutun ve O'na dini mahzâ O'nun için hâlis kılarak-ibâdet edin. Sizi ibtida/evvelce O yarattığı gibi, yine O'na döneceksiniz. Bir kısmına hidâyet buyurdu, bir kısmına da dalâlet hak oldu. Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları evliya

²⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/440.

²⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/440-441.

²⁸⁶ Cömert fâsıkların ve günahkarların zamanla tevbe ettikleri, hidâyete erip, Allâhü Teâlâ hazretlerinin sâlih ve evliya kulu oldukları tecrübeyle de sabittir... Eğer bir arkadaş, eş ve dostunuzun hidâyete ermesini, hak yolu bulmasını ve hak yol üzere yaşamasını istiyorsanız, Allah'ın yolunda, İslâm'ın kalkınması, sünnet-i seniyyenin yaşanması ve din-i mübîn-i islâmın eğitimi ve öğretimi için, onun yardımında bulunmasını sağlayın... O kişinin çok kısa bir zaman içinde hidâyete erdiğini ve hak yola girdiğini göreceksiniz... Bu ilâhî bir sırdır...Ben bunu çok gördüm. Mütercim.

²⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/441.

ittihaz ettiler... Bir de kendilerini hidâyette zannederler.²⁸⁸

Tefsîr-i Şerifi:

Ve yaptıkları zaman,"
Yani Kureyş kâfirleri yaptıkları zaman;
Bir edepsizuk,'
Çirkinlikte son bulan bir işi yaptıkları zaman.

- 1 - Putlara tapmak,
- 2- Avret yerlerini açmak,
- 3- Tavafta avret yerlerini açmak
- 4- Ve benzeri çirkin işleri yaptıklarında (kendilerini savunmak için):
Dediler,"

Kendilerini o işlerden nehyedenlere cevaben dediler. (Bununla kendilerine göre) iki işin güzelliğine delil ve hüccet getirdiler.

Birincisi: Babalarını (ecdadını körü körtüne) taklittir.²⁸⁹

Bu onların şu sözleridir:

Atalarımızı böyle bulduk..."

ikincisi: Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira etmeleridir. Bu onların şu sözleridir:

Ve bize bunu Allah emretti.

Fesadının zahir olmasından dolayı; Allâhü Teâlâ hazretleri, onların birinci hüccetlerini reddetmekten yüz çevirdi. Zira butlanın üzerine delilin kaaim olduğu bir işte, deli! olarak taklide asla itibâr edilmez. Her ne kadar taklit bunun gayrisinde muteber olsa bile...

Allâhü Teâlâ hazretleri, ikincisini (yani onların, Ve bize bunu Allah emretti..." sözlerini) reddetmek için buyurdu:

Allah, edepsizliği emretmez,"

Zira Allâhü Teâlâ hazretlerinin âdeti, fillerin (işlerin) en güzelini emretmek ve hasletlerin en değerli ve en kerimine teşvik etmek üzere cereyan etti...

Bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?"²⁹⁰

İlâhî Hükümleri Öğrenmek

Bu şundandır, çünkü ilmin yolu: {yani ilâhî hükümleri ve dini öğrenmenin yolu vahiydir... Vahyin de insanlara gelmesinin iki yolu vardır.)

1-Ya Allâhü Teâlâ hazretlerinden işitmektir. Başlangıçta yani bir tavassut-aracı olmaksızın, Allâhü Teâlâ hazretleri, kendilerine bunu emrettiğini tebliğ eden bir peygamberin aracılığı olmaksızın, demektir. Halbuki bunun olmadığı zahir (gün gibi aşıkârdır...)

2-Ya da peygamberlerin vasıtasıyla öğrenmektir. Halbuki müşrikler, mutlak olarak peygamberlerin peygamberliğini inkâr etmektedirler.

Bundan dolayı onlar için, Allâhü Teâlâ hazretlerinin hükümlerini öğrenme yolu yoktur.

İşte böylece onların; Ve bize bunu Allah emretti..." sözü onların bilmeden Allâhü Teâlâ hazretlerinin üzerine

²⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/442.

²⁸⁹ guracğa yerleşen ve kötü olan taklid. (gelenek ve âdetler) İslâm dışı olan Kur'ân-ı kerim ile çelişen, sahibini günaha, küfre ve şirke götüren taklittir. Kur'ân-ı kerimin ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin hadis-i şeriflerinin olduğu yerde hiçbir gelenek ve örf ve âdetin değeri kalmaz. Eğer bu gelenekler, Müslüman kişiyi günaha götürüyor ve insanı küfre sokuyorsa onu hemen terk gerekir...

Ama bütün örf, âdet ve gelenekler böyle değildir. İslâm hukukunda örf ve âdetlerin Önemli bir yeri vardır. "Usûl-ü fıkıh" ilmine baktığımız zaman, İslâm hukukunun kaynaklarını iki kısım olduğuna görürüz: "Aslı kaynaklar", olan;

1- kitap,

2- sünnet,

3- icmâ-i ümmet,

4- kıyâs'tan başka bir de,

"Tali kaynaklar", denilen ikinci derece kaynaklar da vardır.

Tali kaynakların başında da; "Örf ve âdetler" gelir. Örf ve âdet; Akl-ı selim sahipleri tarafından kabul edilen ve memleketin her tarafına yayılan güzel ve İslama uygun olan örf ve âdetlerdir.

İslâm hukukunda edille-i şer'iyye denilen "Kur'ân-ı kerim, hadis-i şerif, icmâ-i ümmet ve kıyâs-ı fukahâ" ile açıkça bildirilmeyen hususlarda örf ve âdetleri delil olarak kabul etmektedir. Mecelle de bu konu şöyle dile getirilmektedir:

"Âdet muhkemdir." Mecelle madde: 36

"Örfen ma'rûf olan şey. şart kılınmış gibidir." Mecelle madde: 43 "Örf ile tâyin nass ile tâyin gibidir." Mecelle madde: 45

İhtiyaç olduğu zaman dine uygun olan örf ve âdetle amel etmek vaciptir. İslâm hukukunda yalnız dinin ve aklın güzel gördüğü, beğendiği örf ve âdetler geçerlidir. Kur'ân-ı kerim ve hadis-İ şeriflerin aksi istikâmetine insanları yönelten bütün örf ve âdetler, reddedilmişlerdir. Dinî ve hukukî bir değeri yoktur. İsyandır, küfürdür veya şirktir... Mütercim.

²⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/442-444.

attıkları bir söz olmuş oldu. O da yani emredilen.
Bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?" kavî-i şerifinin tamamıdır.
Hemze vâki olan inkâr, onun çirkinliğini göstermek içindir.²⁹¹

İşârî Manâlar

Bu âyet-i kerimede şu işaretler vardır:

Ve bir edepsizlik yaptıkları zaman.

Muhakkak ki, "Ebebsizlik ve fuhuş.

1- Dünyayı talep etmek,

2- Dünyayı sevmek,

3- Dünyayı toplamaya haris olmaktır...

Zira muhakkak ki ebebsizliğin en büyüğü (kötülüklerin en kötüsü) Dünyâ sevgisidir. Zira,²⁹²

Dünya Sevgisi Bütün Hataların Başıdır.²⁹³

Manâsı, gaflet ehli olanlar, dünyayı ve dünyanın ziynetini istemeye düştüklerinde ve şeytanların, telkini, tedbiri ve onlara süslü göstermesiyle onunla faydalanıp kaldıkları zaman: bir davet edici onları;

1- Allâhü Teâlâ hazretlerine,

2- Allâhü Teâlâ hazretlerinin rızâsını talep etmeye,

3- Dünyayı terk etmeye,

4- Ve dünyayı talep etmeyi terk etmeye davet ettiği zamanda; iftîncîi tîfî.j ijte "Dediler: "Atalarımızı böyle bulduk..."

Yani dünya muhabbeti ve şehvetinin üzerinde bulduk Ve bize bunu Allah emretti"

Helal kazanç sebebiyle onu talep etmeyi bize emretti De ki: "Allah, edepsizliği emretmez,"

Yani Allâhü Teâlâ hazretleri, dünya sevgisini ve dünya malını toplamaya haris olmayı emretmez. Allâhü Teâlâ hazretleri, ancak vücudu kuvvetle ayakta tutabilmeye zaruretinin ihtiyacı kadar helal maldan kazanmayı emreder. Elbiseler, kulluk hakkını edâ etmek içindir...

Bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?"

Yani siz âfetini ve vebalini bilmediğiniz şeylerle Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira ediyorsunuz.

Ve bunun şeytanın fitnesi, tezyîni (size süslü göstermesi) ve onun iğvâsı (sizi aldatması) olduğunu bilmeden söylüyorsunuz...

"Te'vilât-i Necmiyyede" böyledir...²⁹⁴

Dünya Bir Leştir

Bu dünya bir leştir.

Değersiz murdar bir şeydir. (Ne yazık ki) ben,

Bu değersiz murdara oldum harîs..."²⁹⁵

Adalet

De ki: "Rabbim, adalet ve insafı emretti;"

Me'mûrûn bih'in (emredilen şeyin bizzat kendisinin) beyânıdır... Kendisinden nehyedüen emirlerden, Allâhü Teâlâ hazretlerinin emrinin kendisine isnat olunduğu nefyin hemen ardında emredilen şeyin beyânıdır...

Adalet; her şeyin ortası, demektir. (Her şeyin iki kenarından) ifrat ve tefrit taraflarından uzak olmaktır. Haberde şöyle varid oldu:

İşlerin hayırlısı orta olanıdır."²⁹⁶

İfrat ve Tefritten Uzak

Ne güzel buyurmuşlar: Orta yolu tut;

Bir işi yapmak istediğinde... Zira;

İşlerin iki tarafına kasdetmek; (İfrat veya tefrit içinde olmak) verilmiştir!"²⁹⁷

²⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/444-445.

²⁹² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/445.

²⁹³ Kenzu'l-Ummâk 6114, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Büyük günahların çn büyüğü, dünya sevgisidir." Kenzu'l-Ummâl: 6074,

²⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/445-446.

²⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/446.

²⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/446.

Allah'a Yönelin

Ve nem yüzlerinizi doğru tutun,"

İnşâî cümlelerin ihbarı²⁹⁸ cümle üzerine atfedilmesi lazım gelmemesi için; bu "De ki" emrinin emretti" /illinin üzerine matuftur. Yani;

"Onlara de ki: Dosdoğru bir halde ve Allâhü Teâlâ hazretlerinden gayriye yönelmeksizin; ona ibâdetde yönelin...

Veya yüzünüzü kible tarafına çevirin, demektir.

Her mescidde...."

Mescid" kelimesinin ism-i zaman olma ihtimali de vardır, /sm-i mekân olma ihtimali de vard/r.²⁹⁹

Yani her secde vaktinde ve her secde mekânında yüzünü dosdoğru ona ve kibleye çevirin, demektir.

Burada secdeden murad, "Zikrül'î-cüz irâdetü'l-kül" "parçadan söz edip tamamını kasetme"³⁰⁰ yoluyla namazdır.

³⁰¹

Mescidi Terk?

Kelbî (r.h.) buyurdular:

Ve hem her mescidde yüzlerinizi doğru tutun..." kavlı-i şerifinin manâsı şöyledir:

Namaz hazır olduğunda ve eğer sizler (herhangi) bir mescidde iseniz; hemen o mescid'te namaz kılın. Sizden biriniz;

Ben gidip kendi mescidimde kılacağım" demesin.

Eğer (ezan okunduğunda ve namaz vakti olduğunda) herhangi bir mescid'te değilse; o takdirde dilediği mescidde gidebilir ve orada namaz kılabilir..³⁰²

Mahalle Mescidi

Furû (fıkıh kitaplarında bu hüküm hakkında) buyurdu: Mahalle mescidi, camide (şehir merkezinde bulunan Cuma ve bayram namazlarının kılındığı ulu camilerden) daha faziletlidir; mahalle mescidinin imâmı âlim kişi olduğu zaman... Mahalle mescidi, çarşı esnafı hakkında gündüzleri, onların dükkânlarının yanında bulunan mescittir. Geceleri de onların evlerinin yanında bulunan mescittir..³⁰³

Cemaatle Namaz?

Haddâdî (r.h.) buyurdular:

Bu De ki: "Rabbim, adalet ve insafı emretti; hem her mescidde yüzlerinizi doğru tutun..." âyet-i kerimesi, farz namazlarının cemaat ile kılmanın vücûbuna delâlet eder....

Hadis-i şerifte de varid oldu:³⁰⁴

Kim ezan sesini işitir de ona icabet etmezse; o kişinin namazı yoktur (yok gibidir); ancak bir özürden dolayı (cemaate gelmemesi) müstesna..³⁰⁵

²⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/446-447.

²⁹⁸ İnşâî ve ihbârî cümleler hakkında daha önce geniş malûmat verildi.

²⁹⁹ Mescid" kelimesi, sülâsîmücerred'ten masdar-ı mîmîdir. Bilindiği üzere, sülâsî masdar-ı gayri mimîler kıyâsı değildir. Araplardan nasî geldi ve işitiidiyse o şekilde muhafaza edilir. Ama sülâsînin masdar-ı mimîleri ise kıyâsîdir. Bu konuda bir çok kıyâs vardır. Fiil-iMuzârînin ayne'-i-fiihi fetha veya zamme olursa (yani 1. 2. 3. ve 5. bablarda) masdar-ı mîmî, ism-i zaman ve ismi mekan Me'falün" vezninde gelir.

"Mescid" kelimesi şâz olan masdariardandır. Kaide aynel fiilin fethasıyla olması gerekirken aynel-fiilin kesresiyle gelmiştir. Yani "Mescid" kelimesi ism-i zaman ile ism-î mekan arasında müşterektir... Daha geniş bilgi için "Sarf ilminde" masdarlara bakınız. Mütercim.

³⁰⁰ Zikrül-cüz irâdetü'l-kül," parçayı söyleyip, tamamını kasetmek, mecazin yollarından biridir. Bu konuda daha geniş bilgi için "Alâka"ya ve "Telhîs" gibi belagat kitaplarının mecaz babına bakınız.

³⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/447.

³⁰² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/447-448.

³⁰³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/448.

³⁰⁴ Tirmizi: 201. İbni Mace: 785, Bu hadis-i şerifin lafızları İbni Mâce'de geçmektedir.

³⁰⁵ Bu hadis-i şerife göre, cemaatle namaz kılmanın namazı kabul olunmaz gibi bir hüküm anlaşılmaktadır. Cemaatle namaz kılmak hakkındaki hüküm mezheplere göre değişmektedir. Şöyle ki: İslâm dini birlik dinidir. Birlik, dirliktir, islam dini birlik beraberlik dinidir. Birlikten kuvvet doğar. İslâm dininde cemaat olmanın büyük bir önemi vardır. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

"Muhakkak Allah'ın (kudret) eli topluluk üzerindedir." Suyuti, el-Camiu's-Sağir, 2/589.

Dinin direği olan namazın tek başına kılınması ile cemaatle kılınması arasında bile büyük farklılıklar vardır. Cemaatle namaz kılmak çok kuvvetli sünnet-i müekkededir. Ve namazı (dosdoğru) kılın, zekatı verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin." Bakara: 2/43, Bu ilâhî emirden dolayı, cemaatle namaz kılmanın, farz-ı ayın. farz-ı kifâye, vacip ve sünnet-i müekkede olduğunda alimler ihtilaf etmektedirler. Hanefî mezhebinde sünnet-i müekkededir. Cemaatle namaz kılmanın sevabını Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurmaktadır:

"Cemaat namazı, tek başına kılman namazdan yirmi yedi derece üstündür." Müslim, 2/122

Cemaatle kılmak da Cuma namazında farz, diğerlerinde vacip veya müekked sünnettir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili. c. 1, s. 179. Cemaati (özürsüz) terk eden kimsenin şahitliği makbul değildir. Şerhü Şirati'l-islâm, s. 111, Cemaati terk eden kişiye karşı sukut ettikleri (ve onu uyanmadıkları için) komşuları, mahalle müezzin ve imami sorumludur. Şerhü Şirati'l-islâm, s. 111, Cemaate Yetişmeye

Cemaat namazı, münferid (tek başına) kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.³⁰⁶

Bu şundandır, çünkü (yirmi yedi sayısı) cemaat ile kılınan namazlar, bir gün ve gecede kılınanlar gibi ve cemaatsiz kılınan namazlar (in sayısı)dır. Zira bir günde bir gün ve gecenin farz namazlarının rek'at sayısı on yedidir. Revâtib (yani farz namazlara bağlı olarak kılınan sünnetlerin rek'at sayısı da) on (rekat)tir. Hepsisi yirmi yedidir...³⁰⁷

Evde Cemaatle Kılmak

Âlimler (r.h.) hazerâti buyurdular:

Kendisinde cemaat ile kılmak meşru olan bütün namazlar, farz namazlar, teravih namazları ve benzerleri gibi (namazları) mescid'te cemaatle kılmak kişinin evinde (veya kendisine hâs zaviye, halvethâne ve odasında) cemaatle kılmasının sevabından daha faziletlidir.

Zira camide cemaatle namaz kılmada İslâm'ın şiarını izhâr etmek (açıklamak) vardır....

Nasıl ki, evinde namazı tek başına kılanların sevabı; evinde cemaatle kılanların çok berisinde (ve düşük) olduğu gibi... (Evinde cemaatle namaz kılmak; münferit kılmaktan daha faziletli ve daha çok sevabı vardır.³⁰⁸

İhlâs ile İbâdet

Ve Ona ibâdet edin."

Bu "itlâk-ı hâs ale'l-umûm' (hâs olan lafzı, âmm olan lafız manâsında kullanmak) kablihcfen.³⁰⁹

Çünkü dua, ibâdetin konularındandır.

Dua, kişinin ihtiyaç ve sükûnet ile beraber Bârî Teâlâ hazretlerine karşı hudû'u (ve boyun eğmesi)dir...

Bu ise ibâdetlerde kasd edilen ve hatta ibâdetin umdesi {ve payandasıdır}

O'na dini mahzâ O'nun için hâlis kılarak..."

Yani taat ve ibâdeti (ona halis kılın) demektir. Çünkü âhirette dönüşünüz O'nadır...

Yarın hakikat oldu. Göreceksin. Utanacaksın. Mecazî olarak yapmış olduğun; Bütün amellerden mahcup olacaksın."³¹⁰

Dönüş Allâhü Teâlâ Hazretlerinedir

"Sizi ibtida/evvelce O yarattığı gibi," bâ "O'na döneceksiniz..."

Onun tekrar yaratmasıyla dönüş onadır. Allâhü Teâlâ hazretleri, amellerinize göre size ceza (ve mükâfat) verir.

Bu cümlenin başındaki "Kefl (il) harfi, mahzûf bir masdarın sıfatı olmak üzere nasb mahallindedir.

Takdiri şöyledir: Sizi ilk olarak yarattığı gibi, ona dönmekle döndürülürsünüz," (3/152) kelimesi, hemze (t) "inşa etti, yoktan yarattı" manâlarına gelir.³¹¹

Yeniden Yaratmak...

Burada (yani Sizi ibtida/evvelce O yarattığı gibi, yine O'na döneceksiniz." Kavl-i şerifinde) yeniden yaratmak, yoktan yaratmaya benzetildi. Bunun (yani yeniden yaratmanın) mümkün olduğunu ve Allâhü Teâlâ hazretlerinin buna kaadir olduğunu takrir edip (zihinlere tam yerleştirmek) içindir...

Yani yeniden yaratmayı, yoktan var etmeye kıyâs edin. Ve böylece yeniden yaratılmayı inkâr etmeyin. Zira muhakkak ki bir şeyi yeniden yaratmaya gücü yeten; elbette onu yoktan var etmeye de kaadirdir.

imam Azam Hazretlerinin Tavsiyesi Cemaate yetişemeyenler İçin Imam-ı Azam Ebû Hanife Hazretleri, şöyle buyurmaktadır: Herhangi bir meşguliyet, unutmaya veya uyuma sebebiyle cemaate yetişemeyen bir Müslüman, evinde ailesiyle cemaat yapmalıdır. Bir kişinin evinde ailesi arasında özürsüz olarak tek başına namaz kılmak mekruhtur." Şerhü Şirâti'l-islâm, s. 112, Cemaate gidebilecek imkanı olanların, cemaate gitmeyip, namazlarını evlerinde tek başına kılanların namazlarının makbul olmadığına içtihad eden âlimler de vardır. Şerhü Şirâti'l-islâm, s. 112. Bu şekilde ailesi de cemaat sevabından nasibini almış olur. Zira Efendimiz,(s.a.Vj) Hazretleri:

"Bir köyde veya ıssız bir yerde (bulunan) üç kişi, aralarında' namazı (kılmazlarsa) şeytan onlara galebe eder. Cemaate devam edin. Zira kurt, (süreden) ayrılan koyunu yer." Rıyâzü's-Salihîn, hadis no: 1067, Daha geniş bilgi için fikh kitaplarına bakınız. Mütercim.

³⁰⁶ Sahih-i Müslim: 1038,

³⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/448-449.

³⁰⁸ Bu konuda daha geniş bilgi "NAMAZIN FAZİLETİ VE NAMAZI TERK ETMENİN HÜKMÜ" isimli kitabıma bakınız. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/450.

³⁰⁹ Hâss ve pu) Âmm kelimeleri, "Usûl-ı fikh" ilminin istilahlardır. Hâss, tek bir manâyı ve bu mananın kendisinde gerçekleştiği fertleri teker teker göstermek üzere vaz edilmiş olan lafızlardır. Meselâ Zeyd, Amr ve Hint gibi... Âmm, tek vaz' ile tek bir manâyı göstermek üzere vaz edilmiş (konmuş) olup, muayyen bir miktarla sınırlı olmaksızın bu mananın kendisinde gerçekleştiği bütün fertleri içine alan umûmî lafızlardır.

İşte musannif hazretlerinin burada sözünü ettiği, itlâk-ı hâs ale'l-umûm" yani hâs olan lafzı âmm olan lafız manâsında kullanılmaktadır. Yani burada, "Ve O'na dua edin." Diye husus zikredilmiş ama Ve O'na ibâdet edin." Murad edilmiştir. Daha geniş malûmat için "Mir'âtü'l-Usul fi Şerh-i Mirkaati'l-Vusul", c. 1, s. 45; ve "Usûl-u fikh", "Usûl-u Hadis" ve "Usûl-u tefsir" kitablanna bakınız. Mütercim.

³¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/450-451.

³¹¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/451.

Çünkü sizin yeniden yaratılmanız; sizin yoktan yaratılmanızdan daha şiddetli ve zor değildir.³¹²

Fırkalar

Bir kısmına,"

Mâ ba 'diyle mensûbtur, "Hidâyet buyurdu," Kendilerini iman etmeye muvaffak kılmakla "Ve bir kısmına da," Manâ cihetinden kendisini tefsir eden gizii bir fiî ie mensûbtur.

Yani: Bir fırkayı da dalâlete düşürdü," demektir.

Üzerlerine hak oldu."

Onların üzerine gerçekleşti. Dalâlet,"

Baliğ olan hükmün üzerinde olduğu meşiete tabi geçmiş kazanın gereğince {hükm-i bâliğa üzerine mebnî oian meşiet'e tabi, kazâ-i sabıkın iktizâsmca) dalâlete düşüler.³¹³

Şeytanın Dostları

Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları evliya ittihaz ettiler..."

Mâ kabiini ta içindir.

Yani onların şeytanları dost edinmeleri sebebiyle onların üzerine dalâlet hak olup, gerçekleşti.

Ve onların şeytanın kendilerini çağırdığı şeyde hak ile bâtılın arasını tefrik ve temyiz etmede düşünmeksizin şeytanın çağrı ve davetini kabul ettikleri için onların üzerine dalâlet hak oldu.³¹⁴

Hidâyet ve Dalâletin Yaratılması

Hidâyet ve dalâletten her biri, ibtidâ (ve başlangıçta) her ne kadar, Allâhü Teâlâ hazretlerinin yaratmasıyla hâsıl oluyorlarsa da; ancak hidâyet ve dalâletin yaratılması, kulun kesbî ve çalışmasına göre hâsıl olup yaratılmaktadır.³¹⁵

Hidâyet ve Sapkınlık

Bir de kendilerini hidâyette zannederler..."

Bu kavli-î şerifte şuna delâlet vardır: Hata eden inatçı kâfiri, Allâhü Teâlâ hazretleri zemmetti. O hata eden ki o, kendisinin üzerine dalâletin hak olmasıyla, kendisinin dininde hak üzere olduğunu zanneder ki, Allâhü Teâlâ hazretleri onu, inkâr eden, inat eden kâfirin hükmüne koydu....

Bundan bilindi ki, mücerred zan ve sanmak; dinin sıhhatine kâfi değildir. Belki dinin sıhhati için; kesin ve yakın ile bilmek gerekir. Zira Allâhü Teâlâ hazretleri, kâfirleri kendilerini hidâyet üzere olduklarını zannetmelerinden dolayı kınadı. Eğer din konusunda mücerred zan yeterli olmuş olsaydı; o kâfirlerin kınanmaması gerekirdi...³¹⁶

Taklidi Terk Etmek

Akıllı kişiye gereken,

³¹² Allâhü Teâlâ siz insanları başlangıçta yaratıp, var edip dünyaya getirdiği gibi yine öyle iade edecek, ahirete gideceksiniz. Şüphe yok ki iade etmek, başlamadan daha kolaydır.

Bir defa olanın, yine olabileceğinde şüpheye yer yoktur. Bunun için tabiat davasına tutulup da ahireti inkar edenler, ilk önce tabiat kanunlarının başı bulunan "olan yine olur" kanununu düşünmeli ve yaratmaya gücü yeten Allah'ın iadeye öncelikle kadir olduğunu anlayarak ahirete inanmalıdırlar. Şu halde ikinci olarak bilmelidir ki, bu dünyaya çınlıplak gelip az çok türlü türlü giysiler bulan insanların hepsi sonunda bu dünya elbisesinden soyunup yine geldikleri gibi çınlıplak olarak dönüp gidecekler ve amellerinin cezasını bulacaklardır. Üçüncü olarak şunu hiç unutmamalıdır ki, bu geliş gidişte, bu başlama ve dönüşte tecelli eden bütün hüküm ve kudret yalnız Allah'ın olduğunda hiç şek ve şüphe yoktur. Analar, babalar, hısımlar, akrabalar, eşler, dostlar, efendiler, beyler, hâkimler, krallar, devletler, milletler, insanlar, cinler, kısaca bütün yaratıklar bir yere gelseler, kendi kendilerine bir ferdî ne başlangıç itibariyle canlandırmaya güçleri yeter, ne de sona erme itibariyle iadesine, "insanı, insan yapar" diyen nice iddiacılar, "Ben de diriltilir ve öldürürüm." (Bakara, 2/258) diyen nice Nemrud'lar gelmiş geçmiştir ki, bütün arzu ve iddialarına rağmen ne bir çocuk yapabilmiş, ne de kendisini öldürmeye gelen düşmanın canını alabilmiştir. Şu halde başlangıç ve sona hâkim yalnız Allah olduğu için her gün, her an ister istemez o sana doğru yürümekte olan ortadaki insan da dininde Allah için ihlas sahibi olmalı ve ancak Allah'a dua edip yalvarmalı ve bütün ihlas ve samimiyetle ona yalvarıp, ona çağırmalıdır. Elmalı Tefsiri: c. 3, s. 2150. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/451-452.

³¹³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/452-453.

³¹⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/453.

³¹⁵ Hidâyet ve dalâletin yaratıcısı Allâhü Teâlâ hazretleridir. Fakat hidâyet ve dalâleti isteyen ve kesbeden ise kullardır. Yani bir insanın hidâyet ve dalâleti onun irâde-i cüzîyesine bağlıdır. Çünkü Cenab-ı Allah, hidâyeti isteyip, hidâyeti dileyenlere hidâyeti; Dalâleti isteyip, dalâleti dileyenlere de dalâleti halk eder. Ezelde Ali cennetlik. Veli cehennemlik diye zât ve şahıslar üzerinde bir hüküm yoktur. Ancak elbiseler biçilmiştir. İman, güzel ahlak ve amel-i sâlih elbisesini giyen cennetliktir denilmiş; ayrıca küfür, isyan ve kötü ahlak elbisesini giyen cehennemliktir. Kul irâde-i cüzîyesiyle bu elbiseler arasında serbest bırakılmıştır... Kişi, irâdesini hidâyete göre kullanırsa, Allâhü Teâlâ hazretleri ona hidâyeti yaratır. Kişi, irâdesini dalâlete göre sarf ederse. Allâhü Teâlâ hazretleri o kişiye de dalâleti yaratır. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/453.

³¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/454.

1- Yakîni (tam imani) tahsil,
2- Taklîdi terk etmektir.
3- Tahkîk ashabına uymak,
4- Tevhîd ashabına tabi olmaktır...
Zira kişi, hâlini ve makamını ancak tarîf ile bilebilir....
Sâib'in söyledikleri ne güzeldir:
Vâkıf değildir. Ne edeceğini bilmeden,
Eksik yoldadır.
Ta ki rehberiyle beraber hakikate ulaşmadı." ³¹⁷

Faydasız Şeyler

(Şunların) her biri;
Bâtılı taklîd, Şek, Şüphe, Tereddüt, Riya, Sum'a, Dünya sevgisi, Mahlûkat sevgisi. Mâ sivâ'nın hepsi, zemmedilmiş, yerilmiş ve kötülenmiştir (ve bunlardan) menfaat bulunmaz (ve fayda gelmez...) ³¹⁸

Hikaye (Halkın Sevgisi ve Şirk)

Zinnûn-i Misrî (k.s.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular:
Ben bazı dağlarda iken, dağda kıyamda olup namaz kılan bir kişi gördüm. Çevresine yırtıcı hayvanlar (aslan ve kaplanlar) kuşatıp çömelmişlerdi. Ben o kişinin tarafına yöneldiğim; yırtıcı hayvanlar, kaçtılar. Namazını kısa keserek adam:
Ey Ebu'l-Feyz! Eğer sen saf ve arınmış olsaydın; elbette yırtıcı hayvanlar, (yaklaşmak için) seni talep edecek ve dağlar senin için inleyeceklerdir." dedi. Ben ona;
Senin saf ve arınmak sözünün manâsı nedir?" diye sordum. O:
Sen sadece ve sadece Allâhü Teâlâ hazretlerine hâlis olacaksın ve hatta senin muradın ve arzun o olacaktır!" dedi. Ben ona sordum:
Buna nasıl vâsıl olunur?" O:
Sen, kalbinden şirki çıkarttığın gibi, halkın sevgisini de çıkartmadıkça bu makama vâsıl olamazsın!" dedi. Ben ona,
Vallahi! Bu iş bana çok zordur!" dedim. O kişi:
Bu ariflerin üzerine en kolay olan işlerdendir!" dedi.
Mutlak olarak halkın dostluğu, dalâlete sebep olduğu zaman, peki şeytanların dostluğu hakkında senin zannın nedir?
Bu şeytanlar ister insan şeytanları olsun ve isterse cin şeytanları olsun... ³¹⁹

Muhabbetullah

Elbette "Muhabbetullah" Allah sevgisi lazımdır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin sevgisinden geçip, mahlûkatın yani mâ sivâ'nın (Allâhü Teâlâ hazretlerinin sevgisinden gayrinin) sevgisini içinde besleyenlere yazıklar olsun!
Veyl onlar içindir!
Allâhü Teâlâ hazretleri onları; Allah'ı bırakmak,"
kavl-i şerifiyle onları yerdî.
Allâhü Teâlâ hazretlerinden kalplerimizi bozmamasını isteriz. Bizi hidâyete ve muhabbetine hidâyet buyurup; taat ve ibâdetinin yoluna irşâd ettikten sonra (bizi sapıtmamasını isteriz...) ³²⁰

Ziynet Ve İsrâf

Yüce Meali:

Ey Âdemoğullan! Her mescid huzurunda zînetinizi tutunun ve yeyin için ele israf etmeyin. Çünkü 0, müsrifleri sevmez.
Deki:
"Allah'ın, kullan için çıkardığı zîneti ve temiz hoş nızıkları kim haram etmiş?"
Deki:
"Onlar, dünya hayatta îmân edenler için, kıyamet günü hâlis olmaktadır..." Bu suretle ilim ehli olanlar için âyetleri

³¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/454.

³¹⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/454.

³¹⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/455.

³²⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/455.

tafsil ediyoruz/açıklıyoruz.

Deki:

"Rabbim ancak şunları haram buyurdu: Bütün fuşşiyati; açığı, gizlisini ve her türlü vebali ve haksızlıkla bağı/zulmü ve Allah'a hiçbir zaman bir delil indirmediği herhangi bir şeyi şirk koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyler isnad etmenizi haram buyurdu.³²¹

Tefsîr-i Şerifi:

"Ey Âdemoğullan! Her mescid huzurunda zînetinizi tutunun..."

Ziyet," her ne kadar kendisiyle değerli elbiselerin süslendiği şeylerin ismi ise de; ancak müfessirler (r.h. hazerâti), burada sözü edilen Ziyet,"ten murad, kendisiyle avret mahallinin Örtündüğü elbise olduğunu (icmâ ile) kabul ettiler. Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebini buna delil getirdiler.³²²

Sebeb-i Nüzulü

Câhiliyet ehli, Arab kabileleri, Beytüllâhı çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Onlar;

Bizim kendisiyle günah işlediğimiz ve günah kiriyile kirlettiğimiz elbiseler içinde Kabe'yi tavaf edemeyiz!" diyorlardı.

Erkekleri gündüz (çıplak bir halde) Kabe'yi tavaf ediyordu.

Kadınlar da geceleri (çıplak bir şekilde) Kabe'yi tavaf ediyorlardı...

Bunun üzerine Allâhü Teâlâ hazretleri onlara elbiselerini giymelerini hiç bir mescidin yanında soyunmamayı emretti... Mescide ister tavaf için girmiş olsunlar ve isterse namaz için girmiş olsunlar, fark etmez.

Arablar daha önce (câhiliyet döneminde) tavaf niyetiyle Kabe'ye geldiklerinde ta mescidin ötesinde elbiselerini soyuyorlardı.... (3/153)³²³

Giyinik Hâlde Tavaf...

Haddâfi tefsir'inde buyurdu:

(Eskiden câhiliyet döneminde Arablar hac için, Arafat'a çıkıp, Müzdelifeye ve oradan da Minâ'ya gelir. Buradan da şeytan taşlama ve kurban kesme işlerinden sonra Kabe'ye (tavaf için) Minâ'dan ayrılırken, elbisesini soyar, yükünün içine koyarlardı.

Birisi eğer elbisesi üzerinde olduğu halde tavaf ederse, dövülür ve elbisesi (zorla) üzerinden çıkarılırdı.

Kadınlar ise, geceleyin çıplak bir halde Kabe'yi tavaf ederlerdi. Ancak kadınlar, seyrek şekilde kesilmiş olan püskülleri kalçalarının üzerine bağlarlardı. Püsküller kadınların en mahrem yerlerini bile tam olarak örtmezdi...

³²⁴

Setr-i Avret

Bu âyet-i kerime, namazda setr-i avret (avret mahallinin örtünmesinin) farz olduğuna asıl delildir. Manâsı şudur: Gerek namaz için olsun ve gerekse tavaf için olsun her mescidin yanında avret yerlerinizi örtmek için elbiselerinizi giyin, demektir.³²⁵

³²¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/456.

³²² Bunun için setr-i avret (avret yerlerini örtmek) insana her zaman farz olduğu gibi, özellikle namazda ve tavafta da farzdır. Ve bir müslümanın namazda mümkün olan en güzel durum ve şekilde bulunması sünnettir ki, cemaat ile namazda safların intizamı ve camiye giriş çıkışı ve oturuş duruşta edep ve haya, vakar ve ağırbaşlılık da bu zinet ve güzel suret anlayışının işaretinde dahil olur. Nitekim önceki âyetlerdeki yüzleri doğrultma anlayışında da bu intizam işareti vardır. Aynı şekilde âyetin işaret ve eğiliminden şu da anlaşılır ki, bir islâm şehrinin güzellik bakımından tanzim ve teşkilâtında cami ve cami civarları en güzel yerleri ve zinet merkezi noktaları edinilmelidir. Bununla beraber bütün bunların içinde mescitlerin asıl süsü, ibadet ile mamurluğu ve ibadetle ilgilenen kimselerin hâl ve tavırlarıdır. Fenalar, en güzel yerleri kirletir ve çirkinleştirir. İyiler, en kötü yerleri bile temizler, güzelleştirir. Bunun için asıl istenen insanların iyiliği ve güzelliğidir. Elmalı tefsiri, c. 3, s.2153, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/457.

³²³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/457-458.

³²⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/458.

³²⁵ Setr-i Avret, avret yerlerini örtmek, demektir. Namazda avret yerini örtmek bir şarttır.

Şöyle ki: Namazda örtülmesi farz olan ve başkalarının bakmaları caiz bulunmayan organlara "Avret yeri" denir.

Erkeklerin avret sayılan yerleri, göbekleri altından dizleri altına kadar olan yerdir. Diz kapakları da bu avret sayılan yere girer.

Kadınlara gelince: Hür olan kadınların yüzleri ile ellerinden başka, bütün bedenleri avrettir. Yüzleri ile elleri, namazda ve namaz dışında, fitne korkusu olmadıkça avret değildir. Ayaklarının avret olup olmaması ihtilâftır.

Sahih kabul edilen görüşe göre, kadınların ayakları da avret değildir. Çünkü bunlarla yolda yürümek ihtiyacı vardır. Bu bakımdan bunları örtmek, hele fakirler için, zordur.

Diğer bir görüşe göre, hür olan bir kadının namazı, ayağının dörtte biri açık bulunması ile bozulur.

Diğer bir görüşe göre de, namazda kadının ayakları avret sayılmazsa da, namaz dışında avret yeri sayılır. Bu ihtilâftan kurtulmak için ayaklarını örtmeleri iyi olur. Sahih olan görüşe göre, hür kadınların kolları, kulakları ve salıverilmiş saçları da avrettir. Büyük İslâm ilmihali, Ömer Nasûhî Bilmen, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/458.

Namazda Güzel Elbise

Şeyhü'l-İslâm Hâherzâde (r.h.)³²⁶ buyurdular:

Bunda yani Ey Âdemoğullan!

Her mescid huzurunda zînetinizi tutunun," kavlı-şerifinde") şuna delil vardır:

Namazda en güzel elbiseleri giymek müstehaptır. Çünkü müsebbibin sebep üzerine kullanılması yoluyla; ziynetten murad, elbisedir... Hâherzâde'nin sözleri bitti.³²⁷

Güzel Giyinmek

(Avret mahallini örtmek farzdır.) Elbise edinmek vâcibtir. Güzel giyinmek sünnettir.³²⁸

İmâm-ı Âzam'ın Elbisesi

İmam-i Azam Ebû Hanife (k.s.) hazretleri, gece namazları için bir elbise edindi. O elbisesi,

- 1- Gömlek,
- 2- Sarık,
- 3- Cübbe,
- 4- Ve Şalvar idi.

Bu elbiselerinin değeri binbeşyüz (1500) dirhem idi. İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretleri, her gece bu elbisesini giyerdi. Ve şöyle buyururdu:

Allâhü Teâlâ hazretleri için (güzel elbiseler giyerek) süslenmek; insanlar için süslenmekten daha evlâdır..."³²⁹

Gece Karanlığı ve örtü

Fâkihlar (İslam hukuk âlimleri) buyurdular:

Karanlığın (ayıpları) örtmesine itibâr edilmez. Zira tesettür,

- 1-Namaz hakkı.
- 2- insanlar hakkı için farz kılındı.³³⁰

İlim ve Keşif Dili

Fârisî tefsir'de buyuruldu: İlim (fıkıh) diliyle, namaz için setr-i avretin farz olduğunu söylediler.

Keşif (maneviyât) diliyle de, (namaz ve niyazda) gönül ve kalbin huzurunu sır ve gizliliklerin arzı için şart olduğunu söylediler..."³³¹

İbâdetten Zevk

Taat ve ibâdetin zevki,
Huzûr-u kalb (gönül saflığı) olmadan,
Hiçbir kimse alamaz...
Hakkı talep edene; Gönül huzuruyla,
Ve kalb-i selim ile o dergâha gelmesi şart ve kâfidir.³³²

Yeyin ve İçin

Ve yeyin ve için..."

Sizin hoşunuza giden temiz ve helâl yiyecek ve içeceklerden yiyin ve için..."³³³

Sebeb-İ Nüzul

³²⁶ Şeyhü'l-İslâm Hâherzâde, Muhammed bin Hüseyin el-Buhârî el-Haneffî'dir. Meşhur fıkıh kitabı "El-Mebsût'un musannifidir.

³²⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/459.

³²⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/459.

³²⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/459.

³³⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/459-460.

³³¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/460.

³³² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/460.

³³³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/460.

Rivayet olundu:

Benî Âmir (kabilesi) hac günlerinde, hiçbir şey yemiyorlardı. Ancak kendilerini ayakta tutabilecek kadar az bir şey yiyorlardı. Asla yağlı (ve etli yemek) yemezlerdi. Bununla haclarını ta'zîm ediyorlardı. (Aç kalmak ve bir şey yememekle haccın daha çok sevaplı olduğunu düşünüyorlardı...) Müslümanlar da böyle yapmak istediler. İşte bu hâdise üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu..³³⁴

İşârî ve Tasavvufî Manâlar

Bu kavî-i şerifte şu işaretler vardır:

Ve yeyin," "Beyât ehli"³³⁵ nin ubudiyet makamında yediklerinden yeyin.

Ve için" onların içtiklerinden...

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi;

Ben, Rabbimin katında geceliyorum; bana yediriyor ve bana içiriyor.³³⁶

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Ramazan-ı şerifi ibâdet ve taate tahsis ederdi; diğer ayları bu kadar ibâdete tahsis etmezdi...

Hatta Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bazen gece ve gündüzünün bütün saatleri ibâdetle geçsin diye, savm-i visalî tutardı (yani iftar etmeden ertesi günün orucuna niyet ederdi.) Ashabımı ise savm-i visâl'den nehyetmişlerdi.

Sahabeler ona sordular:

Ya Resuiallah (s.a.v.)! Sen visal orucu tutuyorsun?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Ben sizden herhangi biriniz gibi değilim! Muhakkak ki ben geceliyorum Rabbimin katında o bana yediriyor ve içiriyor.³³⁷

Bir rivayette de (şu lafızlarla geçmektedir);

Ben sizden herhangi biriniz gibi değilim; muhakkak ki ben Rabbimin katında bulunuyorum; o bana yediriyor ve içiriyor.³³⁸

Efendimizin (s.a.v.) Gıdaları

Âlimler bu zikredilen yeme ve içmeden ihtilâf ettiler. Bunda iki ayrı kavil (söz ve görüş) vardır:

Birincisi: Bu yemek ve içecek, ağızla hissedilen hissî yiyecek ve içeceklerdir. Âlimler;

Bu hadis-i şeriflerin hakikati bunu gerektirir. Hakikatten (kinaye veya mecâzâ) dönmeye gerek yoktur.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine cennet yiyecekleri geliyordu.

İkincisi: Bundan (yiyecek ve içekten) murad, Allâhü Teâlâ hazretlerinin Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine gıda olarak verdiği;

1- Marifetler,

2- Feyizler,

3- Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kalblerine gelen münâcatının lezzeti,

4- Allah'a yaklaşmanın gözünün aydınlığı,

5- Muhabbetinin nimetleri,

6- Bunlara tabi olan kalblerin gıdaları,

7- Ruhların nimetleri,

8- Gözlerinin aydınlığı (kurretü'l-ayn...),

9- Canların sevincidir.³³⁹

Hikâye (ehlulillahın yemeği)

Müridin biri, Şeyh Mensur Hallâc'a Kabe'de hizmet etti. O zaman iki sene kadar Kabe'ye komşu olmuştu. O mürit dedi:

Hayır erbabından ona yemekler geliyordu, O yemekleri onun yanı başına koyuyordum. Sonra sabah olduğunda, o yemeklerin noksansız olarak yerinde kaldığını görüyordum. Onları bir fakire yediriordum. Onun (Hallac-ı Mansûrun) iki sene boyunca bir lokma yemek yediğini görmedim..."³⁴⁰

³³⁴ Kurtubî Tefsiri: c. 3, s. 17, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/460-461.

³³⁵ Beyât ehli, Rabbi katında geveleyenlerin makamıdır.

³³⁶ Buhârî: 6869, Müslim: 1103.

³³⁷ Tirmizi: 709.

³³⁸ Müsned-i Ahmed'in rivayetinde bu hadis-i şerif şöyledir:

Ebü Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, visal orucunu nehyetti. Buyurdu. Denildi ki: Ya Resûlallah (s.a.v.)! Muhakkak ki sen visal orucu tutuyorsun?"

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Ben sizin gibi değilim! Muhakkak ki ben Rabbimin katında bulunuyorum. O bana yediriyor ve içiriyor." Müsned-i Ahmed: 8548, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/461-462.

³³⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/462.

³⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/462-463.

Taş Bağlaması

Meşhur Şeyh Üftâde (k.s.) hazretleri buyurdular: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, zahirde sırf zayıf ümmeti için yemek yediler. Yoksa Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yeme ve içmeye ihtiyacı yoktu. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet edilen;

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri taş bağlardı³⁴¹ hadis-i şerifleri (nde beyân edilen karnının üzerine taş bağlaması ise) açıktan değildi. Belki letafetinin kemâlindendi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri (mülk âleminde) melekût âlemine yükselmek için. Karnı üzerine taş bağlıyordu ki, irşâd âleminde (dünyada) istikran sağlanabilsin..."

Şeyh Üftâde (k.s.) buyurdular:

Yani Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, hudûs âlemine baktıkları zaman, in'âm oluyor (ni'metleniyor) ve bekaa tecelli ediyordu."

Şeyh'in sözleri bitti.³⁴²

İsraf

Ve israf etmeyin."

1- Helâli haram kılarak... Zira helali haram kılmak, malın zayi edilmesiyle tahakkuk eder. Bu da israftır.

2-Veya harama tecâvüz etmekle israf etmeyin, demektir. Kişi, Allâhü Teâlâ hazretlerinin haram kıldığı; Yiyecek, İçecek, Giyecek Ve benzeri şeyleri yapmakla israf etmiş olur.

3- Veya yemek ve içekte ifrat etmekle israf etmeyin, demektir. (3/154) Bu da kişinin bedeninin ayakta kalması ve kuvvet bulmasında fazla yemesiyle olur. Bu da israf kabilindedir...³⁴³

İsrâfçıları Sevmez

Çünkü 0 müsrifleri sevmez."

Allâhü Teâlâ hazretleri, müsriflerin filinden râzî olmaz ve onları övmez.³⁴⁴

Tasavvufa Göre İsraf

(Tasavvuf ehlinde) bazıları buyurdular:

İsraf, kişinin iştahının çektiği (ve canının arzuladığı) her şeyiyemesidir..."

Hiç şüphesiz bir kişinin bütün himmeti ve gayreti, yemek düşünmek (ve boğazına giren şeyler) olursa; o kişi gerçekten insanların hasisi ve zelilidir. (Yani en değersiz ve en hakiridir...)³⁴⁵

Çok Yiyen Adam

Ne güzel buyurmuşlar:

Efendiyi gör!

Sabahtan ta akşama kadar;

Hep taşır içmek ve yemek endişesini...

Onun kendi midesi hoş... Gönlü hoş...

Onun hâli hep doludur. Bazen de boşalır...

O, ebedî hayat, cennet ve cehennem düşüncesinden boştur.

Onun yeri ya mezbelelik (tuvalet) ya da mutfaktır..."

Talebelere Yedirilen

Şeyhü'l-İslâm buyurdular: Abdullahel-Ensârî (r.h.)³⁴⁶ hazretleri

³⁴¹ Tirmizi, Nevâdirü'l-Usûl: c. 4. s. 13, Bu hadis-i şerifin tamamı şöyledir:

-Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, açıktan karnının üzerine taş bağlardı." İhyâ-u Ulûmiddin, c.3. s.221.

³⁴² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/463.

³⁴³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/463-464.

³⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/464.

³⁴⁵ Ne güzel buyurmuşlar:

"Kimin himmeti ve gayreti olursa karnı boşluğuna giren şey Onun kıymet ve değeri de olur karnı boşluğundan çıkan şey..."

Allâhü Teâlâ hazretleri bizim himmetimizi ve gayretimizi din-i mübîn-i İslâm'a hizmet eylesin! Âmin! Mütercim İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/464.

³⁴⁶ Abdullah el- Ensârî (r.h.) hazretlerinin asıl ismi, Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Ensârî el-Hîrevî'dir. Künyesi Ebû İsmail olup nesebi, Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyüb-i Ensârî'ye dayanır. Bu sebeple Ensârî nisbesiyle tanınmıştır. 1005 (H.396)te Herat'ta doğdu. Hanbelî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerindendir... Hadis ilminde yüksek derecede âlim idi. Üç yüz binden ziyâde hadis-i şerif ezberlemiştir. Ayrıca tefsir, fıkıh, kelâm, târih, neseb ve diğer ilimlerde âlim idi. Dört yaşında ilim öğrenmeye başladı. Dokuz yaşından itibaren Kadı Ebû Mensur ve Caruzî'nin sohbetlerine devam etti. Hafızası fevkalâde kuvvetli idi. Mektepte duyduğu ve yazdığı her şeyi hemen ezberlerdi. Daha o zamanlarda, çok güzel şiirler söylediler. Gece-gündüz ilimle uğraştı. Abdül-Cebbâr el-Cerrâhî, Ebû Mensur el-Ezdî, Ebû Sa'd es-Sayrafî ve

Eğer bütün dünyayı bir lokma yapıp bir dervişin (talebenin) ağzına koysan israf olmaz
İsraf, Hak Teâlâ hazretlerinin rızasının dışında yaptığın harcamalardır."

Hayır İşlerinde İsraf

Ne güzel buyurmuşlar:

Daima iyilik yapan gence öğüt verdiler. Malını hibe etmekten uzak dur, dediler. Ey genç israftan hayır olmaz dediler. Genç, onlara; -"Hayr ve iyilikte israf olmaz" dedi...³⁴⁷

Tevilat-i Necmîyye'den...

İsraf iki çeşittir:

- 1- İfrat,
- 2- Tefrît,³⁴⁸

İsrafta Tefrit

İfrat (olan israf şunlardır):

- 1- Zarurî hacetin üstünde olanlar,
- 2- Şeriata muhalif olanlar,
- 3- Tabiata uygun olanlar,
- 4- Şehvete uygun olanlar,
- 5- Gaflet üzere olanlar,
- 6- Edebi terk etme üzere olanlar,
- 7- Şerre olan harcamalar,
- 8- Ve bunlardan başka bunlara benzer harcamalardır...³⁴⁹

İsrafta İfrat Derecesi

Tefrît (olan israflar şunlardır):

- 1- Zarurî hacetin altında noksan harcama,
- 2- Kuvvetin muhafazasında kusur etmek,

başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebü'l-Vakt Abd-ül-Evvel, Ebü'l-Feth Nasr bin Seyyar ve daha başka birçok kimse ilim öğrenip icazet, aldılar. Onun büyük bir âlim ve evliya olacağını Hızır aleyhisselâm müjdelemiştir. Şöyle ki: Hâce Ebü Âsim, Abdullah-i Ensârî hazretlerinin hocalarından ve akrabasından idi. Bir gün ziyaretine gitti. Hocası kendisine yemek ikram etti ve sohbet edip bazı şeyler öğretti. Ebü Âsim'in hanımı ihtiyar idi. Evliyadan mübarek bir hâtûn idi ve Hızır aleyhisselâmdan ilim öğrenirdi. Bu hâtûn diyor ki: Hızır aleyhisselâm bize geldiğinde, Abdullah'ı görüp kim olduğunu sordu. Böyle sormak onun âdetidir. Bildiği hâlde yine sorar. Ben; "Filân kimsedir." dedim. Buyurdu ki: "Doğudan batıya kadar herkes onun adını duyar. Şeyh-ül-islâm ismi ile meşhur olur. Şimdi on yedi yaşındadır. Babası ve kendisi, ne olduğunu bilmez. Zamanında ondan büyük kimse olmaz. Yer yüzünde onun büyüklüğünü duymayan kalmaz." 0 gerçekten müjdelendiği gibi yetişti. Kendini tamamen ilme verdi. Geceleleri kandil ışığında hadîs-i şerif yazardı. Yemek yemeğe vakit bulamazdı. Annesi, ekmeğin parçalarını lokma lokma edip yedirirdi. Hadîs-i şerif toplamak için çeşitli memleketlere gitti. Çok sıkıntılara katlandı.

İlim uğruna emsaline az rastlanan gayret ve fedakarlıklar gösterdi. Bir defasında Nişâbûr'dan Dezbâd'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda şiddetli bir yağmura tutuldu. Koyununda hadîs-i şeriflerin yazılı olduğu kitaplar, nüshalar vardı. Bunların yağmurdan ıslanmaması için yol boyunca rükû vaziyetinde eğilerek yürüdü.

Üç yüz âlimden hadîs-i şerif öğrendi. Bunların hepsi büyük hadîs âlimleri olup, hepsi de Ehl-i sünnet idi. Hiç biri bid'at sahibi değildi. Tefsîr ilmini Hâce Yahya İmârî'den öğrendi. Tasavvuf ilmini ise zamanının büyük âlimi tarikat-i âliyenin mürid-i kâmil olan Ebü'l-Hasan Harkânî hazretlerinden ders alıp kemâle erdi.

Abdullah-! Ensârî, hazretleri, Hanbelî mezhebinin büyük âlimlerinden olup, çok yüksek bir velî idi. Kerametleri pek çoktur... Abdullah-ı Ensârî hazretleri buyurdu ki: "

Malı seviyorsan, yerine sarf et de sana sonsuz arkadaş olsun! Eğer sevmiyorsan, ye de yok olsun."

İnsana, âhirete giden yolda mutlaka şu dört şey lâzımdır:

Birinci olarak, itikâd ve amel. Bunun için kendisine lâzım olan ilmi öğrenip tatbik etmek lâzımdır. Bu İlim yolcuya yön verir, idare eder. İkinci olarak, bir zikir lâzımdır. Bu, yolcuya tenhâda arkadaşlık eder ve zikir yardımı ile yalnızlık çekmez.

Üçüncü olarak, bu yolcunun haram ve şüphelilerden sakınması ve dünyâya düşkün olmaması lâzımdır. Bu uygun olmayan düşünce ve başka şeylerin kendisini meşgul etmemesine sebep olur.

Dördüncü olarak, bir yakın lâzımdır. Bu da, yolcuyu gideceği yere kadar götürür. İşte ömründe bu dört şeyden ayrılmayan saadete kavuşur."

"Nefsinizi sizi uygun olmayan şeylerle meşgul etmeden evvel, siz nefsinizi hayırlı şeylerle meşgul ediniz. Mürid-i kâmilin, mübarek cemâlini görmeye ve sohbetine kavuşmak en büyük ganimetlerdendir. Onların güzel cemâli ve sohbeti her zaman ele geçmez. Onu elden kaçırmamalısınız. Arafat dâima olur, fakat onlar dâima bulunmaz. Bu büyük ganimeti lâyıkıyla değerlendirmeli, nîmetin kıymetini bilmelidir." Kişinin sözü amelinden çok olursa noksandır. Ameli sözünden fazla olursa kemâlidir." Abdullah-ı Ensârî (k.s.) hazretleri, 1088 (H.481) senesinde Herat'ta vefat etti. Türbesi çok ziyaret edilen yerlerden biridir. Abdullah-ı Ensârî hazretlerinin yazdığı kıymetli kitaplardan bazıları şunlardır: 1) Menâzil-üs-Sâyirîn, 2) Sems-ül-Mecâlis. 3) Envâr-üt- Tahkîk, 4) Tefîr-ül-Kur'ân. 5) Hülâsa fî Şerh-i Hadîs, 6) Şerh-üt-Taarruf li-Mezheb-it-

Tasavvuf, 7) Menâkıb-ı İmâm Ahmed bin Hanbel.

³⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/464-466.

³⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/466-467.

³⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/467.

- 3- Kulluğun hakkını yerine getirmek takatinden kusur etmek,
- 4- Nefsini helak etmek suretiyle Rububiyetin hakkında mübalağa etmek (aşırı gitmek),
- 5- Nefsinin hakkını zayi etmek,
- 6- Rububiyetin hukukunu nefsin hazlanıyla zayi etmek,
- 7- Kalbin, Ruhun, Sırrın hukukunu zayi etmek,

O ki, nefsin hazları sebebiyle kişi, kendisinin husulüne müsait ve hâzır olmaktadır. İşte bütün bu açıklamalardan dolayı;

İsraf etmeyin" kavlı-i şerifinin manâsı; yani: Bizim haklarımızı zayi etmeyin! Kendi haklarınızı da zayi etmeyin; nazlarınız (ve nasiplenmeniz) için..."
Te'vilât-i Necmiye'nin sözleri bitti. ³⁵⁰

Hikâye (sıhhatin özeti)

Rivayet olundu:

Harun Reşîd'in uzman Hıristiyan bir doktoru vardı. Ali bin Hüseyin bin Vâkid (r.h.) hazretlerine,

Sizin kitabımızda tıp ile ilgili bir şey yoktur. Halbuki,

İlim ikidir: Dinler ilmi ve bedenler İlmi. ³⁵¹ Hüseyin bin Ali bin Vâkid (r.h.) buyurdular:

Allâhü Teâlâ hazretleri, tıp ilminin hepsini bizim kitabımızın bir ayetinin yarısında topladı..." Doktor;

Nedir o?" diye sordu. Buyurdular;

Şu kavlı-i şeriftir:

Ve yiğın ve için de israf etmeyin. ³⁵²

Bunun üzerine Hıristiyan doktor:

Sizin peygamberinizden tıp ile ilgili olarak bir haber (hadis-şerif) geldi mi?" Hüseyin bin Ali el-Vâkid buyurdular:

Evet! Efendimiz (s.a.v.) hazretleri bütün tıbbı, çok kolay olan birkaç lafızda topladı..." Doktor:

Nedir o?" diye sordu. Buyurdular:

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şu hadis-i şerifleridir:

Mide hastalıkların evidir. Perhiz İlaçların başıdır. Her bedeni alıştığı şeye döndürün. ³⁵³

Bunun üzerine Hıristiyan doktor:

Kitabınız ve peygamberiniz (hadis-i şerifler) tıp konusunda Câlinus'a hiçbir şey bırakmamışlar!" dedi. ³⁵⁴

İsraf ve Kibir

İbni Abbâs (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu: -"Dilediğini ye! Dilediğini giy!

İki haslet (duygu) seni hataya düşürmediği müddetçe; (0 iki haslet şunlardır:)

1- İsraf,

2- Kibir (gurur). ³⁵⁵

Yemek Kaç Öğün?

Ruhsat ehline gereken; Ramazan-ı şerif ayının dışında; bir gün ve bir gece (yani 24 saat içinde) iki öğün yemekle yetinmelidirler.

Azimet ehli de, (yirmidört saatte) bir öğün yemek yemelidirler...

Birinci taaifenin (ruhsat ehlinin) bir gün ve bir gece içinde iki öğünden fazla yemek yemeleri; ve ikinci taaifenin (azîmet ehlinin 24 saat içinde) bir öğünden fazla yemek yemeleri haddi aşmak ve behâimî (hayvânî) sıfatlara meylettir... ³⁵⁶

Perhiz

Hind (âlimlerinin) en parlak ilaçları, perhizdir. Onlar, hastayı;

1- Yemek,

2- İçmek,

3- Konuşmaktan men ederler; belirli günlerde... Hasta iyileşir. Ama perhiz tarafı daha evlâdır... ³⁵⁷

³⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/467-468.

³⁵¹ Keşfü'l-Hafâ: 1765,

³⁵² El-A'râf:7/31,

³⁵³ Keşfü'l-Hafâ: 2320, İhyâ-u Ulûmiddin c. 3, s.87. de bu manâda hadis-i şerif mevcuttur.

³⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/468.

³⁵⁵ Keşfü'l-Hafâ: 1956, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/469.

³⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/469.

³⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/469.

Helâli Haram Etmek?

Müslümanlar, elbiselerinin içinde tavaf ettiklerinde, et ve yağlı yemekler yediklerinde; müşrikler kendileri çıplak olarak Kabe'yi tavaf ettikleri için, Müslümanları kınadılar. Onlar (müşrikler) ihram halinde iken, et ve yağlı yemekler yemezlerdi. Bunun üzerine Allâhü Teâlâ hazretleri, habib-i edîbi Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerine; onlara demesini emretti:

Istifhâm-i inkârıdır.

Allah'ın ziynetini haram etmiş?"

Elbise ve insanın kendisiyle güzelleştiği ve süslendiği diğer şeyleri...

O ziynet ki, çıkarttı." Mahza kudretiyle,

Kullan için..."

1- Nebatlardan, pamuk, keten gibi...

2- Ve hayvanlardan ipek ve yün gibi...

3- Ve mâdenlerden, zırhlar gibi...

"Ve temiz hoş rızıklan..."

Bu kavli-i şerif Allah'ın ziyneti," kavi-i şerifinin üzerine atıftır.

Yani yine bunun gibi, kendisiyle lezzet alınan yiyecek ve içecekleri kim haram kıldı? Et, yağ, süt (ve süt ürünlerin)den... (3/1B5)³⁵⁸

Farzları Edâ ve Nimetler

Bil ki: Muhakkak ki adam farzları edâ ettiği zaman, güzel bir manzara ve bir güzelin yanında olmak nimetiyle nimetlenmek isterse; bunda bir sakınca yoktur.

Ama kim de maişetin en düşüğüyle kanaat eder ve malının geri kalanını âhirette kendisine fayda vereceği şeye sarf ederse; (tabîî ki) bu daha evlâ'dır... Çünkü Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında olan şeyler, daha hayırlı, daha kalıcı ve bakîdir. Ve zira muhakkak ki, kişinin kendisine yetecek olan en düşük şey üzerine kısaltması 'azimetdir. Onun üzerine ziyâde kıldığı, nimetlenmek, lezzete nai! olmak (ve benzeri şeyler ise) "ruhsaftır. İşte bu âyet-i kerime ikisine, Allah'ın, kullan için çıkardığı zîneti ve temiz hoş rızıklan kim haram etmiş?" kavli, hem azîmet ve hem ruhsata) delâlet etti.³⁵⁹

Güzel Şeyleri Kullanmak

Yine bu âyet-i kerime,

1- Yiyecek, İçilecek, Giyilecek ve

2- Güzellik çeşitleriyle süslenmek ve güzel giyinmenin mübâh, asıl olanın ibâhe (mübâh) olduğuna delâlet etti.

Çünkü "Ja "Kim," kavli-i şerifindeki istifham inkâr içindir.³⁶⁰

Eşyada Asıl Olan İbâhadir

(Âlimlerin çoğuna göre)

Muhakkak ki "eşyada asıl olan ibâha'dır.³⁶¹

İmam Şafiî (r.h.) hazretlerinin mezhebi olduğu gibi...

İmâm-ı Âzam Ebû Hanife (r.h.) hazretlerinin ashabının çoğunun mezhebi de budur...

Âlimlerin bazıları da, "tevakkuf (sükût edip susma) görüşündedirler. Ve âlimlerin bazıları da, bunu yasakladılar (asla ibâhayoktur, dediler...)

İbâha'nin olduğuna kail olanların sözlerinin vechi (ve yönü) şöyledir:

Allah Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, hakikaten zengindir. Mutlak olarak cömerttir. Zengin cömert olan ise malını kendi kulundan (kölesinden) asla esirgemez ve onun kullanmasına mani olmaz; ancak kendisinde zaruret

³⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/469-470.

³⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/470-471.

³⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/471.

³⁶¹ Bu kaide Usûl-u fıkıh ve Fıkıh'da büyük bir yere sahiptir. Zira fıkıh ilminde meselelerin çoğuna, "eşyada asıl olan ibâha'dır." kaidesine fetva verilir. Mesela, hiç tanımadığı, çalışma sistemini, ahlak ve kazanç durumunu bilmediği bir kişinin evine misafir bulunduğu zaman, o zatın kendisine ikram ettiklerini yemesinde bir beis yoktur. Zira, Acaba bunu helaldan kazanmış mı? Acaba almış olduğu bu eşyanın bedelini sahibine vermiş mi? Bunları gasbetmiş olabilir mi? Bunları helâl yoldan mı elde etmiş? Gibi soruları düşünmesi gerekmez. "eşyada asıl olan ibâha'dır." Fakat misafir olduğu kişinin, durumunu biliyor, o kişinin kazancının faiz ve gasb gibi haram yollardan ise; o zatın İkrâm ettiklerini yemesi ve içmesi haramdır. Mütercim.

(yani kulu için zararlı) olan şeyler müstesna...

Böylece ibâha, Allâhü Teâlâ hazretlerinin zenginliği ve cömertliği itibariyledir. (Bir şeyde) âriz olan hürmet (yani bir şey hakkında yasak, memnu ve haram olduğu hakkında bir nâs) sabit olmadığı zaman o eşyanın ibâhası bakî kalmış oldu...

Eşyada ibâha'yı kabul etmeyenlerin sözlerinin vechi (te'vîl yönleri de şöyledir:)

Eşyâ'nın hepsi hakikatte Allâhü Teâlâ hazretlerinin mülküdür. Başkasının mülkünde tasarruf etmek ise ancak mâlik'in ibâh'a etmesi {mubah ve helal etmesiyle) mümkün olur. Bir eşyada ibâha sabit olmadığı zaman, o eşya yasak üzere kalmış oldu. Sebebi kaaim olmasından dolayı ki; sebep de o şeyin başkasının mülkü olmasıdır...

Tevekkuf (bu konuda susup duraklayanların) sözlerinin vechi (ve te'vîl yolları da şöyledir:)

Muhakkak ki hürmet (bir şeyin haram olması) ve ibâh'a (bir şeyin mübâh ve helal olması); ancak şer-i şerif ile sabit olur. Şer-i şerifin vürûdünden önce (bir konuda nas gelmeden önce) bu ikisinden (hürmet ve ibâha'dan) birinin sabit olması tasavvur edilmez... Ve bu takdirde bir şey hakkında hürmet (yasak ve haram olduğuna) ve ibâha (mubah ve helâl olduğuna dair) hüküm verilmez...

Abdülkaahir el-Bağdâdî (r.h.) buyurdular:

(Hakkında nas olmayan bir şeyin ne yasak ve ne de mubah olduğuna fetva vermeyip; susup duranların) tevekküflerinin tefsiri şöyledir: Kim şer-i şerifin vürûdünden önce bir şey yaparsa, onun fiili ve yapmış olduğu işi, Allâhü Teâlâ hazretleri katında ne sevaba müstahak olur ve ne de azaba ducâr olur...³⁶²

Eşyâ'nın Yaratılma Maksadı

Deki: Onlar..."

Ziyet, tayyibât (hoş ve temiz şeyler)... Farisî tefsirde olduğu gibi..

Îmân edenler için,"

Yani onlar için istikrar edilmiştir. Dünya hayatında..."

Bu kavli-i şerif iman ettiler," fiiline taalluk etmektedir. Veya o kimseler için" kavli-i şerifine taalluk eden istikrara taalluk etmektedir.

Güzel, temiz ve hoş şeylerin yaratılmasındaki asıl maksat, Allâhü Teâlâ hazretlerinin taât ve ibâdeti üzerine mükellefleri takviye etmektir. Yoksa onları (kullan) küfür ve isyan üzerine takviye etmek için değildir... O (ziyinet ve hoş şeyler) asaleten mü'minlere mahsustur. Kâfirler ise mazeretlerinden dolayı bunda kat'iyetle mü'minlere tabidirler. Bundan dolayı; Onlar, dünya hayatta îmân edenler ve iman edenlerin gayri içindir," buyurmadı.³⁶³

Kıyamet Günü Rahmet

Kıyamet günü hâlis olmaktadır..."

Kıyamet gününde onlarda mü'minlerin ortağı yoktur. Her ne kadar dünya hayatında nimetlerden faydalanmak konusunda mü'minler ve kâfirler müşterek olsalar bile... halis olduğu halde" kelimesi, İmân edenler için," kavli-i şerifinde niyet edilenden hâl'dir.

Kıyamet günü," kavli-i şerifi de halis olduğu halde" kelimesine taalluk etmektedir....³⁶⁴

İşârî ve Tasavvufî Manâlar

Bu kavli-i şerifte şu işaretler vardır:

Allâhü Teâlâ hazretlerinin, peygamberlerden, evliyadan havas kulları için, gayıblardan çıkarmış olduğu kemâlâtı talep etmekten sizi kim men edebilir?

Bu kerametlere nail olmayı kim size haram eder?

Bu makamlara çıkmaktan kim sizi mahrum eder?

Bu keramet ve makamları talep etmekten ve onlar için çalışmaktan kim size mâni olabilir?

Halbuki bu keramet ve makamlara te'hîrsiz ve kusursuz olarak çıkmak mübâh'tır...

Allah'ın ziyeti" kavli-i şerifinde) ziyetin Allâhü Teâlâ hazretlerine izafe edilmesi; Allâhü Teâlâ hazretleri, onu lütuflarının hazinelerinden, şefkat ve sevgisinin hakikatlerinden çıkarttığı içindir...³⁶⁵

Her Şeyin Bir Ziyeti Vardır

Bedenlerin ziyeti, şerîat ve eserleriyle.

Nefeslerin ziyeti, adaplar ve miktarlarıyladır.

³⁶² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/471-472.

³⁶³ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/472-473.

³⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/473.

³⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/473-474.

Kalblerin ziyneti, şâhidler ve nurlarıyladır.
Ruhların ziyneti, marifetler ve sırlarıyladır.
Esrarın ziyneti, muttali olmaklar ve eserleriyleledir.
Zahirlerin ziyneti belki, tevfiik ileledir.
Bâtınların ziyneti, tahkik nurlarıyladır.
Zahirinin ziyneti, secde eserleriyleledir.
Batının ziyneti, şuhûd nurlarıyladır.
Zahirlerin ziyneti, cömertliğin eserleriyleledir.
Bâtınların ziyneti, vücût nurları ve pak rızıklarladır.
Nefislerin (canların) rızıkları, fazilet kılmanın hükmüyledir.
Kalblerin rızıkları, ikbâlinin mücibiyledir.
Hakikatte pak olan rızıklar, nefsin hukukları ve hazlanıyla şaibeli olmayan ve hâlis olarak onun mevhibeleri ve hukukundan olanlardır...³⁶⁶

Makamlar

Deki: "Onlar, dünya hayatta î mân edenler için," yani bu kerametler ve makamlar dünya hayatında, sâdât (efendiler ve büyükler) içindir. Dünya hayatında nefsanî âfetlerin şâibeleriyle şaibeli ve hayvanî sıfatlarla bulandırılmıştır...

"Kıyamet günü hâlis olmaktadır..."

Bu, âfet ve bulandırılmalardan tamamen arındırılmıştır. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi; Bir halde ki, derûnlarında/içlerinde kin kabûünden ne varsa, hepsini söküüp atmışızdır; altlarından ırmaklar akar. Hamdolsun o Allah'a ki, hidâyetiyle bizi buna muvaffak kıldı. O, bize hidâyet etmeseydi, bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamıza imkân yoktu. Hakikat, rabbimizin peygamberleri emr-i hak ile geldiler" demektedirler ve şöyle nida olunmaktadırlar
İşte bu gördüğünüz o cennet ki, buna amelleriniz sebebiyle vâris kıldınız..³⁶⁷

Âyetlere İlâhî Tafsilat

Bu suretle ilim ehli olanlar için âyetleri tafsîl ediyoruz/açıkıyoruz..."

Bu hükmü açıkladığımız gibi; diğer hükümleri de ayet-i kerimelerin içinde bulunan kat kat manâları ve incelikleri bilen bir kavim için açıklıyoruz. (3/156)³⁶⁸

Haram Edilen Bazı Şeyler

De ki: "Rabbim ancak haram buyurdu: Bütün fuhşiyati,"

Çirkinliği açığa çıkmış ve ziyâde olmuş olan günahlar ki, o "Kebâir" yani büyük günahlardır.

Ondan açığını da gizlisini de..."

Bu kavî-i şerif, "fuhşiyât" kelimesinden bedeldir. Yani günahların açığını ve gizlisini, demektir. Küfür, nifak ve ikisinin gayrisinde olan fuhşiyât gibi...

Ve günahı (vebali)"

Günah gerektiren şeyleri günah" kelimesi hem küçük günahlara ve hem de büyük günahlara umûm (olarak kullanılan bir kelime)dir...

Ve bağı/zulmü"

Yani zulmü veya kebâir (büyük günahları) demektir. "Ve bağı/zulmü, (kelimesinin manâsı), günah" kelimesinin manâsının içinde olmakla beraber tek olara'k bir daha zikredilmesi, ondan sakındırmakta mübalağa içindir...

Haksızlıkla..

Bu kavî-i şerif, Ve bağı/zulmü, kelimesine taalluk etmektedir. Onu te'Md etmektedir. Çünkü, bağı yani zulüm haklı olarak yapılmaz.

Ve Allah'a şirk koşmanızı..."

Yani sizin Allâhü Teâlâ hazretlerine bir şeyi şirk koşmanızı size haram etti, demektir.

"Hiçbir zaman indirmedığı herhangi bir şeyi...."

Yani ona şirk koşmanızı ve ibâdet etmenizi, demektir. "Bir delil..." Hücjet ve burhan...

Bu kavî-i şerif, müşriklerle alay ve istihza etmek ve susturmaktır... Çünkü şirk koşmak hakkında burhanın inmesi caiz olmadığına göre, bunu zikretmek, onları susturmak ve onlarla istihza etmek olmuş olur. inmedikçe bu konuda burhanın olmadığı da malûmdur...

Ve Allah'a bilmediğiniz şeyler isnad etmenizi haram buyurdu."

³⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/474.

³⁶⁷ El-A'râf: 7/43, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/474-475.

³⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/475.

Allâhü Teâlâ hazretlerinin sıfatlarında ilhâd etmek ve Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira etmek gibi... Onların, Allâhü Teâlâ hazretleri bize bunu emretti," sözleri gibi..³⁶⁹

Te'vilât-i Necmiyyeden

Te'vilât-i Necmiyye'de buyuruldu: De ki: "Rabbim ancak şunları haram buyurdu: Bütün fuhşiyati; açığı, gizlisini..."

Fuhşiyat," kuldân Rabbin yolunu kesen ve onun seyr u sülûkuna mâni olan her şeydir.

(Fuhşiyat üç kısımdır: Avamın fuhşiyati, Havassın fuhşiyati, Ahassın fuhşiyati...)

Avamın fuhşiyati: kendisinde zahir olanlar" nehyedilenleri irtikâb etmesidir.

Ve gizli olanları" ise, gönüide olan tehlikelerdir.

Havassın fuhşiyati:

"kendisinde zahir olanlar" nefisleri için kendisinde nasîp ve payı olan şeylerdir; velev ki, bir tohumcuk (zerrecik) olsa bile...

Ve gizli olanları" ise, bir an da olsa sabırdan mahcûb olmaktır...

Ahassın fuhşiyati: "kendisinde zâhir olanlar" Edeplerden herhangi bir edebi terk etmek veya sebeplerden bir sebebe bağlanmaktır.

Ve gizli olanları" ise, dünya ve âhiretten herhangi bir şeye meyletmek ve âlemlerde, Allâhü Teâlâ hazretlerinden gayri herhangi bir şeye iltifat etmektir...

Ve bal ve günah,"

Allâhü Teâlâ hazretlerinden yüz çevirmektir; velev ki, göz kırpmaya kadar olsa bile...

Ve haksızlıkla bağyi/ zulmü,"

Allâhü Teâlâ hazretlerinden gayrisini sevmektir. Çünkü bu, yerine konulması gereken bir şeyi yerinden başka bir yere koymaktır.

Ve Allah'a şirk koşmanız..."

Yani sizin, Allâhü Teâlâ hazretlerinden başkasından yardım dilemenizdir.

Hiçbir zaman bir delil indirmedığı herhangi bir şeyi..."

Yani sizin için indirilmiş olan şeriatı herhangi bir hüccet ve ruhsat bulunmayan şeyleri, demektir.

Ve Allah'a bilmediğiniz şeyler isnad etmenizi haram buyurdu."

Yani sizin nefsinizin fetvaları ve hevâ ü hevesinizle hükmetmenizi haram buyurdu, demektir.

Ve sizin hakikatini tam bilmediğiniz şeyleri Allâhü Teâlâ hazretlerine karşı aklınıza göre konuşmanızı da...

Bunda başka manâlar da vardır:

Sizin marifetullah hakkında konuşmanızı...

Sizin seyr u sülûk ehlinin hallerini konuşmanızı...

Makamları şerh etmenizi...

Ve sizin kendisinden gafil olduğunuz kerametleri isbat etmenizi...

Ve sizin bilmediğiniz marifetlerden söz etmenizi de...

Te'vilât-i Necmiyyenin sözleri bitti.

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri şu kavlı-şerifi ile müşrikleri, resulleri ve peygamberleri ile tehdid etti ve buyurdu:³⁷⁰

³⁶⁹ Bu âyet-i kerimede şunlar tıaram kılındı:

1 -Fuhşiyatın her türlü,ü,

2-Zahiri ve bâtını günahlar,

3-Büyük ve küçük günahlar,

4-Haksız yere zulüm,

5- Azgınlık,

6-Allah'a şirk koşmak,

7-Delilsiz konuşmak,

8- Allah hakkında bilmeden konuşmak,

9- Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira etmektir... Burada çok dikkat etmek gerekir. Zira evliya olmadığı halde,

"Ben evliyayım, ben şeyhim," diye insanları aldatan ve mü'minlerin saf duygularını istismar eden kişiler, Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira ettikleri gibi; iç âlemini bilmeden, maneviyatına vakıf olmadan, bir kişinin şunun veya bunun evladı ve soyundan gelmesine bakarak;

"İşte bu adam evliyâullah'tır" diye, bir kişi hakkında hüküm verenler de Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira ediyorlar... Çünkü bunlar, Allâhü Teâlâ hazretlerine dost olmayan birini Allâhü Teâlâ hazretlerine dost olduğunu iddia ediyorlar. Bu da bir iftiradır... Evliya olmadan, kendisine evliya süsü vermek zındıklıktır. Rast gele insanlara da "bu evliyâ'dır!" demek çok tehlikelidir. O'nun evliya olduğunu kesin biliyor musun? Delilin var mı? Burhanın var mı? Belki Allâhü Teâlâ hazretlerinin bir düşmanı hakkında "Bu kişi, Allah'ın dostudur" diyerek, Allâhü Teâlâ hazretlerine iftira etmiş oluyorsun!.. Dikkat etmek gerekir... Mütercim... İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/474-477.

³⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/477-479.

Ümmetlerin Eceli

Yüce Meali:

Her ümmet için bir müddet takdir olunmuş... Müddetleri gelince, bir an geride kalmazlar, öne de geçemezler. Ey Âdemoğulları! Size her ne zaman içinizden benim âyetlerimi tebliğ eden resuller gelir de, her kim bunlara muhalefetten sakınır ve güzel olanı tercih ederse, artık onlara korku yoktur ve mahzun olacak/üzülecek olanlar onlar değildir. Âyetlerimizi tekzîb edenlere ve yalanlayanlara ve bunlara îmânî kibirlerine yediremeyenlere gelince; böyleleri ashâb-ı nârdır/ateş ehlidir, hep onda ebedi kalırlar.³⁷¹

Tefsîr-i Şerifi:

Ve her ümmet için vardır." Helak olmuş olan ümmetlerden... "Ecel" (bir müddet takdir olunmuş...) Helak olmaları için darb olunmuş muayyen ve mahdut bir zamanı vardır. Müddetleri gelince," Bu kavi-i şerifteki zamir, "Ve her ümmet için vardır." kavM şerifine râcidir... Şu cihetle ki hasseten, "Onların ecelleri" buyurmadı. Yani, kendilerine hâs olan ecelleri ve köklerini kazımak için tayin edilen azaplarının vakitleri geldiği zaman, demektir. Geride kalmazlar..." Bu ecelden... C "Bir an," Zamandan az bir şey... Çünkü saat, zamanın gayet az bir misâlidir. Yani asla te'hîr olunmazlar, demektir. Burada, istif âl" sığasımın gelmesi, onların bunu talep etmeleriyle beraber, onların bundan âciz ve mahrum olduklarını duyurmak ve ilân etmek içindir... Ve öne de geçemezler..." Onun üzerine takdim de olunmazlar, demektir.³⁷²

Ecelde Te'cil ve Tehir

Ne güzel buyurmuşlar:
Ecel yarın gelir! Ön ve arkadan..
Ön ve arkadan gelen geçer. Bir nefeste...³⁷³

Hikaye (Dünya Malı ve tevbe)

Rivayet olundu:
Meliklerden bazıları ibâdetlere düşküdü... Sonra döndü. Dünya malına ve devlet reisliğine meyletti. Bir bina inşâ etti. Onu çok yüksek ve kuvvetli yaptı. Emretti, onu döşediler. Yenilikler yaptı. Sofra edindi. Yemekler indirdi. Halkı davet etti. İnsanlar, onun davetini kabul ettiler, ona geldiler, yemeğini yediler, içtiler, onun binasına bakıyorlar, çok beğeniyor, bundan taaccüp ediyorlar ve ona dua edip ayrılıyorlardı. Günlerce böyle devam etti.
Sonra bir gün, kendisi hâs ashâbından (özel çevresinden) bir grup ile oturdu. Dedi ki:
Benim bu evimle olan sevincimi, gerçekten görüyorsunuz. Ben kendi kendime konuştum (ve karar verdim),

³⁷¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/479.

³⁷² Her ümmet, az veya çok her topluluk, küçük veya büyük her toplum ve devlet için bir ecel; Allah katında tayin edilmiş ve kararlaştırılmış olan bir vakit ve mühlet vardır ki. azab veya helakleri ona bakar. Allah'a karşı peygamberlerini yalanlayanların, yalancıların, dinsizlerin, müşriklerin, isyancıların, günahkârların, edepsizlerin hepsi dünyanın her tarafında ve her zamanında birden bire cezalandırılıvermezler. Çeşitli ümmetlerden her birine ve hatta her ümmetten her ferde mahsus bir ecel, bir müddet sonu vardır. Birini şu kadar müddet içinde mahveden bir kötülük, diğerini mahvetmek için daha az veya daha çok bir müddete dayanmış olur. Şu halde ecelleri geldi, mühletleri bitti mi, bir saat geri kalamazlar, İleri de gidemezler. Yani o eceli ne bir an ileri çekebilirler, ne de geri. Ne uzatabilirler, ne kısaltabilirler. Biçilen vakti gelince âni ânında derhal yakalanır, belalarını bulurlar. Bu müddeti ise ancak Allah bilir. Şu halde bir müddet devam eden bu müsaadeye aldanıp da sonsuza değin böyle gidecek sanmamalı, fırsat elde iken hemen tevbekâr olup bir an önce isyandan korunmaya ve Allah'ın emirlerine yapışmak suretiyle geleceği temine çalışmalıdır. İbnü Abbas ve müfessirlerin çoğunluğunun tercihine göre bu âyetteki ecel, söz gelişine göre mutlak ömür mânâsına olmayıp, "azab ve helak eceli" demek olduğundan her ümmetin bir eceli vardır" kanunu, fertleri dinlerine bağlı olan bir ümmetin, dünyanın sonuna kadar yaşayabilmesine engel değildir. Bundan günah ve ahlâksızlık içinde koşan kâfir ve âsi ümmetlerin bir müddet nail oldukları görünüşteki refah ve safâya bakıp da arkalarına düşmemek ve onları bakı kalacak sanıp da ahlâk ve hareketlerini ve medeniyet tavırlarını benimsenecek bir örnek saymamak gerektiğini anlamalıdır. Elmalı tefsiri İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/479-480.

³⁷³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/481.

evlâdımdan her biri için de bu köşkümün bir benzerini yaptıracağım. Yanımda biraz ikaamet edin (kalın) sizin sözlerinizle (ve sohbetiniz) ile ünsiyet edeyim, bu binada yapmak istediklerimi sizinle istişare edeyim!"

Onlar da, günlerce onun yanında kaldılar. Oynaştılar, eğlendiler.

Melik, binayı nasıl inşâ edeceğini, nasıl yapacağını ve onu nasıl düzenleyeceğini onlara danıştı.

Onlar bir gece, eğlence, zevk ve sefalarının içindeler iken, köşkün öbür tarafından bir ses işittiler. Biri şöyle diyordu: (3/157)

Ey (bu) binaları inşâ edenî Ölümünü unutan!

Kesinlikle güvenme (saraylarına) Çünkü ölüm yazılmıştır. Bu halk sevinse ve ferahlansalar bile... Ölüm, emellerinin önüne dikilmiş; bir yok olmadır. Asla bina etme; İçinde oturmayacağın evleri.... (Tevbe et) İbâdete dön Ki, günahların bağışlansın.

Melik korktu. Bu sestən titredi. Onun ashabı yani eğlence arkadaşları da çok şiddetli bir şekilde korktular.

Melik onlara:

Benim işittiğimi siz de işittiniz mi?" dedi. Onlar:

Evet! Dediler. Melik:

Benim içimde hissettiğimi siz de hissediyor musunuz?" diye sordu. Onlar:

Ne hissediyorsun?" diye sordular. Melik:

Kalbimin üzerine bir daralma hissediyorum! Bunun ölüm hastalığından başka bir şey olmadığını düşünüyorum!" dedi. Onlar,

Hayır! Senin hissettiklerin belki aksine sağlık, afiyet ve bekaa (uzun ömürdür)" dediler.

Melik (yaptıklarına pişman oldu) ağladı. Emretti; şarabı döktüler. Eğlence aletlerini de çıkarttı veya (râvî) dedi ki; kırdılar.

Allâhü subhânehû ve Teâlâ hazretlerine tevbe etti. Ve sürekli,

Ölüm! Ölüm! Ölüm!... " demeye başladı. Ta nefesi çıkıncaya kadar böyle sayıkladı. Allâhü Teâlâ hazretleri, kendisine rahmet etsin! Âmin...

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Efendi, sarayının nakış ve süsüyle uğraşmaktadır. Lakin hâne temelden haraptır.³⁷⁴

Ve buyurdu:

O ki onun kararıdır. Alıp bakma ey genç;

Harap olur, gül ve nesrin çiçeği... İlk hali gibi kalmaz.

O soldurup çöp haline getirdi, gülü...

O gülün kırmızılıklarından hiçbir şey kalmadı.

Harabeye döndü.³⁷⁵

İşârî ve Tasavvufî Manâlar

"Her ümmet için bir müddet takdir olunmuş..."

Yani Allâhü Teâlâ hazretlerine seyr ü suluk eden bir kavim için, cennet ve cehenneme belli bir müddet ve mühlet verilmiş bir vakit vardır, demektir.

"Onların müddetleri gelince,"

Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendilerine ezelde takdir buyurduğu gibi müddetleri gelince,

Bir an geri de kalmazlar, öne de geçemezler..."

Bu evliya için bir vaad'tir; onların kalblerini meylettirir... Bu düşmanlar için de bir vaîd (korkutma ve tehdît)tir; onların nefislerine bir siyâsettir.

Te'vilât-i Necmîyye'de de böyledir.³⁷⁶

Peygamberler

Ev Âdemoğulları!" Bu hitap, bütün insanlardır. Her ne zaman,"

Bu kavl-i şerifin aslı her ne vakiftir. Burada, u (mâ) kelimesi, kendisinde bulunan şart manâsını te'kîd için şartıyye olan öf (in) kelimesine eklendi.

Size resuller gelir..." Olan, (ne olan?)

Sizin içinizden," Sizin cinsinizden olanlar, Bu kavl-i şerif, "peygamberlerin sıfatıdır.

Size benim âyetlerimi tebliğ eden..."

Bu kavi-i şerif, peygamberlerin başka bir sıfatıdır. Yani size benim hükümlerimi ve şeriatımı beyân eden ve açıklayan peygamberler, demektir. (Bu âyet-i kerimenin) zahiri "vakta ki" kelimesinin kelimesinden bedel olmasını gerektirir. Çünkü getirmek, Allâhü Teâlâ hazretlerinin ilminde muhakkak vukuu olduğu içindir. Lakin malûm, meşkûk yerinde kullanıldı.

³⁷⁴ Gülistan-ı Sadî, s. 150.

³⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/481-482.

³⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/483.

Bu da şuna tembihdir:

Peygamberleri gönderme işi caiz bir iştir; aklî olarak vacip değildir. Ta ki peygamberlerin gönderilmemesi üzerine takdir olunmaz.

Peygamberlerin gönderilmesi şer-i şerife göre de vacip değildir. Ta ki peygamberleri göndermemekle günah işlenilmiş olunmaz...

Zira muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretlerine hiçbir şey vacip değildir; ne aklî olarak ve ne de şer-i şerife göre...

Lakin Allâhü Teâlâ hazretlerinin hikmeti, peygamberlerin gönderilmesini gerektirmektedir. Çünkü peygamberlerin gönderilmesinde {kullar için} bir çok maslahat ve hikmetler vardır...³⁷⁷

Takva Sahipleri

Her kim,"

Şartıyyedir. Farişî olarak; Herkim ki," demektir. bunlara muhalefetten) sakınır.' tekzîbten sakınırsa,

Ve güzel olanı tercih ederse,"

Amelini islâh eder, Allah'a itaat eder ve Allah'ın âyetlerini açıklayan ve kıssa eden peygambere itaat ederse,

Artık onlara korku yoktur..."

Yani gelecekte âsîlere olacak olanlardan ona korku yoktur.

Ve mahzun olacak/üzülecek olanlar onlar değildir..."

Dünyada kaçırdıklarına üzülmezler. Keramet ve Rıdvan diyarında takva sahiplerine hazırlanan lezzet ve nimetlere gark oldukları için dünyada kaçırdıklarına asla üzülmezler.³⁷⁸

Ayetleri Tekzîb Edenler

Ve tekzîb edenler," Sizden,

Âyetlerimizi," Yani peygamberleri yalanlayanlar. "Ve kibirlendiler,"

Kibirlendiler, büyüklük tasladılar ve serkeşlik ettiler ve iman etmeyi kibirlere yediremediler. (neden?)

Ondan," Vahdete delâlet eden âyetlerden kibirlendiler.

Böyleleri ashâb-ı nârdır/ateş ehlidir,"

Ateşten asla ayrılmayan ve devam edenlerdir. Hep onda ebedi kalırlar..." Onlar cehennem ateşinde ebedi kalırlar...³⁷⁹

Küfür Ve İsyân Ehli

Yüce Meali:

Zîrâ bir yalanı Allah'a iftira eden veya O'nun âyetlerine yalan diyen kimseden daha zâlim kim olabilir? Bunlara Kitâb'dan nasipleri erişir. Nihayet kendilerine göndereceğimiz melekler gelip canlarını alırlarken,

Hani o Allah'ı bırakıp da taptıklarınız nerede?" dediklerinde,

Onlar bizi bıraktılar da kayboldular" derler ve kâfir idiklerine kendi aleyhlerinde şahitlik ederler.

Girin bakalım sizden evvel ins ve cinden geçen ümmetlerin içinde ateş!" buyurur. Her ümmet girdikçe hemşiresine/kendi din kardeşine lanet eder. Nihayet hepsi orada birbirlerine ulanırlar/peşpeşe gelip toplanırlar, sonrakiler, öndekilerini göstererek,

Rabbenâey rabbimiz!" derler: "İşte şunlar bizi yoldan çıkardılar. Onun için onlara ateşten iki katlı azap ver."

Allah Buyurur ki:

Her birinize iki katlı... Ve lâkin bilmiyorsunuz.

Öndekiler de sonrakilere derler ki:

Sizin de bize karşı bir meziyyetiniz/ üstünlüğünüz olmadı. Artık kendi kesbinizin/amelinizin cezası, tadın azabı..

³⁸⁰

Tesîr-i Şerifi:

Daha zâlim kim olabilir?"

Kimin zulmü daha büyüktür. Yani daha zalim hiçbir kimse yoktur, (kimden)

Bir yalanı Allah'a iftira eden kimseden..."

Allâhü Teâlâ hazretlerinin söylemediklerini, Allâhü Teâlâ hazretleri hakkında söyleyenden (ve böylece iftira edenden)... Allâhü Teâlâ hazretleri konuşma konusuna;

³⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/483-484.

³⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/484.

³⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/485.

³⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/486-487.

- 1- Şirki ispat etmek,
- 2- Allâhü Teâlâ hazretlerine eş isnat etmek,
- 3- Allâhü Teâlâ hazretlerine oğul (ve kız) isnat etmekte de (iftirâ'nın) içine dâhildirler...

Veya O'nun âyetlerini yalanladı..."

Yani Allâhü Teâlâ hazretlerinin buyurdıklarını yalanladı. Allâhü Teâlâ hazretleri, kizbi (yalanı) kendisinin üzerine ve tekzibi (yalanmayı da) âyetlerinin üzerine kıldı. İkisi de günahta birbirine müsâvidir. Şu cihetle buyurdu: Zikredilen iftira ve tekzib (yalanlama) işini yapanlar; "Kendilerine erişir." Nasipleri," Olan (neden?), "Kitâb'dan," Kendileri için yazılan rızık ve amellerden..³⁸¹

"Nihayet kendilerine göndereceğimiz

melekler geldiklerinde," Ölüm meleği (Azrail Aleyhisselâm) ve yardımcıları geldiklerinde,

yjüj "Onların canlarını alırlarken/1 (3/158)

Yani onlar vefat eder halde olup melekler ruhlarını kabz ederlerken, demektir.

"hatta" kelimesi, her ne kadar kendisiyle kelâmın başlanıldığı bir kelime ise de; lakin J^ "hatta" kelimesi, mâ kabîinde bulunan fiil için gaye (sonuç) manâsını ifâde eder.³⁸²

Meleklerin Kâfirleri Azarlamaları

Kitaptan nasipleri onlara ulaşır; ta ki ölüm meleği onlara gelinceye kadar... Onlara geldiği zaman ölüm meleği;

"Dediler," Onları azarlamak için,

"Hani o Allah'ı bırakıp da taptıklarınız nerede? (Bazı) Mushafların hattında ü "o şey ki" kelimesi, nerede" kelimesine bitişik olarak yazıldı. Fakat bunun doğrusu, ü "o şey ki" kelimesinin ayrı yazılması gerekir. Çünkü ü (mâ) mevsû/dur.³⁸³

Onlar bizi bıraktılar da kayboldular"

Bizden kayboldular. Onların nerede olduklarını ve mekânlarını bilmiyoruz, derler.

"Ve kendi aleyhlerinde şahitlik ederler..."

Bu kavl-i şerif, tjıs "Dediler," kavl-i şerifinin üzerine atıftır.

Yani kendi nefislerinin (kendi kendilerinin) aleyhinde itiraf ettiler.

Muhakkak onlar idiler..." Dünyada... (Ne idiler?)

Kâfirler..." idiler.

Yani ibâdete asla müstahak olmayan şeylere ibâdet edenlerden olduklarını itiraf ettiler... Şu cihetle ki, meyillerine ve dalâletlerine şahitlik ettiler.³⁸⁴

Bu ayet-i kerime (yani kâfirlerin kendilerinin aleyhlerinde ve küfürlerine şahitlik edeceğini ve küfürlerini itiraf edeceğini beyan eden; "Onlar bizi bıraktılar da kayboldular" derler ve kâfir idiklerine kendi aleyhlerinde şahitlik ederler..." kavl-i şerifi) ile (müşrik olmadıklarını ifâde edeceklerini beyân eden:)

Sonra, başka fitnelik edemeyecekler; sâde şöyle diyecekler: Rabbimiz Allah'a yemin ederiz, Vallahi bizler müşrik değildik.³⁸⁵ Âyet-i kerimesinin arasında bir zıtlık asla yoktur.

Bunun değişik taifelerden sadır olması zamanlarda sadır olma ihtimali olduğu için...³⁸⁶

Kıyamet Halleri

İrşâd'da (Ebûs-Suûd Efendinin tefsirinde) buyuruldu: Bu âyet-i kerimede, (ölümden sonra meydana gelecek hadiseleri) gayet süratli bir şekilde kasedtiğinden dolayı yeniden dirilmek ve cezâ'nın her ikisinin sanki Ölüm anında meydana gelip vuku bulduğu anlaşılmaktadır... (Bu hadiselerin mutlaka meydana geleceğinden dolayıdır...) Şu hadis-i şerif de bu manâ üzerine varid olmuştur:

Ölen kişinin gerçekten kıyameti kopmuştur.³⁸⁷

Yoksa;

1- Suâl, Cevap ve,

2- İkisinin üzerine terettüp edilen şeyler (yani Hesap, Mizan, Sırat),

3- Cehennem ateşine atılma emri,

4- Cehennem ateşinin arasında cereyan eden lanetleşme,

5- Birbirini uğursuz saymalarının hepsi;

Yeniden dirilmeden sonra meydana gelecektir. Hiç şüphesiz böyledir.³⁸⁸

³⁸¹ Kitaptan murad, levh-i mahfuzdur. Ebus-Suûd Tefsiri: c. 3, s. 226,

³⁸² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/487-488.

³⁸³ Ebus- Suûd Tefsiri: c. 3. s.226,

³⁸⁴ Ebu Suûd Tefsiri: c. 3. s.226,

³⁸⁵ el-En'âm: 6/23,

³⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/488-489.

³⁸⁷ Müsnedü'l-Firdevs, Deylemi: c.1. s, 287,

³⁸⁸ Ebus- Suûd Tefsiri: c. 3. s.226, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/489490.

Cehennemde Topluluklar

Buyurdu."

Allâhü Teâlâ hazretleri kıyamet gününde buyurdu. Veya meleklerden biri dedi ki:

Girin bakalım ümmetlerin içinde..."

(Dünyada) size arkadaş ve yoldaş olanların cümlesinin içine girin...

Gerçekten geçti."

Sizden evvel, ins ve cinden..."

Bu iki nev'i (ve cinsten) geçen ümmetlerin kâfirleri, demektir. Ateşe!³⁸⁹

Bu kav şerif, "Girin "emrine taalluk etmektedir."³⁹⁰

Cin Kelimesinin İnsan Kelimesinden Önce Zikredilmesi

Bu, "Sizden evvel, ins ve cinden..." kav-i şerifinde) cin kelimesi insandan önce zikredildi. Bu, yaratılıştta cinlerin insanlardan önce yaratılmış olmasındandır. Allâhü Teâlâ hazretleri cinleri yarattığı zaman içlerinden bazıları iman ettiler ve bazıları da kâfir oldular...

Cinlerden kâfir olanlar, iman ehline galip geldiler. Hatta iman ehlinin kökünü kazıdılar. Allâhü Teâlâ hazretleri onlara meleklerden bir ordu gönderdi...

Onların reisleri tblîs idi... Allâhü Teâlâ hazretleri melekleri, o kâfirlere musallat kıldı. Hatta o küfür ehlinin hepsini helak ettiler.

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, cinlerden sonra Adem Aleyhisselâm'ı yarattı. Adem Aleyhisselâm'ın zürriyetini yarattı.

Onlardan da bazıları kâfir idi. Kaabil gibi...

Onlardan bazıları da, mü'min idi. Hâbil gibi...

Her zamanda, onlardan, cehennem ateşine girmeye müstahak olan bir ümmet vardır.

Yine her zaman (ve çağda) cennete girmeye hak kazanmış olan bir ümmet vardır. Bu kaaide şimdiye kadar böyle (hep gelip geçti...) ve tâ âlemin yıkılmasına (yani kıyamet gününe) kadar böylece devam edecektir... Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi;

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -"Yeryüzünde, Allah Allah (diyen) bir kişi, oluncaya kadar kıyamet kopmaz."³⁹¹

Cehennemde Lanetleşmek

Her ümmet girdikçe..."

Ümmetlerin geçmiş olanları ve sonra onlara ilhak olunanlar cehenneme girdikçe...

Hemşiresine (kendi din kardeşine) lanet eder."

Kendisine uymak, tabi olmak, (arkadaş olmak ve yakın olmakla) sapıtıp dalâlete düştüğü kişilere lanet okur."³⁹²

Lanet Edecekler

Müşrikler, müşriklere lanet okur,

Yahudiler, Yahudilere lanet okur,

Hıristiyanlar, Hıristiyanlara lanet okur,

Mecûsîler, Mecûsilere lanet okur,

Ümmetlerin, cemaatlerin, tarikatların, mezheplerin ve fırkaların birbirlerine lanet okumaları hep) bu kıyas üzeredir....

Halklar, liderlerine lanet okurlar.

Tâbi olanlar, idarecilerine lanet okurlar.³⁹³Ve der ki:

³⁸⁹ Şimdiki modern ceza evleri de böyledir. Aynı millet, aynı düşünce, aynı fikir ve yolda bulunan insanları, hapisanelerde bir arada bulundurmaktadırlar. Cehennemde de aynı ümmetler (aynı dinde, düşünce ve yolda olan insanlar) bir arada olacaklar. Birbirlerine lanet yağdıracaklar.

³⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/490.

³⁹¹ Müsned-iAhmed:212, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/490-491.

³⁹² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/491.

³⁹³ Cehennem ateşinde, insanlar, kendilerinin cehennem ateşine sapıtmasına sebep olan ve günaha girmelerine öncülük edenlere lanet edeceklerdir. Riyakâr, riyakârlara lanet okur, Sapık, sapıklara lanet okur, Bid'at ehli. bid'at ehline lanet okur, Deccâl'in ordusu, deccâl'e lanet okur. Halk, liderlerine lanet okur, İnsanlar, efendilerine lanet okur. Ayak takımı, beyin takımına lanet okur. Çocuklar, anne, babalarına lanet okur.

Sahte şeyhlere tabi olan beyinsizler, sahte şeyhlerine lanet okurlar. Okurlar, kendilerini sapıtan yazarlara lanet okur. Herkes kendi ideolojisini uyduran sahibine lanet okur. Ümmet, imamına lanet okur. Toplum, başkanına lanet okur. Cemaat, hocasına lanet okur.

Allâhü Teâlâ hazretleri size lanet etsin! Sizler bizi kandırdınız ve aldatınız!"³⁹⁴

Aynı Cemaatte Olanlar Birbirlerine Kardeşirler

Bu âyet-i kerimde geçen, "Hemşire, kardeş" kelimesinden murad, din ve millet olan kardeşidir. Burada, uu-î "kardeşi" buyurmadı. Çünkü, Hemşire, kardeş" kelimesiyle, ümmet, cemaat (ve topluluk) murad, edildi....³⁹⁵

Cehennemde Toplanırlar

"Nihayet hepsi orada birbirlerine ulanırlar/peşpeşe gelip toplanırlar,"

Mâ kabîi için gaye'dir...

Manâsı (şöyledir:) Onlar (şirk, küfür, dalâlet ve isyan sahipleri) bazıları bazılarına lanet eder oldukları bir halde; bölük bölük peş peşe cehenneme girerler. Tâ sonrakileri de gelir. Birbirlerine ular ve kavuşurlar. Hepsi cehennem ateşinde toplanırlar.

Birbirlerini idrâk ederler (kavuşurlar) kelimesinin aslı, ijSjlu' dir. Te fa) harfi, dal (j) da idğâm olundu. (Sakin ile başlamak mümkün olmadığı için kelimenin başına) bir "Hemze-i vâsıl" getirildi.

Sonrakiler dediler." Sonra cehenneme girenler dediler. Bunlar, tâbi olanlar (ayak takımları) dırlar. diğerleri" kelimesi burada, sonra ki" manasınadır.

son" kelimesinin müennesidir. Ve "evvel (ilk) kelimesinin mukaabilidir. Yoksa "başka" manâsına olan "diğeri" kelimesinin müennesi değildir. Şu kavN şerifte olduğu gibi: başka günah.³⁹⁶

(Kim için derler?) Ondekileri için,"

Ondekileri için derler. Bu hitap, Allâhü Teâlâ hazretlerinedir. (Sonrakiler, öncekileri göstererek, Allâhü Teâlâ hazretlerine derler ki:)

Rabbena/ ey rabbimiz! işte şunlar bizi yoldan çıkardılar."

Bizim içimize şüphe düşürmek sebebiyle, bizi hidâyetten saptırarak, dalâlet yoluna düşürdüler. Biz de onlara uyuverdik.

Onun için onlara iki katlı azap ver."

Kat, kat azap. Ateşten," Çünkü onlar (hem);

1- Dalâlet ehlidirler, hem de

2- Mudildirler (insanları dalâlete düşürdüler)...

Buyurur: Allâhü Teâlâ hazretleri buyurur ki:

Her biri için vardır," Öncekiler ve sonrakiler (halk ve liderleri) için vardır "İki katlı (azap...)"

Amma liderlere iki kat azab olması;

1- Onların kendilerinin küfürleri,

2- Halkı dalâlete düşürmeleri sebebiyledir.

Etbâ' (tabi olan insanların) iki kat azaba çarpılmaları ise;

1- Küfürleri ve

2- Taklitleri sebebiyledir...³⁹⁷

İki Kat Azab?

Burada iki kat azaptan murad, her birinin hakkettikleri azabın iki kat olması değildir. Zira hak ettikleri azabın ikiye katlanması zulümdür. İki kat azaptan murad;

1- Dalâlet (azabı),

2- Taklîd(azabı)dır....

"Ve lâkin bilmiyorsunuz." (3/159)

Sizin için olanları ve her bir fırka için olan azapları bilmiyorsunuz...³⁹⁸

Liderlerin Savunmaları

Ve hepsi de şeytan'a lanet okur.

Görüldüğü gibi, cehennemde, insanlar kendilerinin cehennem ateşine girmesine sebep olan ve dünyada beraber olup, aynı fikir, aynı inanç ve aynı vazifeyi paylaştığı, gönüldâş, yoldaş ve dindaşlarına ve kendi toplumunun lideri, başkanı, şeyhi, hocası, büyük ve efendilerine lanet edeceklerdir.

Allâhü Teâlâ hazretleri Hak yoldan, kitap ve sünnetten ayırmasın. Lanet etmekten ve lanete uğramaktan bizleri muhafaza etsin! Âmin. Mütercim.

³⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/492.

³⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/492.

³⁹⁶ El-En'âm: 6/164.

³⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/493-494.

³⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/494.

Ve öndekiler de derler ki:"

Onlara hitaben. Sonrakilere..." Allâhü Teâlâ hazretlerinin onlara olan cevabını işittiklerinde (onlar da kendilerine şöyle derler:)

Sizin de bize karşı bir meziyyetiniz/üstünlüğünüz olmadı."

Küfür ve dalâletten kaçmak yönünden (sizin bizden üstünlüğünüz yoktu...) Nasıl siz, azabınızın bizim azabımızdan daha hafif olmasını ve bizim azabımızın da sizin azabınızın iki katı olmasını talep ediyor ve istiyorsunuz? Belki sizler, hevâ ü hevesinize uygun olduğu için (bizim sözlerimize uyup) küfre girdiniz (ve saptınız)!?³⁹⁹

Amelinizin Cezasını Çekin

Öyleyse) tadın azabı Sözü edilen iki kat azabı tadın.

Bu kavlı-i şerif, susturmak ve teselli vermek yoluyla önder ve liderlerin sözleridir.

Artık kendi kesbinizin/amelinizin cezası,"

O yapmış olduğunuz amellerinizin ve küfrün karşılığında tadın azabı... Şimdi azabın her çeşidini göreceksiniz...

Cümlesi bildiler ki, Eğer güçleri yetseydi;

Yapmış oldukları bütün amelleri, o gün ona verirdi...

Bil ki: Muhakkak ki kâfirler, inkâr ehlidirler. Haber verilen (peygamberlerin) irşadından yüz çevirdiler. Kötü bir yol edindiler. Büyük peygamberlerin o güzel yolundan ayrıldılar. EvÛyâ-i kiram (ve âlimlerin ehl-i sünnet) yolunu kabul etmediler.

Daha sonra ikrarın kendilerine fayda vermeyeceği bir günde cürümlerini (günah) ve dalâletlerini itiraf etme yoluna meylettiler...⁴⁰⁰

İman Tazelemek

Akıllı kişiye düşen vazife, ecel gelmeden hâlini tedârike başlamaktır. Hadis-i şerifte şöyle buyruldu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -"İmanınızı yenileyin (tazeleyin)"⁴⁰¹

İman tazelemekten murad, imanın aslından, bir mertebeden diğer bir mertebeye intikâl etmektir.

Yoksa iman birincisiyle tamam olur... Lakin iman on sekiz mertebe üzerinedir.⁴⁰² İnyet Allâhü Teâlâ hazretlerindedir.⁴⁰³

İmanımı Tazele

Mesnevî'de buyruldu:

İmanımı tazeleî

Söz ve dilinden...

Ey arzu ve heveslerini gönlünde yenileyen

Nefsin isteklerini tazeleyen!

(Unutma ki) Tazelenen hevâ ü heves, imânı zayıflatır.

Bu hevesten hakikî sadakat kilit ve anahtarı asla olmaz...⁴⁰⁴

İmanı Olan Cennetliktir

Allâhü Teâlâ hazretleri, peygamberler vasıtasıyla halkı imana davet etti. Kim (peygamberlerin davetine) icabet ederse; cennet yolunun hidâyetine nail olur. Kim (peygamberlerin davetlerine) icabet etmezse; cehennem ateşine düşer.⁴⁰⁵

Cehennem Şefkatini Eseridir

Denildi:

³⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/494-495.

⁴⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/495.

⁴⁰¹ Müsned-i Ahmed: 8353, Bu hadis-i şerifin tamamı şöyledir:

⁴⁰² Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -İmarımızı yenileyin!" Denildi ki:

Ya Resûlallah (s.a.v.)! İmanımızı nasıl yenileyeceğiz?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Lâ ilahe illallah "Allah'tan başka ilâh yoktur" sözünü çok tekrarlamak suretiyle (imanınızı tazeleyin)"

⁴⁷⁷ Eskiden Anadolu'da ve İslâm âleminin bir çok yerlerinde Cuma geceleri ve hatta bazı yerlerde de hem Cuma ve hem Pazartesi gecelen Camilerde topluca "tecdid-i iman" yapılırdı. Mütercim.

⁴⁰³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/496.

⁴⁰⁴ Mesnevî-i şerif-i Manevî, defter: 1, s. 44. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/496.

⁴⁰⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/497.

Allâhü Teâlâ hazretleri, şefkatinin çokluğundan ve (kullarının işlerini) idare etmesinden cehennemi yarattı... (Cehennem ateşinin yaratılmasının misâli:) insanları müsâfir eden kişi gibidir. Der ki:
"Kim benim müsâfirliğime gelirse; ona ikramda bulunurum! Ve kim de gelmezse, ona hiçbir şey yoktur!"
Halkı müsâfir eden bir başkası da ikramının çokluğunu beyân için;
Kim benim soframa gelir ve bana müsâfir olarsa, ona ikramda bulunurum! Kim gelmezse onu da döver ve onu hapsederim!" der.
Bu onun ikramını te'kid eder. Ve tamamlar. Ve onun birinci kişiden daha çok ikram sahibi olduğunu gösterir...⁴⁰⁶

Cehennem Ateşinin Hayrı

(Âlimlerin) bazıları da buyurdular ki:
Cehennem ateşi bir yönden hayırlıdır bir yönden de şerlidir.
Nemrûd'un ateşi gibi... Onların gözlerinde şerli idi. Ama İbrahim Aleyhisselâm'a karşı serin ve selâmet oldu. (Cehennem ateşi) hâkimin elindeki (adalet) kamçısı gibidir. Bu kamçı tuğyanda olan (azgınlık yapan ve toplumun huzurunu bozanlar) için hayırlıdır. Ama itaatkâr için şerlidir.
Cehennem ateşinden selâmet bulmak isteyen kişiye hayırlıların yoluna girmesini tavsiye ederim.⁴⁰⁷

Mevlânâ'nın Bir Vaazı

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî (k.s.) hazretleri bir gün Karaman ehline vaaz ediyordu. Ve hikâye ediyor ve anlatıyordu:
Kim âsî olur ve isyandan tevbe etmeden önce vefat ederse; muhakkak ki o kişi, Allâhü Teâlâ hazretlerinin adaletinin (tecelli etmesi) sebebiyle cehennem ateşine girer.
Ve o kişi, hatasının (günahının) miktarınca cehennem ateşinde yandıktan sonra; Allâhü Teâlâ hazretleri onu cehennem ateşinden çıkarır. Onu azâd eder. Ve onu cennete koyar. O mecliste bulunan bir şahıs;
Keşke bu (Allâhü Teâlâ hazretlerinin kullarını cehennemden azad edip cennete koyması) kişinin cehennem ateşine atılması ve kırılmasından önce olmuş olsaydı....
Ey Mevlânâ! Allâhü Teâlâ hazretlerine dua et! Cehenneme girmeden önce bizi cennetle şereflendirsin!" dedi.
Allâhü Teâlâ hazretlerinden, bize lütuf ve keremiyle muamele etmesini dileriz.
O hidâyet ve tevfiğin velisidir...⁴⁰⁸

Âhirette Küfür Ehli

Yüce Meali:

Elbette âyetlerimizi tekzîb eden ve onlara îmânı kibirlerine yediremeyen kimselere semânın kapıları açılmaz ve deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremezler. İşte mücrimleri biz böyle cezalandırırız. Onlara cehennemden bir döşek ve üstlerinden örtüler... Ve işte zâlimleri biz böyle cezalandırırız.⁴⁰⁹

Tefsîr-i Şerifi:

Elbette âyetlerimizi tekzîb edenler,"
Hüccetlerin delâlet ettiği dinin usûlüne dair olan,
1-Tevhidi,
2- Peygamberlerin peygamberliğini,
3-Ölümden sonra dirilmeyi,
4-Ve cezayı yalanlayanlar...
Ve onlara îmânı kibirlerine yediremeyenler,
Büyüklendiler ve ona iman etmeye tenezzül etmediler ve gereğince amel etmekten kaçındılar. Onlar kâfirlerdir.
Açılmaz,"
Şedde, babların kesreti içindir.
"Onlar için semânın kapıları,"
Yani;
1-Onların duaları kabul olunmaz,
2-Amelleri kabul olunmaz,
3-Onların ruhları göklere kaldırılmaz.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/497.

⁴⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/497.

⁴⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/497-498.

⁴⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/499.

Ölüm ve Ruhlar

(Bilindiği) gibi göğe yükselmek mü'minlerin duaları, amelleri ve ruhlarının şânındandır...

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Muhakkak ki mü'minin ruhu semâ'ya yükseltilir. Kendisine (semânın kapılan) açılır ve ona denilir ki:

Merhaba! Ey cesette olan temiz ruh hoş geldin! Tâ yedinci kat semâ'ya kadar (böyle hep merhabalarla karşılaşır...)

Ve kâfirin ruhu için de kapılar açılır ve ona;

Yerilmiş (kötü olarak) geri dön! Böylece (kâfirin ruhu) tâ siccîn'e kadar yuvarlanır.⁴¹¹ (3/160)⁴¹²

Siccîn Nedir

Siccîn: yedi kat arzın (yeryüzünün) altında iblisler iblisinin yerleştirildiği bir yerdir.⁴¹³

Ruhlar Cesetlerine Bağlıdır

Bütün ruhlar, saîd ve şakîlerin hepsinin ruhları, cesetlerine bağlı (ve bitişiktirler.)

Ruhlara azab edilir. Ve o azaptan cesetler de elem ve acı duyarlar. (Bu durum) Güneş gibidir. Güneş göktedir; nuru, ışık ve aydınlığı da yeryüzündedir...⁴¹⁴

Kabirde Mü'minlerin Ruhları

Bil ki:

Muhakkak ki âsî mü'minlerin ruhları, semâ ile arz (yeryüzü) arasında olurlar... Bazıları hava1 da olurlar. Bazıları kabirlerinin avlularında olurlar. (Bu kalma süresi,);

1- Yedi güne kadar,

2- Bir seneye kadar,

3- Veya bundan başka bir zamana kadar hemen mezarının avlularında olurlar.

Tâ ki yaşayanların dualarının bereketi ve kendisine yetişen (imdadına gelen) hayır ve hasenatın imdâdıyla kurtulur, "Dünyevî semâ"da bulunan karargâhlarına yükselirler.⁴¹⁵

Deve ve İğne Deliği?

iğnenin deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremezler..."

Yani cirmi bakımdan deve gibi büyük olan bir şey, darlıkta iğne deliği gibi olan bir yere tâ ki girinceye kadar, bunlar cennete giremezler, demektir.

Bu imkansız şeylerdendir. Bu şekilde üzerinde tevakkuf edilir.

(Ne güzel buyurmuşlar:)

Her bir iş ki, muhâl'e vakfedilmiş ise o iş muhâl'dir..."⁴¹⁶

Nefyin Te'kîdi

Araplar, nefyin te'kidini murat ettikleri zaman, onu imkansız ve olması mümkün olmayan bir şeye bağlarlar.

Şâirin şu şiirinde olduğu gibi:

Karga beyaz olduğu zaman;

⁴¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/499-500.

⁴¹¹ Sahih-i Müslim: 2872, değişik lafızlarla..

⁴¹² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/500.

⁴¹³ Kâmûs'ta Siccîn'in, hapis mânâsından "devamlı", "şiddetli", "kötülerin kitabının konulduğu yer", "cehennemde bir dere" mânâlarına ve ayrıca "açık ve ortada" ve "dibinin çevresine çukur kazılmış hurma ağacı" mânâlarına geldiği ve "devamlı şey" mânâsına o şiddetli vuruş" mânâsına ve açık açık geldi" mânâsına denildiği yazılıdır.

Netice olarak Siccîn, maddesi itibarıyla bir zindan, veya zindancı veya zindanda hapsedilmiş mânâlarını ifade eden bir kelime olmakla, kötülerin yazısına zarf yapılmasına en yakışan mânâda bir "zindan sicili" veya "sicil zindanı" olmasıdır. "Onların defterleri zindancıdadır" yani. "çok şiddetli bir zindancıya teslim olunur" mânâsına da gelebilir. Bunun sade akıl yoluyla bilinir şeylerden olmadığını anlatan şu tefsir, bir zindancı sicilinde olması mânâsında açıktır. Elmalı tefsiri, c. 8. s.5652. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/500.

⁴¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/501.

⁴¹⁵ Ölülerimizin ruhlarının semâya karargâhlarına yükselmesi için mutlaka^, onlara okumalı, ruhlarına sadakalar vermeli ve onlar için hayır ve hasenet yapmalıyız. Ve Özellikle vasiyetlerini yerine getirmeli ve iskatlarını yapmalıyız. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/501.

⁴¹⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/501.

Ben aileme gelirim;
Zift süt gibi bembeyaz olduğunda..."⁴¹⁷

Cemel Nedir?

Deve", isuit "dişi deve"nin eşi (yani erkek deve) demektir.
Deve tam olgunlaşıp yedi yaşına girdiği zaman kendisine 'jjJ' "Cemel" adı verilir...
Yedinci senesinde "rubal" denilir. Dişisine de tahfif yani şeddesiz olarak "Rubaiye" denilir,
Uadı kendisiyle dikiş yapılan iğne demektir.
Semmi'l-hıyât," iğne deliği demektir.
cemel" kelimesi, cim y harfinin zammesiyle ve mîm (f) harfinin şeddesiyle 'jlkh "cummel" diye de okunur.
cummel"in mânâsı ise kınnap ipinden daha kaim ip (yani urgan) demektir. Veya gemi halatı demektir. Kendisine (gemiciler tarafından) kalas ta denilir. Halat, bir çok iplerin birbirlerine dolandırılıp bir araya getirilmesinden meydana gelir.⁴¹⁸

Mücrim Cezalan

Ve işte böyle,"
Bu rezil edici azap misâli ki, bu cennetten mahrum olmaktır.) "Mücrimleri biz cezalandırırız."
Yani mücrimlerin cinsini, demektir. (Onlar yani kâfirler) evleviyetle mücrimlerin içine dâhildirler...⁴¹⁹

Ateşten Döşek ve Örtüler

Onlara cehennemden bir döşek, Onlar cehennemde oldukları halde. kelimesi, yani döşek, demektir. Ateşten döşek, onun üzerine uzanıyor ve üzerinde oturuyorlar...
Ve üstlerinden örtüler..."
örtüler," kelimesi, vsuJt "örtü" kelimesinin cemiidir. Kendisiyle bir şeyin örtüldüğü, gizlendiği ve tesettür edildiği şey demektir.
Bu âyet-i kerime, cehennem ateşinin kendilerini her taraftan ihata ettiğini haber vermektedir. Çünkü cehennem ateşi, hem onların yatağı ve hem de örtüsü {yani yatan kişinin üzerine çektiği örtü...)
Hadis-İ şerifte buyuruldu:
Kâfirlere kabirlerinde, ateşten iki levha giydirilir .⁴²⁰

Zâlimlerin Cezası

Ve işte böyle,"
Bu şiddetli azab gibi... 0 da cehennem ateşiyle azap etmektir. Zâlimleri biz cezalandırırız..."
Müebbed azap cehennem ateşiyle olan azap etme, cezaların en şiddetlisi olduğuna göre, zulüm (lafzının) zikri kendisiyle beraber oldu. (Bu durum) zulmün, cürümlerin en büyüğü olduğuna delâlet eder.⁴²¹

Musibetin En Büyüğü

Bil ki: nimeti kaçırmak, cehennem azabının sıkıntılarından çok çok kolaydır. En büyük musîbet, cehennemde daimî kalmaktır...⁴²²

⁴¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/502.

⁴¹⁸ kelimesinin deve mânâsına veya halat mânâsına gelmesi birbirine zıt mânâlar değildir. Bu konuda Elmalı'h şöyle buyurmaktadır: Bilindiği üzere j_Jri kelimesi "deve" mânâsına geldiği gibi, urgan ve halat mânâsına da gelir ki de denilir. Bazı müfessirler, halatın ipliğe bir çeşit benzeşişine ve bundan dolayı iğneye deveden çok bir ilgisine göre ikinci mânâyı tercih etmişlerse de müfessirlerin çoğu birinci mânâyı tercih ederler. Zira her iki mânânın ikisine göre de bu bir darb-ı meseldir ki, bizim "balık kavağa çıkıncaya kadar" deyişimiz gibi bir şeyin mümkün olmayana bağlanmasını ifade eder. Bu bakış açısından ise birinci mânâ daha belağathdır. Çünkü örf bakımından "iğne deliği" küçüklükte, "deve" büyüklükte meseldir. Bir şeyin ufaklığında, inceliğinde mûbalağa edileceği zaman, "iğne deliği gibi" denilir. İrilikte mûbalağa için de "deve gibi" denir. Özellikle Arap dilinde bu çok bilinir. "Halat" da misal olabilirse de, deve kadar mesel değildir. Bu yönden olmayacak bir şeyi anlatmak için, irilikte mesel olan devenin, incelikte mesel olan iğne deliğine girmesiyle darb-ı mesel şüphesiz ki daha belağathdır. Bir de deve, girebileceği yere kendi girer. Halat ise sokmaya dayanmaktadır. Şimdi devenin iriliğinden başka bizzat hareketli bir hayat sahibi olması, sonra boynu, hörgücü, ayaklarıyla , özel şekliyle de bütün eğri büğrülüğü ve acaibliğiyle göz önüne getirildiği zaman iğne deliğine girmesinde uzaklık fikri ve mümkün olmayı hayal etme öyle bir kuvvetle ortaya çıkar ki, bu kuvvet halatta yoktur. Hasılı her iki takdirde mânâ, o kâfirlerin cennete girememelerini bir müddet gayesi ile sınırlamak değil, onun mümkün olmadığını açık bir temsil ile anlatmaktadır. Şu halde devenin iğne deliğinden geçmesi, aslında mümkün müdür değil midir, diye bazı inkarcıların yaptığı gibi boş yere tartışmalara dalmaya lüzum yoktur. Elmalı'lı tefsiri, c.3, s.2161, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/502.

⁴¹⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/503.

⁴²⁰ Kenzu'l-Ummâl: 42530, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/503-504.

⁴²¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/504.

⁴²² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/504.

Cehennemden En Son Çıkan

Hasan Basrî (k.s.) hazretlerinin yanında, cehennemden en son çıkacak olan adamdan söz edildi. Ona "Hennâd"⁴²³ denilir. Hennâd, tam bin sene cehennemde azab olundu. Ve şöyle nida etti:

Ey Hannân! Ey Mennân!"

Bunun üzerine Hasan Basrî (k.s.) hazretleri ağlamaya başladı. Ve;

Keşke ben Hennâd olmuş olsaydım!" dedi. (Orada hazır olanlar) ona şaştılar! O, onların şaşmalarına:

Yazıklar olsun size! Hennâd bir gün cehennemden çıkmayacak mı?" dedi.⁴²⁴

İşârî ve Tasavvufî Manâlar

Bu âyet-i kerimelerde şu işaretler vardır:

Elbette âyetlerimizi tezkîb edenler," ("âyetlerimiz" den murad)

1- Peygamberlere indirilen güzel sünnetlerdir.

2- Allâhü Teâlâ hazretlerinin evliyâ'nın elinde izhâr etmiş olduğu kerametlerdir.

3- Dinî ilimlerdir.

Onlar bunları inkâr ettiler, yalanladılar.

Ve onlara îmâmî kibirlerine yediremeyenler..."

Âyetleri kabulden ve ona iman etmekten kibirlendiler.

Onlar için Semânın kapılan açılmaz..."

Kalblerin semâlarının kapıları huzura açılmaz. Ve onlar cennete giremezler."

Kurbet (yakınlık) ve vuslat cennetine giremezler. "Deve geçinceye kadar..."

Büyüklenen nefis devesi, demektir. İğnenin deliğinden..."

O (iğne deliği) tarikatın girişidir... Onun sebebiyle nefis-i emmâre terbiye ediliyor ve nefis-i mutmainne olması için tezkiye ediliyor. İşte o zaman (yani nefis-i emmâre, nefis-i mutmainne olduğu zaman),

"Ey o rabbine mutî olan nefis-i mutmainne! Sen dön o rabbine; hem râdiye olarak, hem merdiyye de/Sen rabbinden hoşnut, rabbın de senden hoşnut, gir kullarım içine» gir cennetime!⁴²⁵

Manâsı şudur:

Kibirlenen nefis, deve gibi olduğu zaman, kibirliğinden dolayı, hakikî cennete girmesi uygun olmaz. Ancak;

1- Şeriatın hükümleri,

2- Tarikatın âdâbıyla

Terbiye ve tezkiye edilmesinden sonra cennete girebilir...

Tâ ki terbiye ile,

1- Sıfat-ı zemîme" yerilmiş ve kötü sıfatlar giderilir.

2- Allâhü Teâlâ hazretlerinin gayrisine olan taalluk ve ilgileri kesilir.

Böylece (bu terbiyeden sonra nefis) kıldan bile bin kere daha ince olur. Fena iğnesinin deliğinden geçer. Cennete girer... "Bekaa cennetine"... Bunu gerçekten iyi anla!

"Ve işte mücrimleri biz böyle cezalandırırız..."

Zayıf ve latif nefislerinin aleyhine cürüm işlediler. Hatta ağırlık ve günahları develer gibi oldu. Bizim kılmanızla: Onlara cehennemden vardır."

Mücâhede ve riyazet yatağı... (3/161) Bu şu kavî-i şeriftir:

Onlara cehennemden bir döşek ve üstlerinden örtüler..."

Yani nefsin muhalefetinden, hevâ ü hevesin men etmesinden onların yatakları ve yastıkları olur, hatta onları ihata eder. Onları eritir ve hatta onların günahları ve ağırlıklarıyla beraber onların "enâniyelerini de yakar ki cennete girmeye hak kazansınlar Ve işte zâlimleri biz böyle cezalandırırız."

Yani bu tarikat (ve yol) ile... Onlardan onların günah ve ağırlıklarını alırız. Dünyada onların mezâlîm (zulüm ve haksızlık ettiklerine) haklarını veririz ki, kıyamet gününde cennete girmeye hazır olsunlar Eğer biz kimi bu tarikat (ve yol) ile dünyada cezâlandırmazsak; ve elbette âhirette onu cezalandırırız. Buyurduğu gibi: başka o

Şu da muhakkak ki onlara o en büyük azaptan yakın azaptan da tattıracağız!⁴²⁶

Âhirette de;

"Gerek ki rücû edip döneler!⁴²⁷Te'vilât-i Necmiyyede de böyledir.

Mücâhede ve sülûk, tasfiyenin yoludur ve ahyâr (hayırlı insanların) ahlak ve yollarıdır.⁴²⁸

⁴²³ "Hennâd" bir isimdir. Erkek isimidir. Hatta evliyanın büyüklerinden ve Küfe'nin zâhidlerinden, muhaddis ve hatta hafız yani yüzbin hadis-i şerifi râvileriyle birlikte ezbere bilen büyük bir âlimin ismi de Hennâd'tır. Bu zât: Hennâd bin Sirri bin Mus'ab. el-Hâfiz, ez-Zâhid, Şeyhü'l-Küfe. Ebus-Sirrî et-Tamîmî el-Muhaddis (r.h.) hazretleridir... Bakınız. Kenzu'l-Ummâl: 5962,

⁴²⁴ Feyzü'l-Kadir: 1915. hadis-i şerifin şerhine bakınız. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/504-505.

⁴²⁵ El-Fecr: 89/27-30,

⁴²⁶ Es-Secde: 32/21.

⁴²⁷ Es-Secde: 32/21,

⁴²⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/505-507.

Hikâye (dünyayı terk)

İbrahim Edhem (k.s.) hazretleri çöle girmek istediğinde şeytan ona geldi. Ve bu sahra (çöl) helak edicidir, (öldürücüdür) diye onu korkuttu. Şeytan ona;
Senin yanında azık yok, binek yok" diye vesvese verdi. Fakat İbrahim Edhem (k.s.) hazretleri, kendi kendine bu sahrayı (çölü) geçmeye azmetmiş ve hatta her bir "MiT"inde bin rek'at namaz kılmaya niyet etmişti...
İbrahim Edhem (k.s.) hazretleri azmetmiş olduğu şeyi yapmak üzere kıyam edip yürüdü...
O sahrada (çölde) tam on iki sene kaldı.
Hatta (dönemin Abbasî Halifelerinden meşhur) Hârûn Reşîd bazı senelerinde hacca gidip gelirken onu gördü. İbrahim Edhem bir "MiT"in altında namaz kılıyordu. Harun Reşîd'e;
Bu tbrâhîm Edhemdir!" dediler. Hârûn Reşîd onun yanına geldi ve ona;
Durumun nasıldır? Kendini nasıl görüyorsun?" diye sordu, İbrâhîm Edhem (k.s.) hazretleri şu beyitleri okudu:
Dinimizi yamıyoruz; Dünyamızı yırtmakla...
Ne dinimiz kalıyor; Ne de bizim yamaladığımız...
Ne mutlu! Rab olarak; Allâhü Teâlâ hazretlerini tercih etti.
Vaki olacaklar için;
Dünyasıyla geldi. Dünyasını feda etti; âhireti için..."⁴²⁹

Ganimete Kavuşmanın Yolu

Hafız (k.s.) buyurdular:
Tembelliği terk et ki; Ganimet bulasın...
Hep böyle cereyan etti ki, Yola çıkanların en önemli azığı;
Tetikte olmak (sonra da), Çevik ve atılganlıktır.⁴³⁰

İman Ehlinin Ahiretteki Halleri

Yüce Meali:

İmân edip, iyi iyi işler yapan kimseler -ki bir nefse ancak gücünün yeteceğini teklif ederiz- bunlar işte cennet ehli dirler ve hep onda ebedi kalırlar...
Bir halde ki, derûnlarında/içlerinde kin kabilinden ne varsa, hepsini söküp atmışızdır; altlarından ırmaklar akar.
-"Hamdolsun o Allah'a ki, hidâyetiyle bizi buna muvaffak kıldı. O, bize hidâyet etmeseydi, bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamıza İmkân yoktu. Hakikat, rabbimizin peygamberleri emr-i hak ile geldiler" demektedirler ve şöyle nida olunmaktadırlar:
İşte bu gördüğünüz o cennet ki, buna amelleriniz sebebiyle vâris kıldınız...⁴³¹

Tefsîr-i Şerifi:

Cennet Ehli Kimlerdir?

Ve imân edenler,"
Allâhü Teâlâ hazretlerinin âyetlerine iman edenler. iyi işler yapanlar,"
Salih ameller işleyenler... Âyet-i kerimelerle meşru olanlar. O kendisiyle Allâhü Teâlâ hazretlerinin rızası istenerek (şer-i şerîfe muvafık olarak yapılan) amellerdir...
Bir nefse ancak gücünün yeteceğini teklif ederiz..." Takat ve gücünün yeteceğinden başkasını ona teklif etmeyiz.
Bu kavî-i şerîf, mübtedâ ile haberinin arasında bir cümle-i itirâziyye (parantez cümlesidir).
(Bu da) ikaamet edilen ebedî nimetler (cennete girebilmenin) sebebinin iman üe vasıflanmak ve kişinin gücünün nisbetinde ve tâkâti kadar, sâlih amel işlemek olduğuna delâlet içindir...
Her ne kadar bütün gayret (ve mesâilerini) ona harcamasalar bile...
Bunlar işte cennet ehli dirler..." Cennete girecek olanıdır. Ve hep onda ebedi kalırlar..."
Bu kavî-i şerîf, Cennet ehli..." kavî-i şerîfinden hâl'dir.⁴³²

⁴²⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/507-508.

⁴³⁰ Divân-i Hafız-ı Şirâzi, s. 224, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/508.

⁴³¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/509.

⁴³² İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/509-510.

Kinden Soyulmuş

Ve söküp atmışsızdır;"

Nezi"" bir şeyi yerinden söküp atmaktır.

Derûnlarında/içlerinde ne varsa, hepsini. sadırları" yani "Kalbleri" demektir. "Kin kabilinden (ne varsa)" kin" yani tam ve kâmil bir kin ve göğüslerde (kalblerde) gizli olan buğz, demektir.⁴³³

Yani: Biz onların dünyada, bazılarının bazıları hakkında kalblerindeki kin ve buğzun sebeplerini çıkarırız.⁴³⁴

Kin ve Buğzun Doğuş Sebebi

1- Muhakkak ki bu kin ve buğz, dünya ve dünyanın içinde bulunan bazı şeylerin sebepleriyle doğdu...

Bu dünya alâkalarının kesilmesiyle de onlardan meydana gelen ve onların bir dalı kin ve buğz sona erer.

2- Yine muhakkak ki şeytanın vesvese vermesi de kinin sebeplerinin cümlesindedir....

Şeytan ise dünyada Âdem oğullarının kalblerine vesvese veriyor. Âhirete göç etmekle şeytanın vesveseleri kesilir. Zira âhirette şeytân, cehennem ateşinin derinliklerine daldırılmış olacaktır, insanın kalbine vesvese vermekten artık ayrılmış olacaktır.⁴³⁵

Kin Temizlenir

"Ve biz onların derûnlarında/içlerinde kin kabilinden ne varsa, hepsini söküp atmışsızdır;" kavli-i şerifinde sözü edilen kinin sökülmesinden murad hakîkî manâ olup) onların kalblerini kinden temizledik. Tâ ki müminlerin arasında ancak, sevgi (ve hoşgörü)den başka bir şey bulunmaz...

Yani, cennet ehlinin bazıları bazıları kıskanmazlar. Hatta diğerini derece bakımından kendisinden yüksek görse bile; kendisinin o derecelerden mahrum olması sebebiyle o yüksek derece sahiplerine kin bağlamaz ve onlara buğz etmezler.⁴³⁶

Nüzul sebebi

İbni Abbâs (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular:

Bir halde ki, derûnlarında/içlerinde kin kabilinden ne varsa, hepsini söküp atmışsızdır; altlarından ırmaklar akar.

Hamdolsun o Allah'a ki, hidâyetiyle bizi buna muvaffak kıldı. O, bize hidâyet etmeseydi, bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamıza imkân yoktu. Hakikat, rabbimizin peygamberleri emr-i hak ile geldiler" demektedirler ve şöyle nida olunmaktadırlar:

İşte bu gördüğünüz o cennet ki, buna amelleriniz sebebiyle vâris kıldınız..⁴³⁷

Ayet-i kerimesi, (sahabenin ileri gelenlerinden),

1- Hazret-i Ebû Bekir (r.a.),

2- Hazret-i Ömer (r.a.),

3- Hazret-i Osman (r.a.),

4- Hazret-i Ali (r.a.),

5- Hazret-i Talha (r.a.),

6- Hazret-i Zübeyr (r.a.),

7- Hazret-i İbni Mes'ûd (r.a.),

8- Hazret-i Ammâr bin Yâsir (r.a.)

9- Hazret-i Ebû Zerr (r.a.) **10-**(Hazret-i Aişe r.a.)

11- (Hazret-i Muaviye r.a.)

12- (Ve diğer sahabeler r.a. ecmeîn hazerâti),

Hakkında nazil oldu. Allâhü Teâlâ hazretleri, onların dünya hayatında bazılarının kalblerinde bazıları için bulunan ğill-ü ğıyşî kökten söküp çıkaracaktır.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden sonra (ictihad farklılığından) doğan, kargaşa, münâkaşa, düşmanlık, öldürme ve benzeri konularda ihtilâfa düştükleri bütün işlerdeki (kırgınlık ve soğukluğu) kaldıracaktır. Onlar, kardeşler olarak sürür içinde karşılıklı sevinçli bir hâlde cennete gireceklerdir. (3/162)⁴³⁸

⁴³³ Hadis-i şerifte varid oldu: -"Mümin kindar değildir." Keşfü'l-Hafâ:2685,

⁴³⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/510-511.

⁴³⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/511.

⁴³⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/511.

⁴³⁷ El'A'râf:7/43,

⁴³⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/511-513.

Temiz Ve Saf Ol

Hafız (k.s.) buyurdular:

Pak (temiz) ve saf ol!

Tabiat kuyusundan (zindanından) dışarıya çık! Zira, kendisine toprak bulaşmış (bulanık) su; Safa vermez..⁴³⁹

Cennet Ehlinin Duaları

"Altlarından akar."

Ağaçlarının altında ve odalarının altlarında akar,

Onların lezzet, sürür, sevinç ve mutluluklarını daha ziyâde eden (nehirler...).

Ve dediler, "Cennet ehli, cennetteki menzil, mertebe ve yerlerini gördüklerinde derler ki:

Hamdolsun o Allah'a ki, hidâyetiyle bizi

muvaffak kıldı." Fazlı ve keremiyle...

Buna," İslâm dinine ve bu güzel mükâfatın karşılığı olan sâlih amele muvaffak kıldı.

"Bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamıza imkân yoktu." Bu yüce matlûb ve arzuya kavuşamazdık, illi bize hidâyet etmeseydi," Yani biz buna muvaffak olamazdık...⁴⁴⁰

Karanlıkta Yol Gösteren

Eğer yolda, Senin lütuf şimşeklerin çakmazsa,

Yol kalmaz.

0 yolda hiçbir kimse, uyanık olmaz, önünü göremez.

0 ki götürdü, yoluna yetişmelidir.

Yoluna giren, tevfik bulur.

Eğer tevfik erişmezse, şaşırır yolcu.⁴⁴¹

Cennete Giriş

Süddî (r.h.) hazretlerinden rivayet olundu. Bu âyet-i kerimenin tefsirinde buyurdular:

Muhakkak ki cennet ehli, cennete sevk edildikleri zaman; cennetin kapısının yanında bir gövdesinde iki pınar akan bir ağaç görürler.

O pınarların birinden içerler. O sudan içmekle (beraber hemen) kalblerindeki kin ve düşmanlık sökölüp atılır.

O pınar, "Şerâb-ı tahûr" temiz ve temizleyici içecektir.

Diğer pınardan da gusledip, yıkanır. (O suda yıkanmakla) "nadrat-i neîm" nimetin güzelliği, sevinçlik ve parlaklığı üzerlerinde cereyan eder.

Onların, bundan sonra ebediyyen, bir daha saçlarında dağınıklık ve vücutlarında değişme olmaz..."

başın saçlarının intişârı, birbirine karışması ve saçların dağınıklığı, demektir.

Vi başın tozlanmasıdır. vücûdun değişmesi, demektir. (Meselâ:) Cismi değişti," denilir. vücûdu değişir" fiili, ayne'î-fülmin zammes/yiedir.

Değiştiği zaman, böyle denilir...

Cennet ehli o pınarlardan içip, yıkandıkları zaman, cennetin bekçileri, onları cennete girmekle müjdelerler ve onlara şöyle nida ederler:

İşte bu gördüğünüz o cennet ki, buna amelleriniz sebebiyle vâris kıldınız..⁴⁴²

Onlar cennete girdiklerinde ve orada kendi menzil ve makamlarına yerleştikleri zamanda (Allâhü Teâlâ hazretlerine şöyle hamd) ederler:

Hamdolsun o Allah'a ki, hidâyetiyle bizi buna muvaffak kıldı. O, bize hidâyet etmeseydi, bizim kendiliğimizden

⁴³⁹ Divân-ı Hafız-ı Şirâzî, s. 198. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/513.

⁴⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/513-514.

⁴⁴¹ Bu zifiri karanlık imtihan dünyasında,

Yol bana aydınlık vermesi için;

Akıl verdin. Akla rehberlik etmesi için,

Vahiyler gönderdin. Eğer vahiy olmasaydı,

Can havliyle karada zıplayan balık gibi

Benim de o güzel aklım;

Deprenir dururdu, dünyanın kör kuyusunda...

Senin nurun kalbimi aydınlattığı gibi,

Vahyin de aklımı aydınlatıyor...

Hamd-ü Senalar olsun sana... Mütercim. İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/514.

⁴⁴² el-A'râf: 7/43

bunun yolunu bulmamıza imkân yoktu..⁴⁴³

Ğill Nedir?

Bil ki: yani kin" beşeriyet sıfatının zulmeti ve bulanıklığıdır.

Kalb, Ruh ve Esrarın Temizliği?

Kalblerin temizliği, iman nuruyla olur. Ruhların temizliği irfan nurlarıyla olur. Esrarın temizliği, şerâb ı tahûr ile olur. (Bunların temizlenmesiyle) cemâl sıfatı tecelli eder... Hakikat ehlinin kalblerinde ne dünyada ve ne de ukbâda gill ü gıyşten hiçbir şey yoktur..⁴⁴⁴

Peygamberlerin Getirdikleri

"Hakikat, rabbimizin peygamberleri, geldiler."

Mukadder bir kasemin cevâbıdır

Yani, Allah'a kasem olsun ki, peygamberler geldiler (ne ile);

"Hak ile..."

Kelimenin başındaki be harfi ta'diyet içindir. Veya (müîâbeset manasınadır.)

Ve gerçekten peygamberler hakka sarılarak geldiler, demektir. Be harfi müîâbeset için olmuş oldu.

Bu sözü cennet ehli, cenneti gördüklerinde ve Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendileri için hazırlamış olduğu ve peygamberlerin vaad ettiği cennetin hak olduğunu açıkça görüp, kendisine yerleştikleri zaman, sevinç, sürür ve mutluluklarının kemâlini izhâr etmek için böyle derler..⁴⁴⁵

Hak Tasdik Edilir

Haddâdî (r.h.) buyurdular:

Onlardan (cennetliklerden) şehâdetin sadır olması, peygamberlerin kendilerine hakkı tebliğ etmeleri sebebiyledir.

Yani peygamberler, doğrulukla geldiler ve biz de onları tasdik ettik, demektir....⁴⁴⁶

Cennetliklere Müjde

Ve şöyle nida olunmaktadırlar: "işte bu gördüğünüz o cennet..."

Yani melekler, onlara nida ederler. Mü'minler, cenneti uzaktan gördükleri zaman, melekler onlara nida ederler:

Sizin şu gördükleriniz, dünyada size vaad olunan cennettir!" derler..⁴⁴⁷

ilmî Tetkik

Bu kavı-i şerifte bulunan of "yani" kelimesi tefsir içindir. Veya mühaffefedir...

mL Kelimesi (yani esma-i işareti) mübtedâ'dır Kendisiyle mü'minlerin uzakta gördükleri işaret edilmiştir. O da cennettir.

"Cennet", haberidir. cennet" kelimesinin başındaki lâm-i tarif, ahdiçindir..⁴⁴⁸

Cennete Varis Olmak?

Siz ona vâris kıldınız,"Yani cennet size verildi.

Bu cümle, "cennet" kelimesinden hâl'dir. Yaptığımız) amelleriniz sebebiyle..."

Dünyada yapmış olduğunuz sâlih ameller sebebiyle siz cennete vâris kıldınız (yani size cennet verildi.) demektir..⁴⁴⁹

Cennet Amelin Karşılığı mı? Yoksa Allah'ı Fazlı mı?

⁴⁴³ el-A'râf: 7/43 İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/514-515.

⁴⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/515-516.

⁴⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/516.

⁴⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/516.

⁴⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/516-517.

⁴⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/517.

⁴⁴⁹ Mirasta ölüden diriye geçme mânâsı bulunduğundan, buradaki miras çoğunlukla "tela şey insana şeref verir" deyiminde olduğu gibi mutlak verme manasıyla tefsir edilmek daha açık görülmüştür. Fakat bir hadis-i şerifte şöyle gelmiştir: "Hiç bir kâfir ve hiç bir mümin yoktur ki, hem cennette, hem cehennemde bir yeri olmasın. Ve şu halde cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme girdikleri zaman cennet, cehennem ehline kaldırılır gösterilir. Oradaki yerlerine bakarlar ve kendilerine, işte siz Allah'a itaat ederek amel etmiş olsaydınız, bunlar sizin makamlarınız idi, denilir. Sonra ey Cennet ehli, haydi amelleriniz sebebiyle siz bunlara varis olunuz, denilir. Şu halde onların yerleri cennet ehli arasında bölüşülür". Elmalı tefsiri, c.3, s. 2166. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/517.

Sual: Eğer denilse ki: Bu âyet-i kerime ,

İşte bu gördüğünüz o cennet ki, buna amelleriniz sebebiyle vâris kıldınız..." Kavî-i şerîfî, kulun cennete kendi ameli sebebiyle gireceğine delâlet eder... Halbuki Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de hadis-i şerîflerinde; Elbette hiçbiriniz kendi ameli sebebiyle cennete giremez. Sizler ancak, cennete, Allâhü Teâlâ hazretlerinin rahmeti ve fazlıyla girersiniz.⁴⁵⁰ buyurdular.

Bu ikisinin arasında muvafakat yönü nedir? (Bu âyet-i kerime ile hadis-i şerîf, birbirlerine zıt değiller mi? Bu ikisinin birbirine uygunluğu nasıl izah edilir?)

Cevap: Esasında ameller, cennete girmeyi gerektirmez. Ameller, ancak Allâhü Teâlâ hazretlerinin, (sâlih amel İle) amel edenleri, amelleri sebebiyle üstün kılmak için, sırf kendi rahmeti, fazl-ü kereminin kemâli ve ihsan ile onlara cenneti vaad etmesi sebebiyle onlar cennete girerler...

Amel edenlere amellerine mukabil fazilet ve üstünlük verilmesi, hakkında vaad olduğundan, amel cennete götürülen sebep menzilesinde olmuş oldu. İşte bundan dolayı,

"İşte bu gördüğünüz o cennet ki, buna amelleriniz sebebiyle vâris kıldınız..." buyuruldu...

İbni Şeyh'in Haşiyelerinde de böyledir.⁴⁵¹

Ameller Cenneti?

Haberde şöyle varid oldu:

Allâhü Teâlâ hazretleri kıyamet gününde onlara (mü'min ve sâlih amel sahibi kullarına) buyurur: -"Sıratı benim affımla geçinizi Cennete benim rahmetimle giriniz!"⁴⁵²

Ve Cenneti Amellerinizle Taksîm Ediniz..⁴⁵³

Bu cennet, ameller cennetidir. İnsanlar, bu cennete amelleri sebebiyle konarlar.

Kim, amellerinin fazileti cihetinden başkasından daha faziletli ise, onun için cennette çok nimetler olur. İsterse bir amelde faziletli olan kişi, (başka bir amelde) faziletli kıldığı kişinin daha altında olsa bile... Veya olmasa...

⁴⁵⁴

Her Amele Bir Cennet

Her amel için bir cennet vardır. Üstünlük o cennette o ameli yapan kişilerin arasında olur.⁴⁵⁵ (3/163)⁴⁵⁶

Bilâl-i Habeş (r.a.) in Ameli?

Sahih hadiste şöyle varid oldu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri Bilâl-i Habeşî (r.a.) hazretlerine, buyurdular:

Ey Bilâlî Cennette (hangi amelin) sebebiyle beni geçtin? Cennette herhangi bir yere yerleştiğimde orada senin hışrıtını (terliklerinin ayak seslerini) işittim?"

Bilâl-i Habeşî (r.a.) buyurdular:

Abdestim bozulduğu zaman, mutlaka hemen abdest alırım. Abdest aldığım zaman da mutlaka iki rekat namaz kılarım!" (Bunun üzerine) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri;

İşte bu ikisiyle!" buyurdular.⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ Sahih-i Buhârî: 5349. Sahih-i Müslim: 2816,

⁴⁵¹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/517-518.

⁴⁵² İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/518.

⁴⁵³ Kaynağı daha önce geçmişti.

⁴⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/519.

⁴⁵⁵ Meselâ Kur'ân-ı kerîmi okumanın bir cenneti vardır. Kur'ân cenneti, 6666 derecedir Kim daha çok kaide, usûl, İhlâs ve takvâ'ya riâyet ederek ve hakkını vererek Kur'ân kerîmi okumuş ve Kur'ân-ı kerîme hizmet etmiş ise Kur'ân cennetinde o kiş diğerlerinden daha üstün bir dereceye sahip olacaktır. Kur'ân-ı kerîm cennetinde he kes, Kur'ân-ı kerîme olan hizmeti karşılığında nimete kavuşacaktır. Namaz cennel sadaka cenneti... ve diğer bütün sâlih amellerin cennetlerini buna kıyas edün Mütercim.

⁴⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/519.

⁴⁵⁷ Sahih-i Buhârî: 1081, Müsned-i Ahmed: 21819, Bu hadis-i şerîfin metinleri daha çok Müsned-i Ahmedin metnine yakındır. Fakat daha önce bu hadis-i şerîf şu lafızlarla geçmişti. Rivayet olundu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Bilâl-i Habeşî (r.a.) hazretlerine buyurdu:

Ya Bilâl! Bana haber ver, İslâm'da kabul olunması en çok umulan ne gibi amel

yaptın? Çünkü cennette senin ayak seslerini hemen önümde (yanıbaşımda) işittim!"

Bilâl (r.a.): Yanımda makbul olmayı umulan hiçbir (farklı) amel işlemedim; ancak, gece gündüz herhangi bir saatte temizlendiğimde (abdest aldığımda) mutlaka iki rek'at namaz kılarım!" dedi İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/519-520.

Husûsî Cennetler

Bu hadis-i şerif bize öğretti ki, o cennet, bu amele mahsustur...

- 1- Farz,
- 2- Vacip,
- 3- Sünnet,
- 4- Nafîle,
- 5- Hayır işleri,
- 6- Haramı terk etmek,
- 7- Mekruhu terk etmek,
- 8- Kötülükleri terk etmek,
- 9- (Ve benzeri) her bir sâlih amelin;

Mutlaka husûsî bir cenneti ve kendisine hâs bir nimeti vardır. O ameli işleyen kişi, o cennete nâü olur...⁴⁵⁸

Cennette Üstünlük Veren

Cennette fazilet ve üstünlük mertebe mertebedir. (Amellere üstünlük ve fazilet veren unsurlar şunlardır:)

- 1- Yaş,
- 2- Zaman,
- 3- Mekan,
- 4- Haller,
- 5- Amelin kendisi...

Taat, ibâdet ve İslâm'da yaşı büyük olan kişi, yaşı küçük olan kişiden daha faziletlidir.⁴⁵⁹

(Zamanların bazıları amellere fazilet verir. Meselâ:)

- 1- Ramazan-ı şerif,
- 2- Cuma günü,
- 3- Kadir gecesi,
- 4- Zi'l-Hicce ayının ilk on günü,
- 5- Aşûrâ

6 (Ve diğer kandil ve mübarek gün, gece ve zamanlarda) yapılan ibâdetler normal zamanlarda yapılan ibâdetlerden daha faziletlidir.⁴⁶⁰

Mekân da amellere fazilet verir. (Meselâ:)

- 1- Mescid-i Haram,
- 2- Mescid-i Nebevî,
- 3- Mescid-i Aksa...

Mescid-i Haram'da kılınan namaz; Mescid-i Nebevî'de kılınan namazdan daha faziletlidir;

Mescid-i Nebevî'de kılınan namaz; Mescid-i Aksâ'da kılınan namazdan daha faziletlidir.⁴⁶¹

Mescid-i Aksâ'da kılınan namaz da diğer mescidlerde kılınan namazlardan daha faziletlidir.⁴⁶²

(Bir ibâdetin yapılış şekli ve hâli ona fazilet verir veya sevabını eksiltir. Meselâ:)

Cemaat ile kılınan bir namaz cemaat ile kılınmayan namazdan daha faziletlidir.

⁴⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/520.

⁴⁵⁹ Hasan Basrî (k.s.) hazretleri şöyle buyurmaktadır: "Eviden çıktığın zaman sokakta kendisine rastladığın kişi yaşça senden büyükse, "Bu benden üstündür. Çünkü bu kişi benden önce Allah'a ibâdet etmiştir!"; 0 kişi yaşça senden küçük ise, "Bu benden iyidir, Çünkü ben, ondan önce günah işlemeye başladım!"; eğer rastladığın kişi seninle aynı yaşta ise, "Bu kişi benden hayırlıdır. Çünkü ben, kendi günahlarımı biliyorum, ama onun günahlarını bilmiyorum. (Benim nazarımda bu günahsız ve evliya bir insandır!..." de... Şir'âtü'l-İslam s. 380

⁴⁶⁰ Âyet-i kerimde şöyle buyurmaktadır:

"Hem Allah yolunda niye infak etmeyesiniz ki, göklerin, yerin mirası zaten Allah'ın (hepsi O'na kalacaktır)! Fetih'den evvel infak edip çarpışanlarınız diğerlerine müsavi olmaz. Onlar sonradan infak edip çarpışanlardan derece itibarıyla daha büyüktür! Bununla beraber hepsine de Allah hüsnâ'yı/cenneti va'd buyurdu. Allah her ne yaparsanız da habîr'dir...." El-Hadîd: 57/10, bütün ameller buna kıyâs edilir. Fatih Sultan Mehmed Hân hazretlerinin döneminde din-i mübîn-i İslâm'a hizmet eden ile, "Allah" elemenin yasak olduğu ve hatta mezar taşlarında bile Ailâh isminin sildirildiği bir zamanda İslâm'a ve Kur'ân-ı kerime hizmet edenlerin; elbette amellerinin mükâfâtı, fazilet ve sevabı bir değildir. Mütercim.

⁴⁶¹ Hadis-i şerifte varid oldu:

Ebü Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular: "Ben, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden işittim, şöyle diyorlardı: "Muhakkak ki benim mimberim, benim Havzumun üzerindedir. Ve muhakkak ki benim mimberim ile benim evimin arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Benim bu mescidimde kılınan namaz, diğer mescidlerde kılınan bin namaz gibidir. Ancak Mescid-i Haram müstesna..." Müsned-i Ahmed: 8789, Yine buyurdular:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Benim bu mescidimde bir namaz, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir. Mescid-i haram müstesna... Mescid-i Haramda kılınan bir namaz, yüz bin namaz'dan daha faziletlidir. Müsned-i Ahmed: 14167,

⁴⁶² Mescid-i Haram hakkında şöyle buyuruldu:

Kim sevabını Cenâb-ı AUah'dan dileyerek, Mescid-i Aksâ'yı ziyaret ederse, AHâh ona bin şehîd'in mükâfâtını verir ve onun cesedini cehennem ateşine haram eder. Kim bir âlimi ziyaret ederse o kişi sanki Mescid-i Aksâ'yı ziyaret etmiş gibi sevap alır".

(Bazı amellerin kendileri diğer amellerden daha faziletli ve daha üstündürler. Meselâ:)

Namaz kılmak, ezâ'yı gidermekten daha faziletlidir.

Yine bir kişinin herhangi bir kişiye yapmış olduğu sakada birdir; ama zî rahm {yakın akrabasına yapmış olduğu} sadaka ise ikidir.

- 1- Sıla-i rahim,
- 2- Sadaka'dır.⁴⁶³

Ehl-i Beyte Hedîye'de Bulunmak

Yine bir kişi, ehl-i beyt'ten bir şerife, herhangi bir şey hediye etmesi, bir başkasına hediye etmesinden ve ona ihsanda bulunmasından daha faziletlidir.⁴⁶⁴

Bir Anda Bir Çok Amel

İnsanlardan biri, bir zaman içinde, (ayni anda...) Birçok ameli toplar,

- 1- Kulağını, Gözünü, Elini gerektiği gibi kullanır,
- 2- Zamanında orucunu tutar,
- 3- Sadakasını verir,
- 4- Zamanında namazını kılar,
- 5- Zikrini yapar,
- 6- Aynı zamanda niyetini ihlâslı yapar,
- 7- Niyet etmiş olduğu kötü fiili terk ederse,

Bu kişi, bir zaman içinde birçok yönlerden sevap alır. Ve bu kişi, kendisi gibi olmayanlardan da faziletli olur.⁴⁶⁵

Tahsis Edilen Cennet

Cennetlerden biri de Allâhü Teâlâ hazretlerinin tahsis ettiği cennettir.

1-Bu cennet, küçük çocukların girdiği cennettir. Âkil balığ olmadan ve amel yaşına gelmeden vefat eden çocukların girdikleri cennet... Bunun hududu, doğumun evvelidir. Yani bir çocuk canlı doğup, altı yaşına kadar olan süre içerisinde vefat etmesidir.

Allâhü Teâlâ hazretleri, kullarından dilediğine dilediği kadar ihtisas cennetlerini ikramda bulunur.

2- İhtisas cennetinin ehli olanlardan bir kısmı da delilerdir. Yani akli olmayan deliler...

3- İlmi tevhîd ehli olanlar...

4- Fetret devri ehli olanlar, kendilerine hiçbir bir peygamberin daveti erişmeyen kişilerdir...⁴⁶⁶

Miras Cenneti

Cennetlerden bazıları da "Miras cenneti"dir. Bu cennete, bizim zikrettiğimiz mü'min erkek ve mü'min kadınlardan her biri nail olurlar. Bu cennetler, cehennem ehli için hazırlanmış olan mekânlardır. Eğer girmiş olsalardı onların olacaktı.

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Cehennem ateşi ehlerinden her biri cennetteki yerini görür ve:

Keşke Allâhü Teâlâ hazretleri bize hidâyet nasîp etseydi! (Keşke hidâyete erip cennete girseydik!) derler. Bu onlar için bir hasret ve pişmanlık olur.

Cennet ehli de cehennemdeki yerini görür. Ve;

Eğer Allâhü Teâlâ hazretleri bize hidâyet etmemiş olsaydı! (şimdi orada olacaktık!)" derler.⁴⁶⁷

Sûrî ve Manevî Cennetler

Bil ki: Cennet ayrıca;

- 1- Sûrî cennet,
- 2- Manevî cennet, olmak üzere ikidir.

Sûrî cennet, hissî ve müeccel'dir (yani sonra verilecektir).

⁴⁶³ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/520-523.

⁴⁶⁴ Ehl-i beyte, zekât ve sakada verilmediği için, musannif hazretleri, "Ehl-i beyt"e hediye'de bulunmak buyurdular. Ehl-i beyte hediye'de bulunmak faziletli olduğu gibi ilim talebelerine yardım etmek te büyük bir sevaptır. Bir kişinin ilmin zayıf düştüğü bir dönemde, İslâm'ın yayılması, İslâmî ilimlerin öğretilmesi için bir kuruş harcaması, Kur'ân ilimlerini öğrenen bir talebeye yardım etmesi, dünyanın bütün fakirlerine yemek yedirmesinden daha faziletlidir. Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/523.

⁴⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/523.

⁴⁶⁶ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/523-524.

⁴⁶⁷ Ed-Dürrü'l-Mensûn c. 3. s. 558. İbni Kesir: c. 3, s. 528, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/524.

Manevî cennet ise, akıl edilen müaccel'dir. (Yani hemen verilir.) Ehli ise "Fena fillâh ehli ve beka billâh ehli" onlanlardır...(dünyada iken girilir)⁴⁶⁸

Hafız (k.s.) Buyurdular:

Mukaddes cennet, yeme içme, Muhabbet ve huzur yeridir. Bundan dolayı ki, Allah cennette; Kullarına asla günah yazmaz.⁴⁶⁹

Allâhım bizleri, cennetlerle şereflendir! Muhakkak ki sen "Mennân"sın!⁴⁷⁰

Cennet Ve Cehennem Ehli

Yüce Meali:

Bir de, o cennet ehli, ateş ehline şöyle nida etmektedir/ seslenmektedir:

Hakikat biz, rabbimizin bize va'd buyurduğunu hak bulduk; siz de rabbimizin va'd buyurduğunu hak buldunuz mu? Onlar;

Evet!" demektedirler. Derken, bir müezzin, aralarında şu mealde bir ezan vermeye başlamıştır:

Allah'ın laneti o zâlimler üstüne

Ki, Allah yolundan men'ederler ve onu eğip bükme isterler ve âhireti inkâr edici kâfirler idi...⁴⁷¹

Tefsîr-i Şerifi:

"Bir de, o cennet ehli, ateş ehline şöyle nida etmektedir seslenmektedir:"

Kendi hallerine sevinmek ve cehennemliklerin başına gelenlerden onlarla alay etmek, onlara hasret vermek, onları daha çok üzme için nida ederler. Yoksa sadece kendi hallerini onlara bildirmek ve muhatapların halleri hakkında haber almak için değil...⁴⁷²

Cennet ve Cehennem ehlinin Konuşmaları!

İkisinin arasındaki uzaklık miktarının ancak Allâhü Teâlâ hazretlerinin bitmesiyle beraber cennet ehli ile cehennem ehlinin arasında mükâleme (konuşmanın) ve birbirlerine seslenmelerinin {ve nidaların} kolaylıkla gerçekleşmesinin vechi ve yönü şöyledir:

Cennetin derecelerinden her bir derece, cehennemin derekelerinden bir dereceye tekaabül etmektedir. Amel-i sâlih işleyen bir kişinin kendisi sebebiyle içinde bulunmuş olduğu herhangi bir derecenin mukabili olarak, o ameli terk eden kişinin içinde bulunmuş olduğu cehennem ateşinin derekelerinden bir derece vardır...

Böylece derece ehli, kendisine mukabil gelen, derece ehlinden yüksekçe ve onları görür bir yerde olurlar. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi;

-"Derken bakmış, onu tâ cehennemin ortasında görmüştür."⁴⁷³

Cennet ehline, cehennem ehlinin başına gelen azaba sevinmek ve cehennem ehlini daha hasret içine bırakmak imkânı verilir... Şu sözleriyle:

"Hakikat"

Tefsir harfidir. Kendisi için nida olunanı tefsir etmektedir. Çünkü nida, sözün manâsının içindedir. Veya mühaffefe'dir.

Hakikat biz, rabbimizin bize va'd buyurduğunu bulduk;" Sevap, keramet, nimet ve cenneti...

Farisî olarak, doğru ve gerçek" bulduk, demektir. (3/164)

Siz de rabbimian va'd buyurduğunu hak buldunuz mu?" Azaptan...

Hem hayra hem de şerre kullanılır.

Hak", İkinci fiil'den mefûl'ün hazfiyiedir... Şu cihetle ki; "Size vaad ettiği" buyurmadı. Ve: "Bize vaad ettiği şey," buyurduğu gibi... Bu onları, hitâb ile müşerref olma rütbesinden düşürmek içindir; vaad, anında... "Evet!" demektedirler."

Evet! Biz hak bulduk... Böylece kendilerine itirafın fayda vermeyeceği bir günde itirafta bulundular. Ve bundan dolayı şöyle denildi:⁴⁷⁴

⁴⁶⁸ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/524-252.

⁴⁶⁹ Hafızın Divânında bu beyti bulamadım.

⁴⁷⁰ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/525.

⁴⁷¹ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/525.

⁴⁷² İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/525-526.

⁴⁷³ es-Saffât: 37/55,

⁴⁷⁴ İsmail Hakkı Burseli (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/526-527.

Gaflet Uykusundan Uyan

(Sa'dî Şirâzî k.s. ne güzel buyurmuşlar:)
Şimdi uyanmak gerek; Gaflet uykusundan...
Eğer ölüm seni uykuda alır ve götürürse ne fayda?.⁴⁷⁵

Son Feryat Fayda Vermez

Sen âkibetten önce afv kapısını çal!
(Daha hayatta iken istiğfar et günahlarına...) ki,
Zira azabın elinde feryâd-ü figân etmek faydasızdır.⁴⁷⁶

Allah'ın Laneti

"Ezan vermeye başladı."
O anda seslendi ve bütün avâzıyla bağırdı: Bir müezzin Seslenen biri...
O müezzin, Allâhü Teâlâ hazretleri tarafından bir seslenen... Ve onun sesini bütün cennet ehli ve cehennem ehli
İşitirler.
Denildi ki, o müezzin, Sûr'un sahibidir. Yani İsrâfil Aleyhisselâm'dır.
Onların aralarında,"
Bu kavH şerif, âlf"Ezan vermeye başladı." Fiiliyle mensûbtur. Yani, bu ezan (seslenme) iki firkanın arasında
veya ortalarında vaki oldu, demektir.
Kavi manâsında te'z'in yani ezan vermenin tefsiridir. Veya mühaffefedir
Allah'ın laneti," Karar kılındı;
O zâlimler üstüne..."
Yani kâfirlerin üzerine olsun; mü'minlerin üzerine değil... Çünkü zulüm, mutlak olarak zikredildiği zaman,
kemâle sarf edilir (kullanılır). Zulmün kemâli ise şirkettir, (küfürdür...) Bu ihbâr'dır.
Denildi ki: Bu O'ndan onların üzerine lanetin başlangıcıdır...⁴⁷⁷

Kâfirlerin Yaptıkları

Ki onlar men'ederler..." Saldırıyorlar...
Bu ilil men 'ederler aslında lâzım fiildir, insanları, men'ediyorlar manâsında müteaddî'dir. Bir mefulün takdirine
muhtaçtır. Zaruretin dışında ona kılınmaz...
Allah yolundan...
Dinden... Allâhü Teâlâ hazretlerinin cennetine giden yolundan, demektir.
Ve normal yoldan daha geniş olan bir yoldur... Kaamus'ta da böyledir.⁴⁷⁸
Ve onu eğip bükme isterler..."
Yani, Allah'ın dinini eğip bükme (bozmak) isterler; ona eğrilik katmak (dinin içine dinde olmayan hurafe gibi
şeyleri katmak) ve hak'dan yüz çevirmekle... Halbuki İslâm dini, bu ikisinden de çok uzaktır.
Ve onlar âhireti inkâr edici kâfirler idiler..." Ölümünden sonra yeniden dirilmeyi inkâr ediyorlar....
odüiJi Zâlimler, kâfirler manâsında olduğundan; kâfirlerin üzerinde cereyan eden vasıfların zâlimler hakkında
beyân edilmesi, "müekked sıfatlar" kabilindedir...⁴⁷⁹

Zâlim ve Kâfirler Müşterek

Çünkü zâlimler bu âyet-i kerimede kâfirlere mahsûs olan üç sıfat ile vasıflandılar...
Birincisi: Onların, Allah yolundan insanları men etmeleri ve ondan yüz çevirmeleri ve Allah yoluna engel
olmalarıdır.
İkincisi: Onlar, Allâhü Teâlâ hazretlerinin yolunun bozulmasını ve hak dinin değişmesini ve bâtil ile karışmasını
istemektedirler. Bunu da dinin hakikat olduğunu beyân eden delillerin içine şek ve şüpheler katmak suretiyle
yapmaktadırlar...
Üçüncüsü: Onlar, âhireti inkâr ediyorlar.

⁴⁷⁵ Bostan-! Sa'dî. s. 185, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/527.

⁴⁷⁶ Bostan-! Sa'dî, s. 193, İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/527.

⁴⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/528.

⁴⁷⁸ Tasavvufî olarak bu böyledir. Cadde, yoldan geniş olduğu gibi Allah'ın yolu yani şeriat, tarikattan geniştir. Çünkü şeriat, hak olan bütün
tarikatlara içine almaktadır. Mütercim.

⁴⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/528-529.

Zâlimler bu üç sıfat ile husûsî kılındılar. Bu üç sıfattan her biri, onların zulümlerinin küfür manâsında olduğunu ikrar etmektedir....⁴⁸⁰

İşârî ve Tasavvufî Manâlar

Bu âyet-i kerimelerde şu işaretler vardır:

Bir de, o cennet ehli,

Muhabbet erbabı,

Ateş ehline. "Hakikat biz, rabbimizin bize va'd buyurduğunu hak bulduk;"

Yani Rabbimizin;

Beni talep eden (arayan) bulur,⁴⁸¹ buyurduğunun hak olduğunu gördük.

Siz de rabbimizin va'd buyurduğunu hak buldunuz mu?"

Allâhü Teâlâ hazretlerinin;

Ve kim benim gayrimi talep edip (ararsa) o beni bulamaz.⁴⁸² Sözü'nün hak olduğunu gördünüz mü?

Onlar; "Evet!" demektedirler.

Evetî Biz bu vaadin hak olduğunu gördük...

Derken, bir müezzin, aralarında şu mealde bir ezan vermeye başlamıştır:"

İzzet ve azametle onların arasında;

O zalimler ki, onlar, talep etme istidadını, matlûbun gayri yere koydular. Ve onu sarf edilmesi gereken yerin gayrisinde sarf ettiler. O kimseler ki, men'ederler." Yani onlar o kimselerdir ki, kalb ve ruhu men'ederler. "Allah yolundan,"

Ve Allâhü Teâlâ hazretlerini talep etmekten, Ve onu eğip bükme isterler..."

Onlar, yüzlerini (istek ve taleplerini) dünya ve dünyanın içinde olan şeylere sarf ederler...

Ve onlar âhireti inkâr edici kâfirler idiler..."

Yani onlar, muhabbet ehlini inkâr ediyorlar. Ve onlar, hislerinden tehir edilen şeyleri talep ediyorlar. Ve onlar havâssı zahire ile idrâk edilen şeyleri talep ediyorlar, âhirette olan şeyleri değil.⁴⁸³

Te'vilât-i Necmiyye'de de böyledir.⁴⁸⁴

İnsanlar Mertebe Mertebedir

İnsanlar,

1- İkrarları,

2- İnkârları,

3- Seyr u sulukları,

4- Kuûdları (tasavvufa girmeyerek yan gelip yatmaları) hasebiyle;

Mertebe mertebedirler...⁴⁸⁵

Talebeler Farklıdır

⁴⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/529.

⁴⁸¹ Hilyetü'l-Evliyâ, c.10, s. 193,

⁴⁸² Hilyetü'l-Evliyâ; c. 10. s.194.

⁴⁸³ Bu âyet-i kerime, şeriatın zahirinde zulüm ve küfür ehlinin vasıflarını beyân ettiği gibi şeriatın bâtınında, tasavvuf ve tarikatta da müteşâbihlerin, şeyhlik ve evliyalık taslayan kişilerin de sıfatlarını beyân etmektedirler. Gerçekten sahte şeyhler:

Allah yolundan men'ederler..." Yani müritlerin, halkın've ihsanların, hak yola girmelerini ve gerçek mürşid-i kâmilî bulup ona bağlanmalarına engel olurlar. Müzminlerin ihlâs, takva ve Allah'a giden yollarında birer put gibi dikilirler...

ve onu eğip bükme isterler..." Kendi devirlerinde yaşayan müceddid ve mürşid-i kâmilîlerin hak ve doğru olan yollarını, halkın gözünde kötü göstermek ve halkı yanıltmak için, o hak yolu eğip bükme isterler. Bir Müslüman kendilerine sorduğunda, devrin mürşid-i kâmilîleri hakkında yanlış bilgi verirler ve Müslümanları yanıltırlar.

Ve onlar âhireti inkâr edici kâfirler idiler..." Halkı hak yoldan ve mürşid-i kâmilîlere bağlanmaktan alıkoyan kişilerin aslında maneviyât ve âhiretten hiç nasipleri yoktur. Onlar âhirete inanmadıkları için âhîret hayatları için çalışmazlar. Bu sahte şeyhler, müritlerinin ve yanlarına gelen insanların;

a) İlim.İhlâs.Amel

b) Takva sahibi olmaları için çalışmak yerine,

Müritlerinin cehaletin zifiri karanlığından, hurafelerin, İslâm dışı, korkunç dünyasında, gerçek ibâdet ve taatın zevkinden uzak bir halde, Allâhü Teâlâ ve Peygamberi Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine bağlanmaktan çok, bir kula bağlanma ve kulu sevme ve kulu yolunda yürümelerini istemektedirler. Çünkü onların bütün düşünceleri, dünyalıktır. "Onlar;

Daha çok müridim olsun ve daha çok bana çırağlık gelsin, para kazanayım," der. Onlar, Müslümanlara, rant kapısı gözüyle bakarlar. Yanlarına gelen Müslümanların, ilim, takva ve ihlâs sahibi olmalarından çok; kendilerine bağlı ve kendilerine maddî olarak yardımda bulunmalarını isterler... Onun için bu sahte şeyhler, âhireti inkâr edici kâfirlerdir... Mütercim.

⁴⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/529-531.

⁴⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/531-532.

Mesnevî'de buyurdu:
Gerçi çocuklar, hep aynı mektebe giderler.
Ama ders bakımından kimisi üstündür, diğerinden...
Allah'ın melekleri de böyledir.
Melekler de aynı cinsten değiller.
Bundan dolayı melekler, göklere dek saf saftırlar⁴⁸⁶(3/165)⁴⁸⁷

Hakikat Hazinelerine Ulaşmak

Sâlik'e düşen vazife, hakikat hazineleri zuhuruna kadar, hakkı talep etmeye gayret edip çalışmaktır.
Zira en büyük mutiûb ve arzu; geçer, yeni ve hakîkî akçeyi, sahte ve karışık olanından temyîz edip ayırtabilenin yanındadır...⁴⁸⁸

Musa A.s.'a Gelenler

Zinnûn-i Mısırî (k.s.) hazretlerinden rivayet olundu: Buyurdular:
Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, Musa Aleyhisselâm'a vahyetti. Ve Buyurdu:
Ey Musa! Kuş gibi ol! Yazlık (ve tek başına yaşayan) kuş gibi ol! Dağ başlarında yer, saf ve temiz sulardan içer." Veya nehir ve ırmak sularından içer, buyurdu.⁴⁸⁹
Kendisini gece (nin karanlığı) kapladığı zaman da; (dağ başlarında bulunan) mağaralardan bir mağaraya sığınır... Benimle ünsiyet kurar ve bana âsî olanlardan da kaçır...
Ey Musa! Müddeî olan (sahip olmadığı manevî makamları iddia eden) kişinin amelini tamamiamamayı kendi nefsim'e isnat ettim! Elbette benden başka emeli olanın bütün emellerini keserim! Benden başkasına güvenen kişinin güvendiği (bütün dalları) elbette kırar ve yok ederim!
Benden başkasıyla ünsiyet kuran (ve kurmaya çalışan) kişinin vahşet ve yalnızlığını elbette uzatacağım!
Benden başka sevgili edinen kişiden elbette yüz çevireceğim!
Ey Musa! Benim bazı kullarım vardır.
Bana fısıldayarak (dua ederlerse) ben onlara kulak veririm!
Eğer bana nida eder (beni çağırırlarsa) onlara yönelirim!
Eğer onlar bana ikbâl edip yönelirlerse; ben onlara yaklaşıyorum!
Onlar bana dönerler ve yakın gelirlere; ben onları yaklaştırırım!
Eğer onlar bana yaklaşıp (ve kurbete nail olurlarsa) ben onlara kâfiyim! (Bütün ihtiyaçlarına yeterim!)
Eğer onlar, bana döner ve işlerini bana havale ederlerse, ben onların velisi olurum!
Onlar bana sâf olurlarsa, ben de onları saf ederim!
Eğer onlar bana erişmek için amel-i sâlih işlerlerse, ben de onları mükâfatlandırırım!
Ben onların işlerini idare ederim!
Onların kalblerinin terbiye edicisi ve düzenleyicisiyim!
Onların hallerinin mütevellisiyim!
Ben, onların kalblerini kendi zikrimden başka, hiçbir şeyde rahat kılmadım, (onların kalbleri ancak benim zikrimle rahat bulur!)
İşte bunlar! Bunlar (zikrullah), onların hastalıkları için şifâ'dır!
Onların kalblerinin üzerinde ziya, aydınlık ve nurdur!
Onlar benden başka hiçbir kimse (ve şeyle) ünsiyet kurmazlar!
Onların kalblerinin yükünü ancak benim yanımda indirirler!
Onlar inlemede, bana gelmekten başka hiçbir şeyde istikrar ile karar kılmaz..⁴⁹⁰

A'raf

Yüce Meali:

Artık iki taraf arasında bir hicab/perde ve a'raf üzerinde birtakım ricâl/adamlar... Her birini sîmalarıyla/yüzleriyle tanırlar. Ashâb-ı cennete/cennet ehline,
Selâmün aleyküm" diye nida etmektedirler ki, bunlar ümit etmekle beraber henüz ona/cennete girmemişlerdir/
Gözleri ateş ehli tarafına çevrildiği vakit de:

⁴⁸⁶ Meşnevî Serif-i Manevî defter: 4, s. 78.

⁴⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/532.

⁴⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/532.

⁴⁸⁹ Bu cümle râvinin sözüdür. Râvi tam hatırlayamadığı için böyle dedi.

⁴⁹⁰ Hilîyetü'l-Evliya, c. 8, s. 379, İsmail Hakkı Bursevî (k.s.), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/532-534.

Yâ Rabbena/ ey rabbîmiz! Bizleri o zâlimler topluluğuyla beraber kılma!" demektedirler. ⁴⁹¹

Tefsîr-i Şerifi:

Cennetle Cehennem Arasında Perde

Ve artık iki taraf arasında vardır."

İki fırka arasında veya cennet ile cehennem arasında vardır. "Bir hicab/perde..."

Şehrin surları gibi... Öyle ki, cehennem ehli oradan çıkıp cennete girmeye asla güç yettiremezler.

1- Bu cehennem ehlinin cennet ehline eziyet vermemesi;

2- Cehennem ehlinin cennet nimetleriyle nimetlenmemesi içindir.

Çünkü perde ikisinin arasında gerilmiştir ki, ikisinden birinin iz ve eserinin diğerine vasıl olmasına mâni olsun diye...

Zira haberde şöyle geldi (rivayet edildi):

Eğer "Hûr-i İyn"lerden biri bir kerecik dünyaya nazar edip (göz ucu ile bakı vermiş olsa) bütün dünya, onun nuru (ışık ve parlaklığı) ve güzel kokusuyla elbette dolardı. ⁴⁹²

Cehennem ateşinin vasfı hakkında şöyle bir rivayet geldi:

Muhakkak ki cehennem ateşinin kıvılcımlarından bir kıvılcım eğer dünyaya düşmüş olsaydı; elbette (bütün) dünyayı yakardı. ⁴⁹³

Cennet ile Cehennem Nerede?

Haddâdî (r.h.) buyurdular:

Sual: Eğer denilse: "hicab/perde"nin cennet ile cehennem arasında olması nasıl te'vil edilir? Zira cennetin semâda (yüksekte) cehennem de arzda (alçakta) olduğu malûmdur (bilinmektedir)?

Cevap: Denildi: Aüâhû Teâlâ hazretleri bu âyet-i kerimede zikredilen, hicab/perde"nin hâlini, miktarını ve mesâfesini beyân etmedi. Bu durum, araları ne kadar uzak bir mesafe olursa, olsun; cennet ile cehennem arasında "hicab/perde"nih olmasına mani olmaz... ⁴⁹⁴

A'râf in Üzerinde Olanlar

Ve a'raf üzerinde (vardır)"

Bu hicabın a'râfi yani en yüksek yerinde vardır. Hicâb, cennet ile cehennem arasında gerilmiş, çekilmiş (ve örülmüş) bir sûr'dur... Denildi ki: A'râf," buraya konulan Uhud dağıdır...

A'râf," kelimesi, kelimesinin cemiidir. O da, yüce ve yüksek olan her bir şeydir. "Horoz ibiği" ve "At yelesi" sözleri bu kelimedendir. Kendisine isminin verilmesi, çünkü onun yükselmesi (irtifâî) sebebiyledir. Böylece o yükselen (Horoz ibiği ve at yelesi) kendisinden daha aşağıda (ve düşük olan) yerlerden en bilinen ve tanınan yer

⁴⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/534-535.

⁴⁹² Kaynağı bulunamadı.

⁴⁹³ Keşfü'l-Hafâ: 7423, Şu lafızlarla geçmektedir:

Eğer cehennem ateşinin kıvılcımlarından bir kıvılcım; maşrik (doğuda) olsa; elbette onun sıcaklığı mağrib (batıda) bulunup hissedilir." Keşfü'l-Hafâ: 7423, İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/535.

⁴⁹⁴ Haddâdî (r.h.) hazretlerinin bu tefsirinde, cennetin göklerde, cehennem de yeryüzünde olduğu anlaşılmasın. Zira cennet ve cehennem, yedi kat göklerin, daha ötesinde olan Âlem-i Kürsî ve Âlem-i Kürsinin de Ötesinde olan "Âlem-i Arş"tedir... Yani cennet göklerde, cehennem de bizim üzerinde yaşadığımız arzın yedi kat dibinde veya altında değildir... Cennet ve cehennem şu anda vardılar. Cennet ve cehennem şu anda mevcuttular. Âl-i imrân süresinde geçtiği üzere cennetin eni, yer ve göklerden daha geniştir. Cennet ve cehennem yedi kat göklerin bile çok fevkinde olan Âlem-i Arş'tadırlar... Bilindiği üzere yedi kat semâ, yedi katlı bir bina gibi sâdece uzunluğuna birbirinin üzerine gelen gökler demek değildir. Yedi kat gök, bütün boyutlarıyla birbirlerini kuşatmış ve her bir kat diğerine göre ölçülmeyecek kadar geniş olan semâ demektir. Yani yumurtanın beyazı, sarısını kuşatıp etrafında bir dâire oluşturduğu gibi, semalar da birbirlerini öylece kuşatmıştır.

1. Kat sema,
2. ikinci kat sema,
3. üçüncü kat sema,
4. dördüncü kat sema,
5. beşinci kat sema,
6. altıncı kat sema ve
7. yedinci kat sema.
8. Âlem-i Kürsî,
9. Âlem -i Arş-i A'zam (cennet ve cehennem buradadır)
10. Levh-i mahfuz
11. Kalem-i ilâhi,
12. Âlem-i Emr
- 13 ve diğer âlemler

(Burada görüldüğü gibi. cehennem, bizim üzerinde yaşadığımız arzın (yeryüzünün) alt bir tabakasında değildir... Âlem-i Arş'tadır... Mütercim. İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/536.

olmuş oluyor.... (A'rafta kimler vardır?)

Birtakım adamlar..."

Mü'minlerden bir taife... Hasenat (iyilikleri) ve seyyiât (kötülük ve günahları) birbirine müsâvî (eşit) olan bir takım mü'minler...

A'râf ehli, hem cennete bakıyor ve hem de cehenneme bakıyorlar. Kendilerini ikisinden birine girdirecek rüchânları yoktur... Secdeye davet olundukları zaman - kıyamet günü tekliflerden kalan sadece secdedir- (A'râf ehli) hemen secde ederler. Secde etmeleri üzerine, hasenat mizanları ağır basar ve böylece cennete girerler.

A'râf ehlinin tayini hakkında söylenen sözlerin bu birincisidir. Diğerleri de yakında gelecektir...⁴⁹⁵

Arasat'ta Tanınma Olacaktır

Tanırlar."

Bukavi-i şerif, fej "Birtakım adamlar... "kelimesinin sıfatıdır. IK "Her biri..."

Cennet ashabından her fırka ve cehennem ashâbı, demektir. (Ne sebebiyle tanırlar?)

Sımalarıyla/yüzleriyle..."

Onları en çok tanıtan âlâmetleri (işaretleri) sebebiyle tanırlar...

Bu da;

1-Yüzün aklığı (nurânîve beyaz olması),

2- Yüzün kara olması (siyah olması) gibi...

Bu durum, cennet ve cehenneme girmeden önce "Arasât"⁴⁹⁶ olacaktır.

Zira, cennet veya cehenneme girdikten sonra tanınma, müşahede ve hislerle olacaktır. Orada tanımak için kişilerin sima ve yüzlerine ihtiyaç duyulmaz.

Ama;

1- Nida,

2- Yüz çevirme

3- Gelmek ise

Bütün bunlar, cennet ve cehenneme girildikten sonra vaki olacaktır...⁴⁹⁷

A'râf Ehlinin Seslenmeleri

"Ve nida etmektedirler." Adamlar...

Bu kavN şerif, Birtakım adamlar..." kelimesinin ikinci sıfatıdır.

(Burada kelâm, müzârî sığasından) mazî" sığası ve lafzına döndü; nidâ'nın vaki olmuş menzilesine indirmek içindir'...⁴⁹⁸

Ashâb-ı cennete/cennet ehline..." kelimesi tefsir harfidir" veya mühaffefedir. Selâmün aleyküm"

Yani onlara baktıkları zaman, tahiyeye ve ikram selâmı ile onlara selâm verirler.

Ve onları, bütün mekruhlara ve âfetlerden selâmet bulmakla müjdelerler...

Bunlar henüz ona/cennete girmemişlerdir."

Bu kavI-i şerif, Ve nida etmektedirler." Fiilinin failinden hâl'dir.

Yani onlara seslenirler, halbuki onlar daha henüz cennete girmiş bir halde değiller, demektir. (3/166)

Ve onlar ümit ediyorlar."

Halbuki onlar, cennete girmeyi ümit ediyorlar, demektir.

Bu kavI-i şerif, "Bunlar henüz ona/cennete girmemişlerdir. " Fiilinin fâiünden hâl'dir.

Yani onlar, cennet ehline sesleniyorlar; halbuki kendileri daha henüz cennete girmiş değiller; ama cennete

⁴⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/537.

⁴⁹⁶ Arâsât: Öldükten sonra insanların ve diğer canlıların diriltilip toplanacakları

mevdan. Buraya mevki ve mahşer de denir. Kıyamette herkes Arasat meydanında elli mevki (yerde) durdurulur. Her mevkiye bin sene kalırlar... Arasat meydanında meşakkat (zorluk) ve sıkıntıda olanlar, kâfirler ile fâsıklardır (günahkârlardır). Onların hâilen çok korkunç olup, güneş başlarına bir mil kadar yakın gelir. Herkes günâhı kadar terler. Kimi dizine, kimi boğazına, kimi tepesine kadar ter içine gömülürler. Üzüntü ve pişmanlık ve kendine yanmaktan, bir hasrettir yükselir. Arasat meydanından, anne, gözünün nuru evlâdını tanımaz, kardeş, ciğer pasesi kardeşini aramaz. Hatta o gün hakkında Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

"O kaçaçağı gün kişinin kardeşinden, 34 ve anasından, babasından, 3S ve refikasından/eşinden ve oğullarından;36 Onlardan her kişinin bir derdi vardır; o gün, başından aşar..." Abese Sûresi âyet: 34-37, ve yine Meâric sûresi âyet 8-18 arası...;

- "O gün ki, olur sema erimiş bir maden gibi. 8 Dağlar da atılmış elvan yün gibi.9 Ve bir hısım bir hısıma hâlini sormaz!10

Birbirlerine gösterilirlerken, mücrim/günahkar ister ki fideye verse... O günün azabından oğullarını 11 ve refikasını/eşini ve biraderini 12 ve kendini barındıran fasilesini/kavmini,13 ve yer yüzünde bulunanların hepsini de, sonra kendini kurtarsa! 14 Hayır! Çünkü o salgın bir lezâ/salgın ateş, ısı etrafı soyan nâr-ı ceza/ceza ateşi!16 Çağırır arkasını dönüp tersine gidene. '7 Ve toplayıp toplayıp kasaya yıkanı. " El-Meâric sûresi âyet: 8-18 arası... Arasâtın dehşetinden Allâhu Teâlâ hazretlerine sığınırız. Mütercim.

⁴⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınları:8/537-538.

⁴⁹⁸ Kelâm'da iltifatın (Gaibten mükellime, mütেকellimden gaibe veya muhtaba; maziden muzâriye muzâriden mazîye geçmesine ve diğer iltifatların) kelâma vermiş olduğu derin manâ, güzellik ve inceliği görmek için, "Meânî" ilminden iltifata bakınız, TELHİS s. 42 ve şerhlerine bakın. Mütercim.

girmeyi ümit ediyor bir haldeler ve bekliyorlar, demektir.⁴⁹⁹

Araf Ehli Tevhîd Ehlidirler

Onların cennete girmeyi ümit etmelerinin sebebi, onların;

"Lâ ilahe illallah" Allah'tan başka ilâh (ma'bûd) yoktur" {kavl-i şerifine inandıkları yani tevhid) ehli olmalarındandır...

Ama onu mizanlarında görmüyorlar. Ve biliyorlar (ve inanıyorlar) ki, Allâhü Teâlâ hazretleri, miskâl-i zerre kadar hiçbir kimseye zulmetmez....

Eğer onlar mizanlarının her iki kefesinden biri için zerre kadar bir şey getirmiş olsalardı, elbette mizanları ağır basardı. 'Çünkü mizanları gayet mü'tedil yani dengelidir.⁵⁰⁰

Cennete En Son Girenler

Onlar, Allâhü Teâlâ hazretlerinin keremini (rahmetini) ve adaletini ümit ediyorlar. Zira, Lâ ilahe illallah" Allah'tan başka ilâh (ma'bûd) yoktur" kavli-i şerifinin (her zaman ve her yerde) sahibine bir inayet ve yardımı vardır.

Daha sonra onun (kelime-i tevhidin) eseri onların üzerinde zahir olur... Onlar, orada Allâhü Teâlâ hazretleri haklarında hüküm verinceye kadar beklerler. Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, onları rahmetiyle cennete koyar. Bunlar, cennete en son girenlerdir.⁵⁰¹

⁴⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/538-539.

⁵⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/540.

⁵⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi (k.s), Rûhu'l-Beyan Tefsîri, Fatih Yayınları:8/540.